

ROZUM MĚNÍ

Literatura Romů ve výuce (nejen) romských žáků

Antologie pro-
romských auto

Vlado Oláh

Vlado Oláh

jemé příběhy Romů

V POVÍDKÁCH ELENY LAČ

Praha 2013

ROZUMMĚNÍ

Literatura Romů ve výuce (nejen) romských žáků

ROZUMMĚNÍ

Literatura Romů ve výuce (nejen) romských žáků

Editoři: Lukáš Houdek, Radka Patočková

Autoři textů: Lukáš Houdek, Radka Patočková

Autoři metodik: Vladimíra Neužilová, Marie Pavlovská

Hlas audionahrávek k metodikám: Jaroslav Grundza

Korektura češtiny: Lenka Jandáková

Korektura romštiny: Iva Hlaváčková

Foto: Lukáš Houdek, Chad Evans Wyatt (foto Tery Fabiánové)

Návrh obálky: Petra Kolářová

Grafická úprava a sazba: Petra Kolářová

Vydal KHER

Vydání první

www.kher.cz

2013

Publikace vychází jako e-kniha a je zdarma ke stažení na www.kher.cz, stejně jako audia a videa doplňující publikaci.

ISBN: 978-80-87780-06-0

Publikace vznikla v rámci projektu „Inkluze neboli!“ financovaného z dotačního programu MŠMT na podporu integrace romské komunity v roce 2013.

Obsah

Jak rozumět ROZUMmění? ----- 9

Napiš to tak, jak to říká máma -----15

AUTOŘI -----31

CINA Emil -----33

DANIŠOVÁ Eva -----39

ELIÁŠOVÁ Irena -----43

FABIÁNOVÁ Tera -----49

FERKOVÁ Ilona -----53

GIŇA Andrej -----57

HEJKRLÍKOVÁ Jana -----63

KOKYOVÁ Iveta -----67

OLÁH Vlado -----71

DÍLA A METODIKY -----75

Eva Danišová -----77

O dvou kočičkách / Pal o duj mačkici

Metodika: Barvy

Vlado Oláh -----85

Domov / Andre amaro kher

Metodika: U babičky

Vlado Oláh -----	89
Na pastvě / Paštiris	
Metodika: Každý má své povinnosti	
Vlado Oláh -----	94
Romipen	
Metodika: Má rodina	
Tera Fabiánová -----	101
Jak jsem chodila do školy / Sar me phiravas andre škola	
Metodika: Do školy	
Metodika: Ve třídě	
Jana Hejkrliková -----	119
Potřebuji takovou školu? / Kampil mange ajsi škola?	
Metodika: Potřebuji školu?	
Hádanka -----	133
Metodika: Hádanka	
Andrej Giňa -----	139
Na křtinách / Pre boňa	
Metodika: Křtiny	
Metodika: Pohostinnost	
Ilona Ferková -----	163
Příběhy z Anglie / Vakeribena andal e Anglija	
Metodika: Rozhodnutí	
Metodika: Návrat domů	

Irena Eliášová -----	181
Naše osada	
Metodika: Měla jsem milého	
Jana Hejkrliková -----	193
Jakou moudrost mi předala má babička	
/ Savi godi chudňom la phura datar	
Metodika: Dědictví našich předků	
Přísloví -----	203
Metodika: Přísloví	
Iveta Kokyová -----	209
Čendeš / O Čendeš	
Metodika: Jsme i nejsme stejní	
Emil Cina -----	219
Strach / Dar	
Metodika: Strach	
Použité metody práce s textem -----	225
Seznam bibliografických na použitá literární díla -----	233
O autorech publikace -----	237

Jak rozumět ROZUMMĚNÍ?

Po celý život se učíme rozumět světu kolem nás. Čím lépe rozumíme například reakcím svých rodičů či jazyku sousedního státu, kulturním zvyklostem jeho obyvatel nebo i sami sobě, tím větší máme šanci, že se na tomto světě budeme cítit nikoli ztracení, nýbrž jako doma. I tato kniha by jejím primárním čtenářům (pedagogům) ráda pomohla rozumět – sobě samým vystaveným citlivému tématu Romové, jejich žákům, různým prostředím, do nichž se pedagog i jeho svěřenci denně probouzí. Kniha by měla posloužit i dětem (nejen) romským, aby lépe porozuměly sobě samým a pocítily více jistoty na školní půdě i v soukromí. Rozumět světu nejbližšímu (rodině, komunitě, kultuře), ale i takovému, s nímž se setkáváme prostřednictvím jiných lidí (kamarádů, spolužáků, sousedů). Chceme si vzájemně rozumět, neboť život ve společnosti rozdělené mezi věčné MY a ONI je povrchní, ochuzený. I to sdělují stránky této knihy, na nichž se čtenář (možná poprvé) setká s literaturou Romů. Jde o umění, jehož autoři jakožto zástupci menšiny často píšou právě hnáni touhou být většinovou společností pochopeni. Četba je prožitkem silně emocionální, může okouzlit, nadchnout, stejně jako zklamat, naštvat. Rozumět někomu či něčemu však mnohdy vyžaduje ponechat emoce stranou a soustředit se právě jen na fakta, která jsou – u citlivých témat jako Romové – často překrucována či ohýbána. Tato publikace chce ukázat, jak s pomocí romské literatury můžeme porozumět sami sobě (ať už jde o romské dítě, či nikoli, pedagoga Roma či Neroma), druhým i tomu, co nás obklopuje.

Počátek romské literatury na našem území spadá přibližně do doby před šedesáti lety, proto je české společnosti, a většinu Romů nevyjímaje, na rozdíl od literatur jiných národů málo známá. Vztah k literatuře a úcta k jejím

nositelům jsou přitom v naší společnosti pěstovány díky předčítání pohádek a příběhů již od raného věku, v té romské mívaly zase své místo vyprávění a jiné formy ústní lidové slovesnosti. Po seznamování se s tradicí české ústní slovesnosti v rámci rodiny či v předškolním zařízení se děti ve škole již více setkávají s literaturou. S romskou a jejími autory se však žák bez ohledu na svoji etnicitu ve škole neseťkává. Zcela ho tak míjí nástroj, díky němuž by se stejnou samozřejmostí jako u literatur jiných národů mohl nahlížet do poetiky, která mu dosud zůstávala skrytá. Romské dítě je tak ochuzeno o jedinečný fenomén svého kulturního dědictví – literaturu, kterou děti poznávají nejvíce právě ve škole. Hrdinové podobní těm, o nichž se traduje v jeho nejbližším okolí, úskalí, jimiž si prochází, prožitou skutečnost, kterou autor umně sděluje, a pomáhá tak svému čtenáři lépe snášet podobný osud. To a mnohé další, jež může romské dítě minimálně zaujmout, když už ne vnitřně obohatit, posílit, ve škole chybí.

Absence romské literatury ve vzdělávání připravuje o nový prožitek i neromské žáky. Právě nenucenost v poznávání skrze literaturu, se kterou lze vnímat svět, aniž by byla ostře zvýrazněna hranice MY a ONI (jak tomu bývá například u mediálních textů či lidových stereotypních sdělení), může být věrohodnějším a přirozenějším nástrojem než mnohdy izolované projektové hodiny. Romská literatura na rozdíl od oblíbených projektových hodin, které ze života Romů vypreparovávají pouze nejviditelnější (v českém prostředí považované za zvláštní) jednotlivosti (například tradiční jídla či kulturní zvyklosti), napomáhá mnohem lépe pochopit Romy v jejich celistvosti. Četba jakéhokoli textu zařazeného do této knihy může neromským čtenářům poskytnout plastičtější představu o životech Romů, stvořenou z masa a kostí a reálných zkušeností. Čtenářům-Romům zprostředkuje prožitky a způsob vidění světa jiných členů vlastní minority, které mohou být až překvapivě podobné. Právě tato nenáhodná shoda literárně pojatých životních

zkušeností může romskému dítěti nabídnout pocit společně sdílené kultury, údelu, ale i povzbuzení, hrdost a oporu silných osobností ctících kontinuitu a opravdovost kultury, do níž se narodily.

ROZUMMĚNÍ není prvním počinem svého druhu. V roce 2012 mu předcházela příručka Druhá směna s podtitulem Jak využívat historii a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ, která tehdy vyšla díky občanskému sdružení Romea a mezi pedagogy se pro svoji tematickou a metodologickou inovativnost ukázala být vítanou vzdělávací pomůckou. ROZUMMĚNÍ vytvořené týměž autorským týmem pod hlavičkou nakladatelství KHER tentokrát staví do středu pozornosti pedagogy obou stupňů základní školy, již ve své praxi vzdělávají především romské žáky (dobře využitelná je však i pro učitele s větším nebo úplným podílem neromských dětí). Přestože je vystavěna na práci s literárními texty devíti spisovatelů, dbá na to, aby byla k užítku nejen pedagogům českého jazyka, slohu a literatury. Každé dílo zařazené do knihy se navíc vyznačuje tématem, jež přesahuje hranice těchto předmětů – použít lze tedy i jako doplněk v hodinách občanské, etické, dramatické, ekologické, výtvarné, hudební výchovy či vlastivědy. Tím se z literatury vnímané ryze etnickým hlediskem stává multifunkční pomůcka téměř do jakéhokoli předmětu, neboť autorská reflexe světa neprobíhá vždy jen v úzce vyměřené etnické debatě. Čím více a pravidelněji se bude ve školních předmětech pracovat s texty Romů (či budou skrze ně jinak zmiňováni) se samozřejmostí, tím spíše lze očekávat, že romským dětem školní prostředí o kousek víc zdomácní a neromští žáci tématu Romové postupně namísto údivu (pokud ne hned odmítání) uvyknou a přijmou jej časem jako běžné.

Knihy ve své metodologické části čerpá z licencovaného programu Čtením a psáním ke kritickému myšlení, jehož inovativní a žáky aktivizující metody

mohou být pro pedagogy novinkou či přímo inspirací pro řadu dalších témat v rámci školních předmětů. Podněcování kritického myšlení je v současné době shledáváno za přístup, jenž je vhodné u žáků rozvíjet, tím spíše u témat, která jsou ve společnosti z různých důvodů a s různou mírou intenzity vnímána jako citlivá, tendující ke stereotypizaci, jež mohou obestírat netolerance a nesnášenlivost.

Četba a psaní představují stěžejní část úkolů každé metodiky – nezřídka se pracuje i s romskými verzemi povídek, básní a jiných útvarů. Romští autoři často logicky volí pro svoji tvorbu mateřský jazyk, ať už proto, že je jim vyjadřování v něm nejpřirozenější, nebo s úmyslem podpořit jazyk, jímž se v nejmladší generaci komunikuje čím dál řidčeji. Stejně tak vedle podpory kulturní identity argumentují potřebou jeho uchování a záchrany. Z toho důvodu kniha obsahuje i romské verze některých děl a navrhuje možné aktivity pro práci. Společným jmenovatelem těchto navržených úkolů je však opakovaně zdůrazňovaná citlivost a dobrovolnost zapojení romských dětí. Ty dnes často mají různou úroveň kompetencí v romštině. Vedle plynulého projevu a aktivní znalosti se může jednat o jedince, kteří romsky pouze rozumí, ale nemluví, či děti, které romsky znají jen pár slov, případně již nerozumí vůbec. Příčin tohoto stavu je více a obsáhnout jej přesahuje možností tohoto textu (některé z nich jsou zmíněny v následující kapitole). Proto je namísto upozornění, že domnělá či skutečná etnicita dítěte nemusí nutně být doprovázena schopností hovořit v jazyce daného etnika.

V praxi se jedná o následující. Jsou-li ve třídě přítomny romské děti, úroveň jejich kompetencí v romštině může být různá, nehledě na dialektní odlišnosti, kvůli nimž mohou být dětem z jiného subetnika texty hůře srozumitelné (například olašští Romové používající olašské dialekty a slovenští Romové hovořící severocentrální varietou romštiny).

Romština navíc byla až do konce šedesátých let 20. století jazykem především orální komunikace. První zápis romštiny na našem území spadá do zmíněného období a byl záležitostí převážně úzké skupiny romských vzdělanců či aktivistů usilujících o emancipaci Romů. Ani v dnešní době není psaná romština mezi Romy široce sdíleným fenoménem. Až na pár výjimek se ve školách nevyučuje, romská periodika, kde se více či méně objevují texty v romštině, nejsou příliš dostupná, a proto se většina Romů s psanou formou svého jazyka nesebekává. Z toho důvodu ji řada z nich nezná a logicky jim může činit obtíže romské texty číst, natož hlasitě předčítat. Proto by práce s romskými verzemi a k nim navrženými úkoly měla v první řadě ctít citlivý a dobrovolný přístup – lze preferovat například samostatnou práci či práci ve dvojici před prezentací (četba, ústní projev) jednotlivce před celou třídou.

Z toho důvodu obsahují metodiky věnované práci s romštinou podporu ve formě audionahrávek (vybrané úryvky z děl zařazených do knihy) umístěných ve formě audia nebo videa na webových stránkách www.kher.cz. Pedagog tak nebude muset žáky vyzývat k předčítání romského textu ani nemusí tento úkol jakožto neznalý romského jazyka sám podstupovat. Je třeba respektovat i individuální rozhodnutí žáka, pakliže se ve školním prostředí navzdory skutečnosti nepřiznává ke znalosti romského jazyka. Přesto se ale domníváme, že zařazení práce s romštinou do výuky může být pozitivní impuls od učitele k jeho romským žákům, jímž její úlohu ve školním prostředí a každodenním životě legitimizuje. Snahou věnovat mu ve škole pozornost vyjadřuje pedagog respekt k jeho nositelům i jazyku samotnému – navíc jazyku, v němž pro mnohé nečekaně vznikají literární díla. To může napomáhat pozitivní identifikaci dítěte s kulturou, s níž se cítí být v rodném prostředí svázáno, což je ale stěžováno faktem, že ji většinová společnost odmítá a znevažuje. Škola, v níž dítě ucítí respekt k jeho

domácím hodnotám, může vytvářet příhodné klima pro tvorbu kladného vztahu ke vzdělávací instituci a vzdělávání samotnému.

Dříve než pedagog zahájí práci s touto knihou, doporučujeme seznámit se se stručným uvedením do historie romské literatury. Kapitola uzavírá poměrně vyčerpávající seznam literatury vhodné k dalšímu studiu pro případ, že pedagog bude chtít literaturu i historii Romů poznat hlouběji, než byla tato kapitola na omezeném prostoru schopna představit. Následuje kapitola uvádějící čistě faktografické a zvláště vedle toho autobiografické medailony devíti spisovatelů, s jejichž díly se na dalším místě pracuje. Metodická část je řazena následovně – první stupeň školní docházky je rozdělen do prvního a druhého období, druhý stupeň je již seřazen tradičně vzestupně po ročnících. Kniha pracuje s metodami, jež nemusí být všeobecně známé, z toho důvodu je další kapitola věnovaná jejich popisu. Každá z metodik představuje úkolů znatelně více, než je pedagog reálně schopen v jedné vyučovací hodině s žáky zvládnout. Většina z nich je ale volitelných a představuje tak možnou paletu, ze které si učitel hodinu (případně několik hodin) sestaví podle svého uvážení a schopností žáků. Všechny z metodik pak pedagog nalezne v textové verzi v příslušné sekci příručky na stránkách www.kher.cz, aby si z nich jednoduše mohl sestavit vlastní pracovní listy. Knihu uzavírá seznam použité literatury, který může být ku prospěchu tehdy, rozhodne-li se pedagog seznámit či pracovat nejen s dílem (či částí díla) zařazeným do publikace, ale i těmi dalšími (případně jeho celkem).

Napiš to tak, jak to říká máma

(nástin historie romského psaní v Československu)

Když zaslechneme slovní spojení „romská literatura“, mnoho z nás si pod ním představí například ohromnou zaprášenou knihovnu plnou tlustých románů. Jsme tak zvyklí při představě anglické, francouzské, ale i literatur dalších národů. Pokud bychom se ale zadívali na skutečnou knihovnu romských autorů, zjistili bychom, že jejich díla zabírají možná tři police, a že se spíše než o pětisetstránkové publikace jedná o útlé povídkové sbírky. Proč? Romské písemnictví je v porovnání s těmi dalšími velmi mladým pojmem. V československém kontextu se s dosud prvními známými pokusy o literární vyjádření Romů setkáváme na konci čtyřicátých let 20. století, kdy Elena Lasková, později známá autorka pocházející z východoslovenské romské osady, sepsala prožitky své rodiny a příbuzných z druhé světové války do slovensky psané divadelní hry *Horiáci cigánsky tábor*. Tu o několik let později se svými příbuznými a přáteli nastudovala a s velkým ohlasem s ní objeli celé Československo. Další z nejstarších romských autorů Andrej Giňa ze západočeských Rokycan na popud rodinného lékaře začátkem 60. let zaznamenal v češtině jedinečné, po generace předávané pohádky, které mu vyprávěla jeho maminka. Ty následně zaslal do Západočeského nakladatelství v Plzni, odkud se rukopis po třech letech vrátil s odůvodněním, že pro něj nenašlo využití. Giňa později z iniciativy Mileny Hübschmannové matčino vyprávění zaznamenal v romském jazyce, ve kterém byly původně vyprávěny. Sám autor ve svém autobiografickém medailonu otištěném dále v této publikaci vzpomíná: „K psaní v romštině mě přivedla právě Milena Hübschmannová. ‚Ty umíš dobře romsky,‘ řekla mi, ‚napiš to tak, jak to říká máma.‘ A ono to šlo.“

Milena Hübschmannová, absolventka indologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, byla neúnavnou podporovatelkou a hybatelkou romského národního hnutí. Vůči snahám komunistického režimu, který se snažil Romy jako „cikánské obyvatelstvo se zaostalou hmotnou a duchovní kulturou“ asimilovat, vystupovala otevřeně kriticky a na rozdíl od dobového trendu stála vždy na straně potlačované minority. Podporovala samotné Romy k tomu, aby se nevzdávali svého kulturního dědictví, nýbrž aby jej naopak uchovávali a rozvíjeli.

Pro romské autory, kteří byli vzděláni v majoritním jazyce (češtině nebo slovenštině), bylo ale psaní v romštině nepředstavitelné. Nikdy je ta možnost nenapadla, protože byla vždy jazykem výhradně ústní komunikace – tedy i lidová slovesnost se předávala pouze verbálně. Autoři tak vždy na počátky svého psaní v romštině vzpomínají s úsměvem a popisují vedle úcty k vlastnímu jazyku především ostych a strach z neznámého.

Hübschmannová k zapisování svých básní a vzpomínek v romštině přivedla i další z matadorek romské literární tvorby u nás, Teru Fabiánovou. Ta ačkoliv kvůli propuknutí druhé světové války a zákazu vzdělávání romských dětí vychodila jen tři třídy základní školy, při vaření kávy nebo přípravě jídla přitom s lehkostí pronášela neobyčejně působivá veršovaná životní moudra. Hübschmannová podobně jako další autory i Fabiánovou přiměla k tomu, aby je zapsala v romštině. Ta se následně svými básněmi a fejetony, které na přelomu šedesátých a sedmdesátých let uveřejňovala v prvním romském časopisu *Románo lil* / Romský list, stala vzorem pro ostatní Romy, kteří se sami ve svém domácím prostředí snažili po jejím vzoru zachytit své myšlenky na papír.

Svaz Cikánů-Romů, který oficiálně vznikl v roce 1969 jako produkt Pražského jara, byl první romskou organizací toho druhu na našem území. Jeho členové se snažili jak o pozvednutí socioekonomické situace Romů, tak o podporu vzdělání a kulturní tvorby. Zásadní částí činnosti Svazu byla podpora

etnoemancipačních snah, které nakonec v roce 1973 vedly ze strany režimu k jeho nucenému rozpuštění. V rámci svazové činnosti vznikl mimo jiné první nástin pravidel spisovné romštiny, který se po roce 1989 stal základem pro jejich finalizaci. Svaz také vydával již zmíněný časopis *Románo lil*, na jehož stránkách se psaná romština objevila poprvé.

Tato příležitost nebyla nová jen pro autory, ale také pro čtenáře, kteří se do té doby s psanou romštinou neměli možnost setkat. Někteří Romové ještě dnes vzpomínají, že si díla romských autorů museli pro lepší porozumění číst nahlas, aby slova slyšeli, neboť byli dosud zvyklí pouze na zvukovou podobu jazyka.

Přestože zrušení Svazu Cikánů-Romů a normalizační léta emancipační snahy Romů formálně umlčely, kulturně-společenský život emancipujících se romských osobností se v důsledku toho přesunul do undergroundu. Tolerována zůstala pouze dramaticko-hudební produkce Romů. Právě tyto akce se v 80. letech staly půdou pro tajná setkávání Romů, kde se mimo jiné diskutovalo, jak s režimem vyjednat lepší postavení Romů v ČSSR. Teprve těsně před pádem komunismu se Romové ze strany režimu dočkali vyjádření o mylnosti jeho asimilační politiky.

V průběhu šestnácti let od zrušení Svazu až do sametové revoluce se především zásluhou Hübschmannové podařily vydat alespoň tři publikace, ve kterých byl romským literátům dán prostor k prezentaci poezie. Jen básnická sbírka *Romane gila* / Romské písně (1979) byla tvorbě romských autorů věnována výhradně. Publikace nicméně vyšly prostřednictvím regionálních knihoven, proto se nedostaly do celostátní distribuce. Prozaická díla nedostávala v té době žádný prostor, a tak se někteří z autorů dočkali vydání svých próz až po roce 1989.

Jedním z míst, kde se dařilo díla romských autorů čas od času uveřejňovat, bylo vysílání Československého rozhlasu, ve kterém Milena Hübschman-

nová několik let pracovala. Svá díla tu četli buď samotní autoři, nebo byla přednášena předními československými herci. Nejúspěšnější z těchto aktivit bylo patrně nastudování dnes již legendární rozhlasové hry Eleny Lackové *Žužika* z roku 1988, již bylo také posléze uděleno prestižní rozhlasové ocenění Prix Bohemia.

Sametová revoluce znamenala také pro Romy začátek nové éry. Řada z nich následkem privatizace státních podniků, kde byli do té doby zaměstnáni především jako nekvalifikovaní dělníci, přišla o práci a mnoho z nich se tak začalo potýkat s vážnými existenčními problémy. Počátkem 90. let se také začaly objevovat a postupně získávat na síle protiromské nálady a dlouho na sebe nenechaly čekat ani první extremistické pochody včetně několika rasisticky motivovaných vražd Romů. Rok 1989 ale také na druhé straně umožnil oficiální podporu romské kultury. Romové byli v roce 1991 uznáni národnostní menšinou s garantovanou podporou svého kulturního dědictví. V porevoluční euforii začala vznikat mimo jiné romská periodika jako *Romano Gendalos* / Naše Zrcadlo, *Romano kurko* / Romský týden, ve kterých romští autoři našli toužený prostor pro svou tvorbu, již léta psali jen takzvaně do šuplíku.

Otevření nových možností přimělo také další Romy, aby své zážitky a životní zkušenosti převedli na papír. Od konce šedesátých let se tak zrodila druhá generace romských autorů – například Emil Cina, Ilona Ferková, Gejza Horváth a další. První romské nakladatelství *Romaňi Chin* / Romský jazyk autorům zpočátku vydávalo publikace výhradně v romštině, později i s českým překladem. V průběhu 90. let pak pění i jiných nakladatelů vyšlo hned několik knih a sbírek tvorby romských autorů. Ty si ale často pro nezkušenost neziskových organizací, které tyto publikace vydávaly především, a nízké povědomí veřejnosti o romské literatuře spojené s nezájmem, našly cestu jen k malému množství čtenářů. Mnohdy se s těžkostmi konečně vydaná

díla ani nedostala do rukou publika jednoduše proto, že občanská sdružení v roli vydavatelů oplývala omezenými distribučními možnostmi. Romská literatura tak v devadesátých letech povětšinou zůstávala uzavřena v malém okruhu spisovatelů a sympatizující hrstky Neromů.

To se částečně změnilo s příchodem nového milénia, kdy si postupně romské literární tvorby začaly díky snaze některých romistů (a dalších podporovatelů) všimnout i větší nakladatelství jako Argo, Triáda, Dauphin nebo G plus G, která dodnes pravidelně na český knižní trh literární tvorbu Romů přináší. Oproti četným publikacím z 90. let, které mnohdy vznikaly v euforii z nových možností a svým zpracováním nebyly vždy důsledné, tak dnes můžeme na pultech knihkupectví sledovat reprezentativní výbory, jež jsou schopny konkurovat knihám autorů mimo oblast romské literatury – například Erika Olahová, Gejza Demeter, Andrej Giňa či unikátní sborník romské prozaické tvorby *Čalo vodi* / Sytá duše (2007) vydaný Muzeem romské kultury.

Nové možnosti v šíření romské literatury ukázal v roce 2010 projekt sdružení Romea s názvem *Šukar laviben le Romendar* / Romové píší... V jeho rámci bylo na zpravodajském serveru Romea.cz během několika měsíců publikováno na tři desítky děl od zkušených, již roky publikujících romských autorů, i začátečníků a debutantů. Projekt kromě nové příležitosti pro romské autory ukázal také sílu internetu v možnostech šíření jejich tvorby jak mezi širokou veřejností, tak mezi Romy samotné. Pro některé z nich byl právě tento počín první možností setkat se se svou psanou mateřštinou, některé posléze inspiroval k pokusu o vlastní tvorbu.

Možností internetu využívá také nakladatelství romské literatury KHER vzniklé v roce 2012. Zaměřuje se především na vydávání e-knih, které posléze zdarma distribuuje prostřednictvím internetu. Na svých webových stránkách dává pravidelně prostor pro publikaci svých jednotlivých děl zavedeným i začínajícím romským autorům. Jak ukázaly zkušenosti s prvními

publikacemi nakladatelství – sbírkou pohádek romských autorů Otcův duch a novelou Ireny Eliášové Listopad, může elektronická cesta vydávání knih řešit zmíněné problémy s distribucí. Pohádkovou sbírku i novelu si již stáhly více než dva tisíce čtenářů, což je řádově čtyřnásobek běžného tištěného nákladu knih romské literární tvorby.

Poměrně novým úkazem posledních let jsou také četná autorská čtení, na kterých romští spisovatelé svou tvorbu mají možnost prezentovat veřejnosti, setkat se s ostatními tvůrci, vyměňovat si své zkušenosti, propojovat se a navázat spolupráci. Zpočátku tato čtení organizoval okruh zasvěcených romistů, v současnosti je čím dál větší zájem také ze strany mainstreamových institucí. Romská literatura začíná rovněž čím dál častěji pronikat do radiového a televizního vysílání či celostátních literárních periodik – například romská čísla časopisů PLAV (11/2011), Host (04/2006) a Tvar (12/2013).

Jak ukazují zmíněné internetové projekty, právě virtuální prostor může být klíčovým nástrojem k šíření a propagaci jak romské literární tvorby, tak romštiny jako takové. Čím dál častěji se setkáváme i se vznikem romských diskusních fór na sociálních sítích, ve kterých čas od času debatěři komunikují mimo jiné v romštině. Čas ukáže, nakolik tyto fenomény přispěly k rozvoji romského etnoemancipačního hnutí a budování národní identity.

Od pohádek k autorské tvorbě

Romská ústní lidová slovesnost byla odjakživa jedním ze středobodů a důležitých nástrojů budování kolektivní identity. Tvoří ji *paramisa* (pohádky), *vakeribena* (vyprávění ze života a strašidelné příběhy o duších zemřelých) a *gila* (písňe).

Pohádky v životě Romů plnily vedle funkce zábavní i další jako vzdělávací nebo sociálně-korektivní. Odrážely se v nich zkušenosti z těžkého života zpravidla na okraji venkovské společnosti. Na příkladech charakterních hrdinů znázorňovaly, jak by se měl Rom chovat a jakých činů by se měl naopak vyvarovat. Velmi jasně vymezovaly, jak vypadá dobro, jak naopak zlo. Pohádky také dodávaly Romům naději. Ukazovaly, že bude-li se člověk chovat podle pravidel svého společenství, dojde na své cestě ke štěstí. Jejich význam byl tak pro život Romů nesporný.

Specifické místo uvnitř romské společnosti měli vypravěči. Těch zdatných, kteří dokázali poutavě jeden příběh vyprávět dlouhé hodiny, si ostatní velmi považovali a opakovaně je proto pro takzvané pohádkové sešlosti vyhledávali. Často si pro takové posílali i do vzdálenější vesnice, aby u některé z rodin, do jejíhož domu se následně vtěsnala celá vesnice, dlouho do noci vyprávěli. Pohádky – a to je jeden z rozdílů mezi pohádkami Romů a například těmi českými – nebyly zdaleka určeny jen uším dětí. Existovalo dokonce mnoho takových, které se vyprávěly jen v pozdních nočních hodinách, kdy byly děti nemilosrdně vykázány ven. Takové totiž byly buď až příliš strašidelné, nebo měly erotický podtext.

Velmi silnou tradici má v ústní lidové slovesnosti Romů také poezie. Její základ lze najít v písňovém folkloru, který byl vždy vedle pohádek a vyprávění její centrální formou. Písňe měly v kontextu romských osad podobně jako pohádky kromě funkce zábavní rovněž sociálně-korektivní význam. Vypovídaly o životě Romů, jejich zkušenostech, radostech a strastech. Pokud se současně někdo ze členů komunity jakýmkoliv způsobem provinil proti nepsaným normám, jedna z forem trestu mohla být právě zasazení jeho prohrěšku do některé z písní, která se před celou vesnicí při vhodné příležitosti prezentovala. Milena Hübschmannová ve svých vzpomínkách opakovaně uváděla, že této možnosti využívaly například také podváděné a zneužívané

ženy, které – přestože v běžném životě jejich veřejné vyjadřování žádoucí nebylo – měly příležitost o svých problémech zazpívat. Pro dotyčného byla takto pronesená veřejná kritika velkou ostudou.

Při svých prvních písemných pokusech to byly především právě tyto formy, ke kterým se Romové uchýlovali. Na rozdíl od ostatních národů s již vytvořeným literárním kánodem, k němuž se mohou autoři vztahovat, byla pro ty romské zdrojem jejich tvorby právě tradice ústní lidové slovesnosti. Jejich snahou bylo zpočátku především zachytit jedinečné příběhy, které slýchávali od svých rodičů a prarodičů, případně zaznamenat svět romské sounáležitosti a tradic. Ty pod náporom socialistické asimilační politiky postupně mizely v nenávratnu, pro autory tak mohlo být zapsání vzpomínek jedním z prostředků boje o zachování nebo vzkříšení těchto tradic. O to usilovněji potom v prostředí českých průmyslových měst, kam celá řada rodin ze Slovenska po druhé světové válce za prací odcházela. Přestože byly rodiny se svými příbuznými na Slovensku zpočátku v těsném kontaktu, tyto vazby postupem času ztrácely na síle podobně jako některé hodnoty, které pro řadu migrantů po změně prostředí a vytržení z komunitního života postrádaly smysl. Přestože Milena Hübschmannová popisuje, že oblíbené pohádkářské seance čas od času pořádali také romští dělníci na svých ubytovnách v českých městech, na podobná setkání přestal být následkem těžké práce a života mimo pravidelný dosah svých příbuzných čas. I proto například začal tvořit již zmíněný Andrej Giňa. Ilona Ferková, která začala psát až po pádu komunismu, zase ve svém díle zosobňuje další častou motivaci, se kterou ke svému psaní přistupuje také řada jiných autorů. Snaží se skutečnými příběhy obyčejných Romů ze svého okolí ukázat, jaký život žijí ve skutečnosti – bez stereotypů, klišé a příkras. Svými povídkami vysvětluje pro majoritu někdy nepochopitelné skutečnosti a ukazuje, proč k nim dochází.

Pro většinu autorů, kteří začali tvořit v 60. a 70. letech v důsledku činnosti

Svazu Cikánů-Romů, hrála velkou úlohu v jejich psaní samotná romština – respektive snaha o její pozvednutí. Snad všichni z nich – podporováni ve svém úsilí Hübschmannovou – psali proto svá díla výhradně v romštině. V tom posléze pokračovala v 90. letech i druhá generace autorů, která si už byla velmi dobře vědoma, v jaké nelehké situaci se romština po více jak čtyřicetileté politice asimilace nachází. Romové byli tehdy ve většině případů nuceni na své děti mluvit výhradně česky, jelikož dle vysvětlení režimu právě ona bránila jejich efektivnímu začlenění do společnosti. Romové měli v etno-kulturním ohledu přestat být Romové. Kým ale potom měli být? Někteří ve snaze přiblížit se Neromům a vyrovnat se jim jak po stránce materiální, tak kulturní, přestali romsky na své děti mluvit úplně. Začali si například barvit vlasy na blond a zapomínali i na své tradice a hodnoty – mnozí v domněnku, že tím budou společností lépe přijati. Někteří z rodičů, kteří se ještě narodili na Slovensku, si sami nebyli schopni osvojit češtinu (vzdělávali se přeci ve slovenštině, pokud jim válečná situace do školy vůbec chodit umožňovala), a tak dětem předávali to, co sami za češtinu považovali. Vznikla tak generace dětí, které nejsou plně kompetentní ani v jednom z jazyků. Jejich čeština je po strukturní stránce dotčena vlivem romštiny – hovoříme o takzvaném romském etnolektu češtiny, specifickém jazykovém kódu mnoha rodin, jenž je majoritou vnímán jako chybný, a etnolekt jako takový činí potíže mnoha romským dětem ve škole. Přijetí těchto rodin mezi Neromy se tedy i přes tyto snahy nedostavilo. Pro jedny málo romští, pro druhé málo češtině začali tito Romové trpět pocitu vykořeněnosti a frustrace. Romští autoři pak na tuto situaci velmi často ve svých dílech i veřejných vystoupeních naráželi a narážejí.

Současná generace romských autorů a auterek má dnes už i jiné motivace. I když se většina zpočátku ve svém díle stále vrací ke vzpomínkovému vyprávění, jehož prostřednictvím vzdávají hold svému dětství prožitému podle

romských tradic v rodinném kruhu, objevují se u nich později čím dál častěji snahy o vlastní autorská témata. Ta mají už mnohdy pramálo společného s životem Romů, obracejí se naopak sami do sebe, svěřují se s vlastními pocity a zamýšlejí se nad smyslem naší existence. Čím dál více z nich tvoří primárně v češtině, tedy v jazyce, na který jsou zvyklí, ve kterém byli vzděláni a ve kterém se cítí být a jsou plně kompetentní. Revitalizace romského jazyka už zejména pro mladší romské autory nehraje primární roli, přestože význam romštiny veřejně vyzdvihují. Nejde již ani tolik o snahu Romy emancipovat. Romství začíná být v tvůrčím procesu až na druhém místě, současní autoři totiž usilují zejména o uznání sebe sama jako kvalitního autora. Nakolik se jim to daří, je těžké v tuto chvíli posoudit. Celá řada z nich má ale úspěšně nakročeno.

DOPORUČENÁ LITERATURA

Více k Svazu Cikánů-Romů, Románo lilu a počátkům psané romské literatury:

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (1998). Počátky romské literatury (1998). In: *Žijeme spolu, nebo vedle sebe? Sborník z konference o literatuře a kultuře národnostních menšin v České republice*. Praha: Obec spisovatelů, s. 59–66.

LHOTKA, Petr (2009). *Svaz Cikánů-Romů 1969–1973: doprovodná publikace k výstavě Muzea romské kultury „Svaz Cikánů-Romů (1969–1973) – z historie první romské organizace v českých zemích“*. Brno: Muzeum romské kultury.

SCHEINOSTOVÁ, Alena (2005). Význam časopisectví v romské literatuře (Zpravodaj Romano lil, 1970–1973). In: *Svět literatury* 31/2005, s. 207–212. Dostupné též elektronicky: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/23601/vyznam-casopisectvi-v-romske-literature>.

Více k poválečné historii Romů v Československu a změnám probíhajícím v romské společnosti v důsledku poválečného historického vývoje a asimilačních tlaků:

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (1998). Několik poznámek k hodnotám Romů. In: *Romové v České republice (1945–1998)*. Praha: Socioklub, s. 16–66.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (1998). Od etnické kasty ke strukturovanému etnickému společenství. In: *Romové v České republice (1945–1998)*. Praha: Socioklub, s. 115–136.

DAVIDOVÁ, Eva (2000). Poválečný vývoj a osudy Romů v letech 1945–1989. In: *Černobílý život*. Praha: Gallery, s. 67–76.

PAVELČÍKOVÁ, Nina (2004). *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*. Sešity – Svazek 12, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Praha: UDVZK. Dostupné též elektronicky: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/policie/udv/sesity/index.html>.

Více k vývoji a historii romské literatury od r. 1969:

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Počátky romské literatury (1998). In: *Žijeme spolu, nebo vedle sebe? Sborník z konference o literatuře a kultuře národnostních menšin v České republice*. Praha: Obec spisovatelů, s. 59–66.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Slovesnost a literatura v romské kultuře (2000). In: *Černobílý život*. Praha: Gallery, s. 123–146.

SADÍLKOVÁ, Helena. Nalézání prastarých i nových romských hodnot. Historie a základní východiska romské literatury v České republice (2006). In: *Host* 4/2006, s. 29–33.

SADÍLKOVÁ, Helena. Slovo úvodem (2007). In: *Čalo vod'i/Sytá duše. Antologie prozaických textů romských autorů z ČR*. Brno: Muzeum romské kultury, s. 11–16.

SADÍLKOVÁ, Helena. Poznámky k literární tvorbě Romů (2012). In: *Druhá směna – Jak využívat literaturu a dějiny Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ (literární část)*. Praha: ROMEA, s. 22–33.

K osobnosti Mileny Hübschmannové:

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (1993). *Šaj pes dovakeras / Můžeme se domluvit*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP Olomouc.

NÁDVORNÍKOVÁ, Lenka, STEKLÁ, Radka, eds. (2006). *Milena Hübschmannová ve vzpomínkách*. Praha: ROMEA. Romano džaniben, říj 2006. Číslo věnované památce Mileny Hübschmannové.

K etnoemancipačnímu náboji romských literárních děl:

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (2006). Moje setkání s *romano šukar laviben*. In: *Romano džaniben*, říj 2006, s. 27–60.

SCHEINOSTOVÁ, Alena (2006). *Romipen: literaturou k moderní identitě*. Praha: Athinganoi.

K motivacím jednotlivých autorů a specifikům romského literárního vyjádření:

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, ed. (1990). *Kale ruži / Černé růže*. Hradec Králové: Krajské kulturní středisko.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (2006). Moje setkání s *romano šukar laviben*. In: *Romano džaniben*, říj 2006, s. 27–60.

K jazyku Romů na území bývalého Československa a ČR:

ELŠÍK, Viktor (2003). Interdialect contact of Czech (and Slovak) Romani varieties. In: *International Journal of the Sociology of Language* 2003, 162, s. 41–62.

Rukopis dostupný z: http://ulug.ff.cuni.cz/lingvistika/elsik/veda/Elsik_2003_Interdialect_contact_of_Czech_and_Slovak_Romani_varieties.pdf.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (1976). K jazykové situaci Romů v ČSSR (Sociolingvistický pohled). In: *Slovo a slovesnost* 3/1976, s. 328–336.

KUBANÍK, Pavel, ČERVENKA, Jan, SADÍLKOVÁ, Helena (2010). Romština v České republice – předávání jazyka a jazyková směna. In: *Romano džaniben* 2/2010, s. 11–40.

K problému standardizace a pravopisu romštiny:

ČERVENKA, Jan, ed. (2005). *Jekhtaňarđa čhibaha. Sjednoceným jazykem. Sborník z 2. semináře o romském jazyce Luhačovice 2005*. SRNM, FF UK, Signeta: Brno, Praha.

K historii českých a moravských Romů:

HOLOMKOVÁ-HORVÁTHOVÁ, Jana (1994). Možnosti integrace na příkladu moravských Romů. In: *Romano džaniben* 3/1994, s. 8–19.

HORVÁTHOVÁ, Jana (2000). Kdo byli čeští Romové?. In: *Černobílý život*. Praha: Gallery, s. 47–64.

NEČAS, Ctibor (1999). *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor.

NEČAS, Ctibor (2005). *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740–1945)*. Brno: Matice moravská.

Ke kulturním specifi kům skupiny olašských Romů:

DAVIDOVÁ, Eva (1995). *Cesty Romů 1945–1990 / Romano drom. Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Olomouc: Univerzita Palackého.

HOLUB, Karel, ed. (2000). *Dúral me avilem / Z dálky jsem přišel: výbor z olašské písňové poezie* (2000). Praha: Ars Bohemica.

LAKATOŠOVÁ, Margita (1994). Některé zvyklosti olašských Romů. In: *Romano džaniben* 3/1994, s. 2–13.

STOJKA, Peter, PIVOŇ, Rastislav (2003). *Náš život / Amáro Trajo*. Bratislava: sd studio.

K formám a funkci různých žánrů ústní lidové slovesnosti u tzv. slovenských Romů:

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, ed. (1999). In: *Romské pohádky*. Praha: Fortuna.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (2000). Slovesnost a literatura v romské kultuře. In: *Černobílý život*. Praha: Gallery, s. 123–146.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (2006). Moje setkání s *romano šukar laviben*. In: *Romano džaniben*, říjen 2006, s. 27–60.

Seznam doporučené literatury byl převzat z literární části publikace Druhá směna – Jak využívat literaturu a dějiny Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ. Autorkou seznamu je Helena Sadílková.

AUTOŘI

CINA Emil

1947 (Praha, ČR) – 2013 (Praha, ČR)

Emil Cina se narodil a celý život prožil v Praze. Jeho rodina pocházela ze Slovenska, kde vlastnila zemědělské statky a živila se prodejem dobytka. Po válce odešla do Čech. Vyučil se frézářem v závodě Auto Praga a po návratu z vojny, kde působil jako tankista, pracoval dvacet let po boku otce jako řidič v pražských Uhelných skladech. Od 90. let byl zaměstnán v Českém rozhlasu Regina jako správce budovy, od roku 1992 se jako redaktor a moderátor podílel na vysílání pořadu pro menšiny „Klub dorozumění“. V roce 2002 se vrátil k práci správce, v níž setrval až do důchodu.

Po roce 1989 se začal věnovat psaní romské poezie a prózy, jež publikoval v romských periodikách (*Amaro lav, Romano gendalos, Nevo romano gendalos, Gendalos*). V letech 1994–96 působil jako redaktor v časopisech *Romano gendalos, Nevo romano gendalos* a *Gendalos*, kde se věnoval zejména tvorbě pro děti, romskému jazyku a překladům z romštiny do češtiny (a naopak), často ve spolupráci se svojí ženou Věrou. V pozdějších letech spolupracoval s romskými tiskovinami *Romano hangos* či *Romano voďi*.

V roce 1997 získal dvě ocenění za své básně a prózu pro děti na Mezinárodní soutěži romské umělecké tvořivosti Amico Rom v italském Lancianu.

Výbor z jeho básní a próz vyšel v 9. Bulletinu Muzea romské kultury (2000). Je autorem několika veršů v romské čítance *Amari abeceda*, již sestavila Milena Hübschmannová. Jeho tvorba byla zařazena do sborníků *Legendy, balady a romance národů* (2002), *Devla, devla!* (2008) či do sbírky *Otcův duch a jiné pohádky romských autorů* (2012). Publikována byla i na serveru *Romea.cz* a v měsíčníku pro světovou literaturu *PLAV* – čísle věnovaném literatuře Romů. Vytvořil české a romské texty ve fotografické knize Ibra

Ibrahimoviče *O školara/Školáci* (2005). Do romštiny přeložil knihu pohádek Ludvíka Středy Duhový most. Do češtiny převedl film Emira Kusturici Černá kočka, bílý kocour. Na motivy obrazů benediktinského mnicha Lukase Ruegenberga napsal povídky ze života Romů na Slovensku, jak jej poznal za svých návštěv u příbuzných. Staly se podkladem pro texty německé knihy Ivan a Dominik (2010).

Kromě zahradničení se do konce svého života věnoval psaní, neúnavně propagoval romštinu zejména u mladé generace, apeloval na obnovení její tradiční role mezi Romy a účastnil se příležitostných literárních sešlostí.

Emil Cina čtenářům

Rodiče jsou z východního Slovenska. Máma měla základku, ale táta se učil dobře, měl být dokonce farářem. Protože všichni věděli, že se dobře učí, tak ho chtěli dát na faráře, ale válka všechno zničila. Když byl konec války, přijeli rodiče do Prahy. A já jsem se tam ve čtyřicátém sedmém narodil. Táta začal pracovat v Uhelných skladech, rozvážel uhlí do domácností, to byla velmi těžká a špinavá práce. Já byl vyučený frézař a měl jsem se po škole vrátit zpátky do Pragovky, kde jsem se učil. Ale táta jednou povídá: „Emile, v Uhelných skladech nám schází řidiči.“ Já jsem řekl: „No dobře.“ A pracoval jsem tam s tátou dalších dvacet let.

Žili jsme si velmi dobře. Bylo nás pět dětí a nádherně jsme vyrostly. Doma se mluvilo romsky. Já jsem vyrostl pod Balabenkou, u říčky Rokytky, v krásném starém domě, kde byl obrovský balkon, nádherná příroda a obrovská zahrada. Když bylo v létě hezky, tak jsme šli s mámou nebo tátou na procházku po Libni, kde žil jeden starý Rom, a on nám vyprávěl pohádky. Taky jsem jezdil za tátovým dědou na Slovensko, do Stulan, a tam jsem prožíval krásný prázdniny. Dodnes si pamatuju jeho krásná slova, co mi říkal v romštině. Děda mi vyprávěl i pohádky, *paramisa*, to bylo něco krásného. Dřív, když nebyla televize, tak se hodně vyprávěly pohádky. Lidé se tak bavili, uklidňovalo je to. Byla v nich určitá pravda, jak se chovat jeden k druhému. A to je to nejhezčí.

V osmašedesátém jsem přišel z vojny domů a zaslechl jsem, že existuje nějaký Svaz Cikánů-Romů, a zjistil jsem, že vychází i romský bulletin. Jako mladí jsme se scházivali v Libni u kina Dukla, kde byly lavičky, a vždycky někdo přinesl ty noviny a četli jsme si je. A tam jsem poprvé četl i romská slova. Utkvělo mi to v paměti a pořád jsem na to myslel. Působilo to na

mě nezvykle, protože já jsem nikdy romsky nečetl. Postupem času jsem si na to zvykal a říkal jsem si, že je to dobře. Ale to víte, tenkrát jsme byli mladí, chodili jsme tancovat, měli jsme pak jiné zájmy. Pak zakázali i ten časopis.

Začal jsem romsky psát až po roce 1989, kdy to zas bylo možné. Dostal se mi do ruky první časopis, jmenoval se *Lačho lav*. Četl jsem ty povídečky a říkal jsem si: Abych já něco nedovedl! Byl jsem hrdý na to, že můžeme psát romským slovem. Nadchlo mě to! Asi proto jsem se do toho potom pustil. Asi jsem v sobě měl něco, co jsem musel předat. Tak jsem napsal první básničku *Amaro lav*. Když jsem ji viděl vytištěnou, byl jsem pyšný a všem jsem to ukazoval. A pak to šlo jedno s druhým. Povídky, překlady, vůbec všechno možné. Chodili za mnou ze škol ze všech koutů. Pracujeme na tom spolu s manželkou. My jsme se v romském časopise *Gendalos* se ženou věnovali hlavně dětem, dělali jsme pro ně křížovky, psali říkan-ky, vymýšleli soutěže. Práce pro děti mě moc bavila, stejně jako práce s jazykem, byl jsem do toho trochu blázen.

Co na to rodina? Mladší bratr si to přečetl a neříkal nic. Starší říkal třeba: „Proč píšeš, k čemu ti to je?“ A sestra povídá: „To je dobře, žes to udělal, to je dobře.“ Zkrátka každý má své záliby. Ale já jako Rom jsem si vážil toho, že můžeme psát romsky. Vážím si našeho jazyka, Romové si ho sebou nesli po generace, i v těch nejhorších dobách.

Začátkem 90. let jsem jel s Milenou Hübschmannovou do Vídně a Innsbrucku. Když jsem přišel do knihovny, vyvalil jsem oči, protože v prvním patře byly romské knížky. To jsme u nás neměli, byli jsme pozadu. Řekl jsem na to: „To není pravda!“ Byly tam knížky psané Romy a přeložené do němčiny. To bylo něco zázračného.

Dnes se romská řeč ztrácí, v tom rychlém sledu života. Mladí lidé už přemýšlí jinak. Možná že v nich ještě něco je, ale je toho málo. V romštině je

přítom zakódováno, jak se má člověk chovat k druhým. Když tohle člověk ztratí, když ztratí řeč, ztratí všechno. Jsem zahradník, ale když nejezdím ke konci roku na zahrádku, tak se proto takhle po večerech v zimě snažím psát.

Zdroje:

STEKLÁ, Radka (2012). *Romské časopisectví na území České republiky v kontextu etnoemancipačního hnutí Romů (počátky a vývoj vybraných periodik let 1969–1996)*. Praha: Indologický ústav FF UK. (diplomová práce)

<http://romove.radio.cz/cz/clanek/22181#3>

<http://romove.radio.cz/cz/clanek/22538#3>

DANIŠOVÁ Eva

1959 (Ústí nad Orlicí, ČR)

Eva Danišová pochází z Ústí nad Orlicí. V letech 1997–98 absolvovala mediální kurz na Vyšší odborné škole publicistiky v Praze. V roce 2004 ukončila studium Střední sociálně právní školy na Evangelické akademii v Praze, studium na Palackého univerzitě v Olomouci obor Charitativní a sociální práce předčasně ukončila ze zdravotních důvodů a nyní pracuje jako terénní sociální pracovníce v Ústí nad Orlicí. Spolupracuje s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy na přípravě Rámcové osnovy na výuku romského jazyka pro základní a střední školy. Žije v České Třebové.

Prozaička a jedna z předních překladatelek do romštiny u nás jako autorka spolupracovala s romskými periodiky (*Amaro lav*, *Romano kurko*), dodnes překládá pro romský měsíčník *Romano vodi*. V roce 2007 se zúčastnila literární soutěže pro romsky píšící autory „Cena Mileny Hübschmannové“, pořádanou sdružením Romea. Publikuje ve sborníku romistických studií *Romano džaniben*. Od roku 2010 vyšly její povídky například na serveru Romea.cz, v měsíčníku pro světovou literaturu PLAV – speciálním čísle věnovaném literatuře Romů, ve sbírce *Otcův duch a jiné pohádky* (2012) či v německém sborníku *Roma-Autoren erzählen – Kurzgeschichten und Gedichte aus Ungarn, Tschechien und der Slowakei* (2013). Její tvorba bude zařazena do sborníku připravovaného na rok 2014 Knihovnou Václava Havla.

Účastní se autorských čtení romských autorů. Prózu, pro niž obvykle čerpá inspiraci v dětství, píše romsky a česky.

Eva Danišová čtenářům

Narodila jsem se v malém městě na Pardubicku a žila jsem u prarodičů, kteří do Čech přijeli v padesátých letech ze Slovenska. Mluvili jsme doma jen romsky, protože babička se správně česky nikdy nenaučila. Brzy jsem začala chodit do mateřské školky a později do školní družiny a český jazyk mi problém nikdy nedělal. Měla jsem také štěstí na výborné paní učitelky.

Když jsem se naučila číst, propadla jsem kouzlu literatury. Netušila jsem nic o romské literatuře, protože pohádky a pověsti si Romové nečetli, ale vyprávěli. Měla jsem to štěstí, že dědeček i babička byli skvělí vypravěči a rádi se při rodinných sešlostech předháněli, kdo bude vypravovat zajímavější příběh. Dnes už vím, že podstata příběhu byla z části založená na pravdě, ale velkou část si vypravěč vymýšlel během vypravování. Byly to neopakovatelné chvíle a dodnes na ně ráda vzpomínám. Mým životem se tak přirozeně společně prolínaly česká i romská kultura.

Ve škole jsem mívala dobrý prospěch, ale do učení tenkrát Romové nechořdili. Po základní škole se nastoupilo do zaměstnání a každému to připadalo jako samozřejmost. Až později jsem zjistila, že základní školou všechno končit nemusí.

Prošla jsem výběrovým řízením na mediální kurz pro romské uchazeče a úspěšně jej dokončila. Potom jsem se přihlásila na dálkové studium Střední sociální a právní školy na Evangelické akademii v Praze. Během mediálního kurzu, a později na škole, jsem potkala mnoho zajímavých lidí, kteří mě inspirovali k dalšímu vzdělávání a také k pokusům o psaní v romském jazyce. Na mediálním kurzu jsme dostali za úkol napsat romskou pohádku a já jsem díky ní zjistila, že mě psaní baví.

Již předtím jsem četla díla romských autorů, ale sama jsem si psát netrou-

fala. Moje první povídky byly vyznáním mým prarodičům, kteří mi svou láskou dali velkou sílu do života. Povídky jsem napsala v romském i českém jazyce.

Při dalším psaní jsem se nejdříve musela zbavit až posvátné úcty k českému jazyku. To nebylo zrovna snadné. Hodně jsem dbala na spisovnou češtinu a někdy to při psaní bylo spíš na obtíž.

Nepovažuji se za spisovatelku, ale ráda bych se jí jednou stala. Chtěla bych napsat knihu, která by čtenářům přinesla potěšení a rádi by se k ní vraceli. Já takové knihy mám a obdivuji spisovatele, kteří dokáží přenést příběhy a emoce tak, aby je čtenář rád sdílel společně s nimi.

Pracuji jako terénní sociální pracovníce a zajímavé životní příběhy se mi tak samy nabízejí. Nedávno jsem napsala novelu o sociální pracovníci a k napsání mě inspirovala má kolegyně. Nemá žádný romský motiv, ale romským motivům se samozřejmě nevyhýbám. Když si přečtu text některého romského autora, často nacházím společné vnímání života kolem nás. Některé popisované události vnímáme úplně stejně. Teplo z rozpálených kamen, jídlo od babičky, od maminky, pláč pro zesnulé. Vracíme se k jistotám, které dnes už nejsou samozřejmostí.

Být romským spisovatelem může být buď svazující, nebo se to může stát výhodou. Prostředí, ve kterém většina Romů žila, odkaz našich předků, nám dává trošku jiný pohled na realitu.

Při psaní bych nechtěla na tento odkaz zapomenout, ale zároveň bych ráda oslovila i čtenáře z českého prostředí, protože jsem jeho součástí. Byla bych hodně šťastná, kdyby se díla romských autorů stala součástí knihoven a lidé si je rádi půjčovali, zrovna tak, jako já si ráda přečtu knihu autora z jakékoliv země a jakékoliv národnosti.

ELIÁŠOVÁ Irena

1953 (Nová Dedina, SR)

Irena Eliášová pochází z jihozápadního Slovenska. Když jí bylo deset let, přesídlila s rodiči do Chrastavy u Liberce. Kvůli práci pobývala její rodina od jara v Čechách, na podzim se vracela zpět na Slovensko. Eliášová proto navštěvovala základní školu v Čechách i na Slovensku. Žila a pracovala jako dělnice v Liberci, nyní je ve starobním důchodu a žije v Mimoni.

Už jako mladá se věnovala psaní, v letech 1972–73 jí vyšlo několik textů v časopise Svět socialismu. V roce 1993 založila dětský romský soubor písní a tanců, který občasně hrával scénky, jichž byla autorkou. Do širšího povědomí vešla po ocenění uděleným Obcí spisovatelů v rámci literární výzvy na téma Romové – Cikáni (2007). O rok později byla její tvorba zařazena do sborníku Devla, devla! (2008). V témže roce jí vyšla prvotina Naše osada s podtitulem Smutné, veselé i tajemné příběhy Romů, osobitě zpracovaná kniha částečně inspirovaná dětstvím prožitým v rodné osadě na Slovensku. Kromě romských časopisů (Romano hangos, Romano vodi, Kereka) a serveru Romea.cz, kde převážně publikovala svoji povídkovou tvorbu, byla v roce 2011 v měsíčníku pro světovou literaturu PLAV – v čísle zaměřeném na literaturu Romů – otištěna ukázka z připravované novely O kham zadžal tosara / Slunce zapadá ráno. Má být prvním autorčiným dílem vznikajícím primárně v romštině. Sociálně-kritická milostná novela Listopad (2013) inspirovaná tragickým životním příběhem z autorčina okolí je druhým knižním počinem Eliášové. Její tvorba bude zařazena do sborníku připravovaného na rok 2014 Knihovnou Václava Havla. Aktivně se účastní různých literárních večerů a hojně publikuje na stránkách nakladatelství KHER.

Jedním ze zdrojů autorčiny inspirace bývá dětství. Typičtější pro její tvorbu je ale čerpat ze současné reality, jíž je Eliášová dobrým pozorovatelem. Sociálně laděnými prózami upozorňuje na nástrahy dnešního života, které v jejím pojetí člověka potkávají bez ohledu na jeho etnickou příslušnost. Stejně tak charakteristický je ale pro autorku cit pro zachycení humorných a tragikomických situací, jichž si ve svém životě s oblibou všímá.

Irena Eliášová čtenářům

Narodila jsem se v roce 1953 na Slovensku. Své dětství jsem prožívala jak doma v romské osadě, tak v Čechách. Rodiče totiž jezdili do Čech pracovat na státní statky. Přestože jsme se častěji stěhovali, bylo mé dětství šťastné. Chodit do školy pro mě bylo velmi důležité. Snažila jsem se dobře učit, chtěla jsem být nejlepší ve třídě. A můžu říct, že se mi to povedlo. Měla jsem hodně kamarádů a kamarádek, protože jsem jim dávala od sebe opísovat. Jakmile jsem se pořádně naučila abecedu, začala jsem číst – pohádky, dobrodružné příběhy a tajně dokonce i románky. O problémech ve škole, kvůli svému romskému původu, mluvit nemůžu. Zkrátka nebyly. Mým velkým snem v dětství bylo především vystudovat a napsat knihu. Studovat se mi bohužel nepodařilo. Bylo nás doma hodně dětí, a proto jsem musela jít pracovat, abych rodičům pomohla.

V dětství jsem ústrky nezažila. Diskriminaci jsem ale několikrát zažila v dospělosti. V prvním zaměstnání, když jsem v šestnácti letech pracovala jako šička, jsem si uvědomila, jaké rozdíly mezi lidmi jsou. Snažila jsem se vyhýbat problémům, chovala jsem se slušně a svým chováním jsem dokázala, že jsem jako všichni ostatní. Časem jsem pochopila, proč jedni zavrhnou druhé. Je to o jinakosti. Nás Romy okolí nezná. A proto bychom měli všem ukázat, jací doopravdy jsme. Myslím si, že je to možné právě psaním. Možná je i to důvod, proč jsem začala psát.

Píšu povídky a ne jenom o nás, o Romech. V češtině píšu raději, protože psát romsky mě nikdo neučil. Měla jsem ale štěstí a poznala jsem milé lidi, romisty, kteří mi dodali odvalu zkusit v romštině psát. Jim patří můj velký dík, protože právě díky nim jsem napsala novelu s názvem Slunce zapadá ráno v romštině. Psát mým mateřským jazykem mě moc těšilo.

Romsky jsme totiž mluvili kdysi doma s rodiči a sourozenci.

Nyní jsem ve starobním důchodu a psaní mi dělá radost. Nejvíce mě potěší, když se má tvorba líbí čtenářům. Pro nás Romy je psaní opravdu důležité. Díky němu můžeme zaznamenat životy našich rodičů a prarodičů i pro naše potomky. Aby nezapomněli na naše tradice a zvyky a aby se nevytratily ty vlastnosti, které z nás dělají dobré lidi – jako jsou pospolitost, úcta k rodičům a starším, pohostinnost a další.

FABIÁNOVÁ Tera

1930 (Žihárec, SR) – 2007 (Praha, ČR)

Tera Fabiánová se narodila v Žihárci, dětství prožila v obci Vlčany na jižním Slovensku. Kvůli válce vychodila jen tři třídy obecní školy a v roce 1946 odešla celá rodina za prací do Čech. Živila se na stavbách a v zemědělství, později absolvovala jeřábnický kurz a pracovala na této pozici v ČKD. Po odchodu do invalidního důchodu pomáhala v domácnostech a na úřadech. Fabiánová patří k první generaci romských spisovatelů a svojí tvorbou podnítila k psaní i další romské autory. Jako jedna z prvních začala psát v romštině. Na přelomu 60. let působila jako redaktorka romského bulletinu Svazu Cikánů-Romů *Romano lil*, kam psala čtenáři oblíbené fejetony. V 60. letech se dočkala rozhlasové dramatizace její povídky *So džalas o Miškas sune / Co se Miškovi zdálo*. V roce 1979 vyšel výběr z jejích básní ve sborníku *Romane gila*. Autorčiny básně a povídky byly po roce 1989 publikovány ve velké míře časopisecky (*Lačo lav, Amaro lav, Romano gendalos, Nevo romano gendalos, Gendalos, Romano kurko, Romano hangos, Romano džaniben, Kereka*). Knižně vydala *Čavargoš/Tulák* (1991) a autobiografické vyprávění *Sar me phiravas andre škola / Jak jsem chodila do školy* (1992). Báseň *E bacht ke mande avel / Štěstí přichází ke mně* byla v rámci Poezie pro cestující zařazena na sérii panelů v soupravách pražského metra.

V roce 2003 byla oceněna za prozaickou tvorbu v soutěži Roma Literary Awards budapeštským Institutem otevřené společnosti, v roce 2006 pak od sdružení Romea získala Literární cenu Mileny Hübschmannové za celoživotní dílo.

Tera Fabiánová čtenářům

Narodila jsem se v Žiharci, odkud pocházel můj otec. Domek v Žiharci byl malý, bydlelo v něm spousta strýců, švagrové se hádaly, a tak jsme se přestěhovali tam, odkud pocházela maminka. Bylo nás doma pět dětí, čtyři děvčata, jeden chlapec. Nejstarší byla sestra, rok po ní já – ale já byla silnější a rychlejší. A taky největší darebák. A tak řekla maminka: „Do školy budeš chodit ty, Velká Hlavo, protože doma zlobíš.“ A tak jsem šla k potoku, umyla jsem si nohy, pusy a vypravila jsem se do školy.

S námahou jsem otevřela těžká školní vrata. Učitelka do předních lavic posadila děti nejbohatších sedláků. Ty chudší posazovala postupně dál a dál od tabule. Nejposlednější lavici se říkalo „cikánská“. Byla úplně stranou vzadu u rozbitého okna, stranou od ostatní třídy.

Uplynul rok. Každý říkal, že nejsem hloupá. Ve škole jsem nepropadla. Dostala jsem vysvědčení a nebyla na něm žádná trojka. Ohromně jsem se tím pyšnila.

Dlouho jsem do školy nechodila. Přišla válka a my Romové jsme nesměli do vesnice, natožpak do školy. A tak jsem vyšla ze třetí třídy.

Šlo mi na patnáctý rok, když skončila válka. Tehdy chodil po vesnicích nějaký partyzán, *gádžo*. Neměl ruku. A sbíral Romy na práci do Čech. Na Slovensku práce nebyla, a tak jsme se taky vypravili. Celá rodina. A nešli jenom Romové, šli i chudí Maďaři.

Pracovali jsme v pohraničí: Chotěboř, Lány, Dubkov. Okopávali jsme brambory. Všechny peníze jsem dávala rodičům. Vždycky když jsme brali, přišel za mnou tatínek: „Teruško, víš, že stavím dům.“ A já mu dala všechno, co jsem vydělala. Mezi Romy je zvykem, že děti dávají svůj výdělek rodičům. Maminka mi kupovala oblečení a všechno, co jsem potřebovala.

V Praze jsme později bydleli v Hloubětíně. Starý byl voják z povolání, já začala pracovat v ČKD. Měli jsme jedno dítě, pak dvě, tři, nakonec čtyři – časné ráno jsem je, chudáčky, vodila do školky a pak jsem šla dělat. Když jsem přišla poprvé do továrny, přidělili mi skříňku na šaty. Uviděly mě ostatní ženské a začaly hledat klíče. „Nač si chceš zamykat tu skříňku?“ povídám. „Heleďte, paní, vy jste...“ „Cikánka, chceš říct, vid? A myslíš si, že cikáni kradou!“ „Heleďte, paní, já vás neznám. Ale víte, co se říká o cikánech!“ „Tak si pamatuj! Já nikdy nikomu nic neukradla – ani moje máma, ani můj táta, ani můj dědeček, ani pradědeček, ani prapradědeček!“

Za dva za tři měsíce si na mě zvykly. Viděly, že dřu jako slepej kuň. Nosila jsem těžká železa – a přitom jsem byla hubená jako uzenáč. Do práce jsem chodila každý den, když jsem byla třeba nemocná. Jedna gádžovka mi pak řekla: „Paní, vy jste tak slušná, jako byste ani nebyla cikánka!“ A já, která jsem nikdy nezůstala nikomu slovo dlužná, jsem tentokrát nenašla slova. Bolelo mě to víc, než kdyby řekla, že kradu.

Pak mě jeden člověk přemluvil, abych si udělala kurz na jeřábnici. Volšík se jmenoval. Měl dobré srdce. A tak jsem si udělala kurz – a na jeřábu jsem pracovala pětatřicet let. Pak přišel další mistr a povídá: „Poslouchej, holka, ty jsi taková šikovná. Potřebujeme bagristu. Nechceš jít do kurzu a vyučit se na bagristu?“ „Proč ne?“ A tak jsem se vyučila na bagristu. Poslali mě dělat do Libně, spadalo to pod ČKD a opravovaly se tam pece pro Irák. Byla jsem jediná ženská, která tam dělala na bagru.

Zdroje:

FABIÁNOVÁ, Tera (1992). *Sar me phiravas andre škola / Jak jsem chodila do školy*. Brno: Nakladatelství ÚDO České Budějovice a Společenství Romů na Moravě.

FABIÁNOVÁ, Tera (2000). *Miro dživipen / Můj život*. in Romano džaniben 3/2000. Praha: Romano džaniben.

FERKOVÁ Ilona

1956 (Rokycany, ČR)

Ilona Ferková se narodila a dětství prožila v Rokycanech. Těžká nemoc otce ji donutila po ukončení základní školy nastoupit do zaměstnání, aby pomohla matce živit početnou rodinu. Do roku 1989 se živila manuální prací. V 90. letech pracovala jako koordinátorka česko-romské mateřské školy v Rokycanech, založené na individuálním přístupu k dětem. Založila občanské sdružení Asociace romských žen, za jehož činnost převzala z rukou tehdejšího prezidenta Havla poděkování v rámci udílení Ceny Olgy Havlové pořádané Nadací Dobré vůle. V letech 1999–2003 žila s rodinou jako azylantka ve Velké Británii.

Od dětství si přála jednou zapsat příběhy, které vyprávěl její otec. Poté, co v 80. letech založila ženský pěvecký soubor *Amare není / Naše tety*, pro jehož repertoár skládala občasně i texty, si její tvorby všimla Milena Hübschmannová. Podnítila ji k psaní v romštině, v níž Ferková dodnes tvoří.

V 90. letech publikovala svoji prózu v romských periodikách (*Amaro lav, Romano kurko, Nevo romano genđalos, Romano hangos, Kereka, Romano džaniben*), v té době vydala i dva knižní povídkové výběry – *Mosarda peske o dživipen / Zkazila si život* (1992) a *Čorde čhave / Ukradené děti* (1996). Její próza je zastoupena v antologii prozaických textů romských autorů v ČR *Čalo vodi / Sytá duše* (2007), vyšla v měsíčníku pro světovou literaturu PLAV – čísle zaměřeném na literaturu Romů, a ve sbírce *Otcův duch a jiné pohádky romských autorů* (2012).

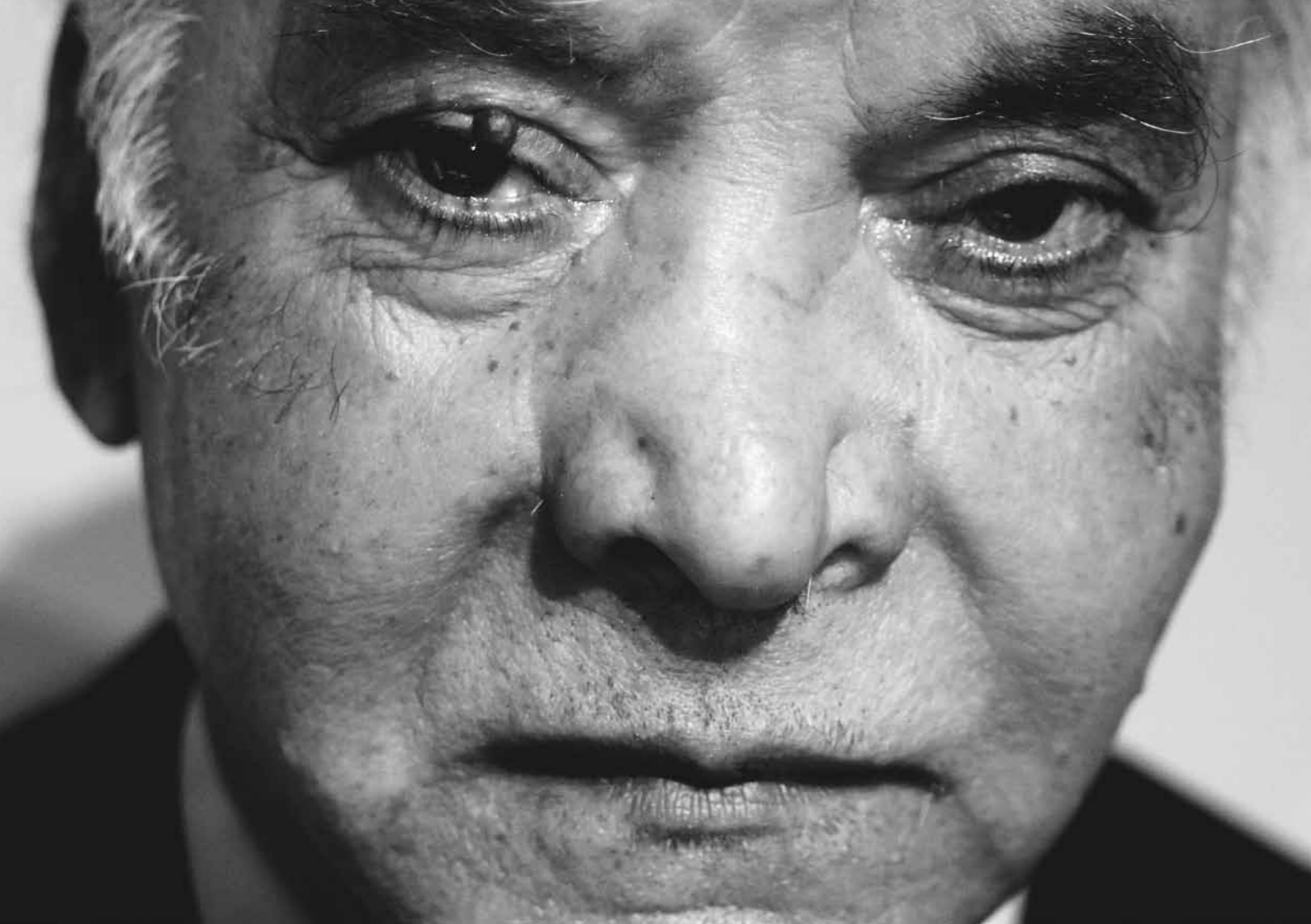
Inspirací Ferkové pro její prózy jsou skutečné příběhy lidí z jejího okolí. V převážně sociálně-kriticky laděných textech zobrazuje osudy lidí postižených asimilační politikou minulého režimu, stejně jako těžkosti, jimž musí lidé v její blízkosti čelit i v dnešní době.

Ilona Ferková čtenářům

Narodila jsem se v Rokycanech jako páté dítě ze sedmi. Moje matka chodila na směny do práce a otec byl invalida. O domácnost a naši výchovu se převážně staral náš táta. Každé ráno nás v sedm hodin budil do školy a připravoval svačinu. Obvykle to byl chleba namazaný sádlem. Do první třídy jsem se moc těšila. Myslím, že jsem oproti mým romským spolužákům uměla hovořit obstojně česky, i když se u nás doma mluvilo jenom romsky a rodiče na úradech lámali slovenštinu s češtinou. Ve škole se mi líbilo a se spolužáky jsme vycházeli docela dobře – až na pár dětí, kterým vadilo, že jsem Romka, a tak mi to dávaly najevo. Na druhém stupni to pak úplně přestalo. Braly mě takovou, jaká jsem. Po základní škole jsem ale musela jít do práce, protože maminka obživu celé rodiny sama neutáhla.

Ve škole mě nejvíc ze všech předmětů bavila literatura a dějepis. Strašně ráda jsem poslouchala, když nám paní učitelka pouštěla na gramofonu desky s vyprávěním. Obecně jsem měla ráda, když někdo vyprávěl. A to mě asi také přivedlo k tomu, že jsem začala psát. Když mi osud do mého života poslal Milenu Hübschmannovou, která později mimo jiné na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy založila romistiku, dala se kola osudu do pohybu. Byla to ona, kdo mě motivoval a inspiroval k tomu, abych začala psát. Když jsem se jí ptala, jak mám psát, že romsky psát neumím, řekla mi: „Umiš krásně vyprávět. A tak, jak vyprávíš, taky přesně piš.“ A já zkusila napsat svůj první příběh, který se Mileně moc líbil. Ti, co ji znali, ví, že už nebylo cesty zpátky. Zpočátku jsme posílaly mé povídky do romských časopisů, které je postupně vydávaly. Později jsem dostala nabídku napsat pár povídek do malé knížечky s názvem *Zničila si život kvůli penězům (Mosarda peske o dživipen anglo love)*, následně pak větší sbírku povídek *Ukradené děti (Čorde čhave)*. Všech-

ny příběhy, které jsem napsala, jsou ze života Romů, kteří prožili dobré i zlé. I proto si myslím, že psát příběhy a pohádky – zejména v romštině – je moc důležité. Hlavně proto, aby lidé skrz ně poznali naše tradice, kulturu, lásku, smutek. Také je nesmírně důležité, aby romskou literaturu ve školách četly romské děti. Ta je totiž dědictvím, skrze které se předávají jazyk a tradice. Nám toto dědictví bylo předáváno právě vyprávěním.

GIŇA Andrej

1936 (Tolčemeš – dnešní Šarišské Sokolovce, SR)

Andrej Giňa pochází z východního Slovenska, kde vyrůstal v rodině váženého a respektovaného otce, hudebníka a kováře. Po válce rodina odešla do Čech – nejdříve do Prahy, později se přestěhovala do Rokycan, kde Giňa dodnes žije. Vyučil se tavičem, poté dva roky večerně studoval pedagogickou školu, nakonec se dal odvést na vojnu, kde navštěvoval zdravotnickou školu. Po návratu do Rokycan pracoval nejprve jako čistič odlitků ve slévárně, později jako řidič nákladního vozu. V devadesátých letech začal se synem podnikat – jeho firma dodává vepřová střívkva, nezbytnou surovinu na přípravu tradičního romského jídla *goja*.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se Giňa aktivně zapojil do organizace Svaz Cikánů-Romů. V kulturní a společenské činnosti pokračoval i poté, co byl svaz zrušen. Působil jako hráč na basu v cimbálové muzice z Rokycan, v roce 1984 založil spolu s rodinnými členy kapelu Rytmus 84, s níž hrál moderní romské písně.

Giňa patří k jedněm z prvních romských autorů u nás. Na popud rodinného lékaře Jágra začal zapisovat pohádky a vyprávění své maminky nejprve v češtině, později se propracoval k užití romštiny, kterou tvoří dodnes. Své povídky publikoval především časopisecky, v roce 1991 mu vyšla povídková sbírka *Bjav/Svatba*. Jeho prózy byly zařazeny do antologie prozaických textů romských autorů v ČR *Čalo vodi / Sytá duše* (2007), vyšly v měsíčníku pro světovou literaturu PLAV – čísle zaměřeném na literaturu Romů či ve sbírce *Otcův duch a jiné pohádky romských autorů* (2012). Nakladatelství Triáda nyní připravuje výběr z autorova prozaického díla. V roce 2003 získal za svou prozaickou tvorbu zvláštní ocenění v romské literární soutěži Roma

Literary Awards pořádané organizací Open Society Institute v Budapešti. Věnuje se zachycování a autorskému zpracování pohádek, které vyprávěla jeho maminka a další romští pohádkáři. Do dětství se vrací v nejrůznějších prózách, věnovaných životu v romské osadě, stejně jako pro ně čerpá ze života v Rokycanech. Pro autora jsou charakteristické i prózy odkazující k tradici vzájemného žertování.

Andrej Giňa čtenářům

Narodil jsem se 1. ledna 1936 v obci Tolčemeš, nyní Šarišské Sokolovce v okrese Prešov, jako nejmladší dítě. Nejstarší byla sestra Irena, potom přišel na svět bratr Dezider. Otec se jmenoval Andrej a byl uznávaný primáš a kovář. Neuměl číst a psát, ale měl přirozenou inteligenci a chodili si k němu pro rady i *gádžové* z obce. Obdobně na tom byla i máma. Byla navíc výtečná hospodyně s duchem pro obchod a uměla skvěle vyprávět. Osobně viděla císaře Františka Josefa a dostala od něj zlatý peníz.

V roce 1942 jsem začal chodit do školy v Tolčemeši, o čtyři roky později jsme přišli do Prahy, kde jsme bydleli asi 3 měsíce, po kterých jsme se přestěhovali sem do Rokycan. Tady si celá rodina našla práci a už jsme tu zůstali nastálo. Začal jsem tu chodit do školy. Ve škole jsem se nikdy s žádným odstrkováním nesetkal. Později, když k nám začala chodit Milena Hübschmannová (pozn. podporovatelka romského obrození a později zakladatelka romistiky na FFUK) s Terou Fabiánovou, aby si poslechla, jak moje máma vyprávěla pohádky a příběhy, které sama prožila, řekl mi náš rodinný doktor Jágr, abych tyto příběhy zapsal přesně tak, jak je vyprávěla. Poslechl jsem ho a zapsané příběhy jsem odevzdal do Západočeského nakladatelství v Plzni. Po třech letech mi ale rukopis vrátili, že pro něj nemají uplatnění.

K psaní v romštině mě přivedla právě Milena Hübschmannová. „Ty umíš dobře romsky,“ řekla mi, „napiš to tak, jak to říká máma.“ A ono to šlo. Časem jsem svůj písemný projev v romštině vypiloval až do dnešní podoby.

Mimo psaní jsem se aktivně věnoval hudbě. Od svého dětství jsem hrál na housle, ale časem jsem přešel na kytaru a kontrabas. Později jsem vystupoval v populární cimbálové muzice z Rokycan. Natočili jsme dlouhohrající desku, pravidelně jsme hráli v plzeňském rozhlase a dvakrát vystupovali

v televizi. Zvítězili jsme také v celostátní soutěži cimbálových muzik v Jihlavě. To bylo ještě za fungování Svazu Cikánů-Romů, první romské organizace v Československu. Bohužel po úmrtí violisty Vojtěcha Duždy a primáše Karla Gini cimbálovka zanikla. Bez muziky jsme ale nezůstali a vytvořili rodinný orchestr Rytmus 84 a hráli dalších dvacet let až do úmrtí bratra Dezidera. Po vyučení tavičem jsem pracoval v železárnách v Hrádku u Rokycan. Při tom jsem ještě večerně studoval Pedagogickou školu v Plzni. V roce 1955 jsem nastoupil vojenskou základní službu. Na vojně jsem potom zůstal jako poddůstojník z povolání. Školu jsem ale tehdy nedokončil, čehož do dnešního dne lituji. Doktor Jágr mi jednou, když jsme došli ke kostelu na náměstí v Rokycanech, řekl zajímavou věc, kterou si pamatuji dodnes. „Vidíš ten kostel? Kdyby se zboural, ztratil by se ze světa a nezůstalo by z něho nic. Zrovna tak pohádky a příběhy, které prožili Romové, mají velkou cenu. Když je nikdo nezapíše, ztratí se. Což by byla nenahraditelná škoda.“

HEJKRLÍKOVÁ Jana

1959 (Toužim, ČR)

Jana Hejkrliková se narodila v Toužimi, její rodina pochází ze Slovenska. Vystudovala Střední sociálně právní školu na Evangelické akademii v Praze, několik let byla studentkou romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Působila jako sociální pracovníce a romská poradkyně v Příbrami, kde dodnes žije. V letech 1999–2001 byla členkou Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity, v letech 2007–8 učila na Romské škole sociálně právní v Praze. Řadu let spolupracuje se sdružením Slovo 21 na vzdělávacích projektech pro studenty a pedagogy. V současnosti je zaměstnaná jako referentka na Úřadě vlády ČR v Odboru lidských práv a ochrany menšin. Vyučuje zpěv a prožitkovou malbu. Literatuře se věnuje od roku 1995, od té doby publikovala ve sborníku romistických studií *Romano džaniben*, Pražském deníku, Literárních novinách, Respektu. V roce 2006 byla za povídku *Bachtalo dives / Šťastný den* oceněna v soutěži Literární cena Mileny Hübschmannové, udílenou sdružením Romea romsky píšícím autorům. Její próza byla zařazena do antologie prozaických textů romských autorů v ČR *Čalo vodi / Sytá duše* (2007), vyšla v měsíčníku pro světovou literaturu PLAV – čísle zaměřeném na literaturu Romů, sbírce *Otcův duch a jiné pohádky romských autorů* (2012) a v německém sborníku *Roma-Autoren erzählen – Kurzgeschichten und Gedichte aus Ungarn, Tschechien und der Slowakei* (2013). Její tvorba bude zařazena do sborníku připravovaného na rok 2014 Knihovnou Václava Havla. Publikuje i na stránkách nakladatelství KHER. Ve svém díle čerpá zejména ze svého dětství, kriticky nahlíží na období komunistické asimilační politiky a po smrti svého manžela se uchyluje i k intimní vzpomínkové próze. První povídky vznikaly v českém jazyce, pozdější a současná tvorba je již charakteristická také užíváním romštiny.

Jana Hejkrliková čtenářům

Romština pro mne byla přirozeným jazykem do sedmi let mého života, protože se na nás doma mluvilo romsky. S nástupem do školy s námi rodiče mluvili už jen česky. Moji rodiče dostali totiž zákaz s námi romsky mluvit. To byla taková divná doba. Tehdy se tomu ve říkalo „Potírání cikánského způsobu života“. Naštěstí ale mluvili romsky mezi sebou, takže romština z mého života nezmizela. Jak šla léta, romština se v rodině užívala méně a méně. Hlavně od doby, kdy jsme pochovali babičku. Já se vdala a vzala si neromského manžela a od své rodiny se odstěhovala o sto kilometrů dál. Romsky jsem tak nemluvila dlouhá léta. Rozuměla jsem, ale plynule jsem nemluvila. Po revoluci jsem začala znovu studovat. Ve škole jsem se potkala s jinými Romy a jeden z předmětů na škole byla i romština. Měla jsem z toho radost. Plynulou řeč jsem si oživila, ale také jsem se naučila romskou gramatiku a pravopis. Poté jsem začala pracovat jako sociální pracovníce a také na různých mezinárodních projektech. Setkala jsem se s mnoha zajímavými lidmi, jako byl prezident Václav Havel, švédský premiér Peter Schori, ale především s Romy z mnoha zemí světa. Bylo úžasné, že jsme se domluvili, aniž bychom používali jiný jazyk než romštinu.

Setkala jsem se i s romskými spisovateli ze světa, kteří popisovali romský život své skupiny, ať už to byl život kočovný od olašských autorů, Sinti Romů, nebo usedlých Romů na Balkáně. Někteří psali v jazyce většinové společnosti, jiní romsky. Dobrého spisovatele nedělá nutně jeho mateřština, ale obsah jeho tvorby. Výhodou však je, když si Romové mohou přečíst o životě jiných Romů ve světě ve své mateřštině.

K psaní mě přiměl můj manžel. On vyrůstal jako jedináček v intelektuální rodině, takže když jsem mu vyprávěla příběhy ze svého dětství, měl pocit, že

jsem žila v jiném světě. Řekl mi, abych o tom psala. Byla to ale později i má profesorka na Karlově univerzitě, paní Milena Hübschmannová.

A o čem že píšu? O životě. O tom, jak jsem žila romský život doma a český ve škole, kde to do šesté třídy nebylo vůbec jednoduché. Setkala jsem se s předsudky a rasismem, ale také s dobrými a moudrými lidmi. Náš život se měnil s dobou i s režimem státu. Nejdřív asimilace, kdy jsme měli zapomenout svůj jazyk a tradice, po revoluci sice přišlo romské obrození, ale také vzrůstající rasismus. Každá doba má své pro a proti.

Myslím, že je moc důležité, aby se nadále předávala naše paměť. To jsme my Romové dělali vždycky. Dříve to bylo vyprávění v osadách u ohně nebo při různých významných příležitostech jako svatby pohřby nebo křtiny. Dnes se píše. Sama si čas od času vzpomenu na nějakou rodinnou příhodu a pak se i půl roku snažím vybavit podrobnosti. Večer než usnu nebo třeba v autobuse cestou do práce. Přenesu se do doby, o které chci psát, a postupně se vybavují obrazy, ale i ta krásná romština mé babičky nebo jiných příbuzných.

Psaní je pro mě příjemný únik z reality. A pokud píšu o dětství, tak si vlastně uvědomuji to bohatství, které jsem prožila. Ať už šlo o situace příjemné, nebo zlé. Takový bonus pro mne pak je, když se někomu mé psaní líbí.

Mým prvním a důležitým kritikem je má dcera Jana, která studuje na univerzitě v Plzni. Sama má totiž literární nadání a vždycky mi řekne po pravdě, jestli to je dobré, nebo ne. Nedávno četla mou povídku o *mulech* (duchové zemřelých) a pak mi skoro vynadala, že jsem ji to nechávala číst večer, protože se celou noc bála zhasnout lampičku. Mám radost, že dcera čte, co píšu. Předávám jí tím právě naši rodinnou paměť. Píšu o svém dětství, ale také o současném životě. Knihy romských autorů by se rozhodně číst měly. Možná by pak majorita pochopila některé odlišnosti a také důvody současných vztahů mezi námi. Romská mládež by si zase mohla uvědomit, že Romové mají svou inteligenci a osobnosti jak v řadách muzikantů, herců, ale i literátů, v Česku i ve světě.

KOKYOVÁ Iveta

1972 (Hořice, ČR)

Iveta Kokyová se narodila v Hořicích. V roce 1989 se vyučila strojní mecha-
ničkou, tuto profesi pak několik let vykonávala, později pracovala jako uklí-
zečka nebo balička. Nyní je terénní sociální pracovnící Magistrátu města
Hradec Králové. Dálkově vystudovala obor Sociální práce na Evangelické
akademii v Praze. Externě pracuje v romské internetové televizi Romea TV
jako moderátorka a reportérka, působí také jako lektorka romského jazyka.
Žije v Hradci Králové.

Psaní tzv. do šuplíku zahájila již na základní škole, romsky však začala tvo-
řit až v posledních letech. K povídkové tvorbě v dvoujazyčné verzi ji při-
vedla romistka Hana Syslová. V roce 2011 debutovala povídkou *Krásná noc*
uveřejněnou v romském měsíčníku *Romano vodi*. V roce 2012 se účastnila
literární dílny s interetnickým přesahem pořádané Novou scénou Národní-
ho divadla. Její prózy vyšly na serveru Romea.cz, byly zařazeny do sbírky
Otcův duch a jiné pohádky romských autorů (2012) a do německého sbo-
rníku *Roma-Autoren erzählen – Kurzgeschichten und Gedichte aus Ungarn,
Tschechien und der Slowakei* (2013). Její tvorba bude zařazena do sborníku
připravovaného na rok 2014 Knihovnou Václava Havla. Publikuje na strán-
kách nakladatelství KHER.

Ve své tvorbě čerpá především ze vzpomínek na své dětství, z příběhů o ro-
dině a autentických zážitků.

Iveta Kokyová čtenářům

Narodila jsem se v Hořicích a pocházím z šesti dětí. Jako děti jsme nikdy materiálně nestrádaly, protože můj otec byl velmi pracovitý a uměl tedy dobře vydělat peníze. Můj tatínek je olašský Rom a maminka slovenská Romka, od malička na nás tatínek proto mluvil olašsky a maminka slovenskou romštinou. Jsem hrdá na to, že ovládám oba dialekty.

Když jsem chodila na první stupeň základní školy, děti mi nadávaly do cikánek, tahaly mě za vlasy a posmívaly se mi. Od druhého stupně se vše změnilo, přijaly mě do kolektivu a já jsem se naopak stala oblíbenou. Do školy jsem od té doby chodila moc ráda. Milovala jsem ji.

Po základní škole jsem nastoupila na Střední odborné učiliště strojírenské v Jičíně – obor Strojní mechanik, kde jsem skončila s výučním listem. Vzhledem k tomu, že jsem si uvědomovala, jak je vzdělání důležité pro uplatnění na trhu práce, začala jsem ve svých pětatřiceti letech dálkově studovat Střední školu Evangelickou v Praze – obor Sociální práce v prostředí etnických minorit. Letos jsem ve svých jednačtyřiceti letech složila maturitu. A mám v úmyslu pokračovat dál – na vysokou školu. Současně pracuji na Magistrátu města Hradce Králové jako terénní sociální pracovníce.

Od základní školy jsem psala básničky, ale v češtině. Ty byly většinou o spolužácích, básně se rýmovaly a byly vtipné. K samotnému psaní v romštině mě přivedla na střední škole až má učitelka romštiny Hana Syslová. Nikdy jsem necítila potřebu psát ve svém mateřském jazyce, nenapadlo mě, že by to šlo. Proto jsem se to musela naučit. Myslím si, že je velmi důležité šířit povědomí o romské literatuře. Především mezi dětmi ve školách, protože prostřednictvím romské literatury se nevytratí romský jazyk, romské tradice, zvyky a *romipen*.

Píši poezii i prózu. Ráda píši o svém dětství, rodině a zesnulé babičce, neboť byla mým strážným andělem. Její smrt mě tehdy přivedla k zamyšlení se sama nad sebou, jak se mám chovat a ctít druhé.

OLÁH Vlado

1947 (Stropkov, SR) – 2012 (Praha)

Vlado Oláh se narodil ve Stropkově u Svidníku na východním Slovensku. Několik let studoval báňskou střední školu v Banské Štiavnici. Slabá finanční situace rodiny ale donutila Oláha studia opustit a začít pracovat v dolech. Později nastoupil na střední vojenskou školu a již jako voják z povolání vystudoval obor Výchova a vzdělávání dospělých na Filozofické fakultě Univerzity P. J. Šafaříka v Košicích, po dvaceti letech armádu ze zdravotních důvodů opustil. V roce 1984 získal doktorát. Od roku 1986 žil v Praze.

V druhé polovině 80. let byl součástí skupiny Romů, jež s ÚV KSČ vyjednávala kroky vedoucí ke změně postavení Romů v ČSSR. Do etnoemancipačních snah byl Oláh zapojen i po roce 1989 – působil ve Společnosti přátel a odborníků Muzea romské kultury, jako redaktor romských periodik *Nevo romano gendalos* a *Gendalos*. Po roce 1989 se významně věnoval romskému křesťanskému hnutí – v roce 1991 založil romské křesťanské a vzdělávací sdružení Matice romská a překládal četné biblické texty do romštiny. Jako dosud jediný ze dvou Romů byl členem Obce spisovatelů. V roce 2006 mu byla sdružením Romea udělena Literární cena Mileny Hübschmannové za přínos romské literatuře.

Uznávaný básník se začal psaní poezie věnovat v osmdesátých letech ještě jako voják. Debutoval ve sborníku *Kale ruži / Černé růže*, kde uvedl povídky v pro něj typické rytmizované próze. Kromě publikování v romských periodikách vydal několik básnických sbírek: *Khamori luludi / Slunečnice* (1996), *Le khameskere čhave / Děti slunce* (2003), *Khamutno kamiben / Žár lásky* (2005) a *Amaro drom pal o Udut / Naše cesta za světlem* (2006). Jeho krátké prozaické útvary byly v roce 2007 zařazeny do antologie prozaických

textů romských autorů v ČR *Čalo vodi / Sytá duše* (2007) a o rok později mu vyšly básně jako součást sbírky textů o Romech *Devla, devla!* (2008). Oláhova poezie byla uveřejňována i na serveru Romea.cz.

Autorovou inspirací bylo především harmonické dětství v rodné osadě a příroda, která jej obklopovala. Neméně silným zdrojem pro tvorbu byla však i láska – láska k člověku i k Bohu. Od počátku svého literárního snažení tvořil v romštině a češtině.

Vlado Oláh čtenářům

Narodil jsem se po válce, v sedmačtyřicátém. Jsem nejmladší a mám dva starší bratry. Bydleli jsme v pastoušce, ve Stropkově na Slovensku, dědeček byl obecní pastýř. Já neměl tatínka, maminka na nás pracovala, dřela na stavbě jako chlap. Vychoval mě dědeček a babička, protože maminka pracovala. U tety jsem jedl, psal jsem si tam úlohy, četl jsem si tam. Nejdřív jsem chodil na hornické učiliště. Pak na střední hornickou školu, ale vyšel jsem jen dva roky, školu jsem nechal a šel jsem dělat do dolů v Ostravě. Devatenáct a půl let jsem sloužil u armády, těžký život jsem tam měl, těžký život.

Začal jsem psát básně, ještě když jsem byl v armádě. Když byla u nás v Prešově Milena Hübschmannová, ukázala mi romské básničky, co psala Tera Fabiánová, Ilonka Lacková, a to byl pro mě motiv, abych taky něco napsal. Mě před tím vůbec nenapadlo, že by se dalo romsky psát. Jako malým dětem nám vyprávěl pohádky můj dědeček. Sbírali jsme pro něj špačky od cigaret. Chodili jsme po městě, sbírali špačky, vyndávali jsme z nich tabák, dědeček si nacpal fajfku a vyprávěl nám pohádky. Jindy děda nakládal zelí. Vždycky mu nalili víno a dědeček šlapal zelí, pod nohy mu házeli pláňátka. Taková ta malá jablíčka. Tohle všechno mám jako dnes před očima a tak to dávám na papír.

Jsem velice šťastný, když vzpomínám na svoje dětství. Já byl jako dítě úžasně šťastný. Vyrůstal jsem v přírodě, pásl jsem krávy, poslouchal jsem ptáčky, líhal jsem v trávě a kolem mě kytky. To všechno jsem si nabíral do srdce a teď to dávám na papír. Mezi těmi městskými domy se necítím dobře, obklopený betonem. Doma ve Stropkově by mi bylo líp.

Zdroje:

OLÁH, Vlado (2003). *Děti slunce*. Praha: Matice romská.

OLÁH, Vlado (2005). *Khamutno kamiben – Žár lásky*. Praha: Matice romská, Sdružení Dženo.

DÍLA A METODIKY

V daleké zemi na kraji moře stála opuštěná chaloupka, ve které spolu žily dvě kočičky. Byly bílé s růžovými čumáčky a rády se vyhřívaly na sluníčku. Všechna zákoutí kolem chaloupky už dávno prozkoumaly, a tak se rozhodly jít do světa.

Zpočátku cesta ubíhala příjemně, ale později už byly kočičky unavené a nevěděly kudy kam. Jejich domeček byl daleko, byly hladové a rády by se také napily. Vodu ale nikde neviděly, a tak jim nezbývalo než putovat dál. Bloudivily dlouho krajem, než přišly k velkému domu. Začaly lézt na jeho střechu, aby viděly, kam se to dostaly. Jedna z nich už byla skoro nahoře, když se jí smekla noha a ona chudinka spadla do komína. Její světlý kožíšek byl rázem celý černý jako uhlí. Čumáček měla také celý od mouru. Hospodyně, které dům patřil, uviděla na dvoře jen tu čistou kočičku. Vzala ji dovnitř, nalila jí mlíčko a přinesla polštářek.

Druhá kočička, která teď byla černá, se nějak vyškrábala z komína. Vrátko ale byla zavřená, a tak tam jen smutně mňoukala. Ráda by také trošku mlíčka, zlá hospodyně ji ale vyhnala koštětem, a tak byla nešťastná a od domku odcházela sama a hladová.

Šla, šla, až přišla k jinému stavení. Bydlela v něm jedna hodná stařenka. Když kočičku uviděla, vzala ji k sobě. Dala jí mlíčko, hezky si s ní povídala a bylo jim spolu dobře.

Jednoho dne začalo pršet a déšť z kočiččina kožíšku černé saze smyl. Byla zase krásně bílá jako kdysi. Stařenka se divila, že není černá, ale vůbec jí to nevadilo. Svou kočičku měla ráda, ať byla černá, nebo bílá. Kočička měla stařenku také ráda, a tak se jim společně krásně žilo.

Pal o duj mačkici

Andre jekh them paš o baro pañi terđolas cikno kheroro. Dživenas odoj jekhetane duj cikne mačkici. So duj has šukarore, parnore, lole piskenca, the so duj igen rado pašlonas avri pro khamoro.

Sa, so has paš lengero kheroro, imar prindžarenas, ta phende penge, hoj džana andre luma.

Džanas ta džanas, lošandonas, ałe sar imar but phirenas upre tele le dro-
menca, ta imar na birinenas. Lengero kheroro has dur, ta na džanenas, sava seraha te džal. Has imar bokhale the te pijel kamenas. Na dikhenas ñikhaj o pañi, ta phende penge, hoj mek džana dureder.

Pregejle mek baro koter, kim na avle kijo šukar kheroro. Chudle pen te cir-
del upre pro dachos, kamenas te dikhel, kaj pen dochudle. Jekh mačkica odoj has sigeder, ałe o pindroro lake pošliskinda the joj čorori pejla andro thovalo. Lakeri šukar morči ačhiła calkom kałi sar angar. O piskocis tiš žuže sadzi la has. Avel avri e chulañi, so bešel andro kher. La melala mačkica na dikhla, ča ola parñora. Liła la andro kher, čhordā lake thudoro, mek perñica lake andā.

E kałi mačkica čori varesar gejla avri le thuvalestar, ałe e kapura has phan-
dli, ta joj odoj rovlardones mñačkinelas. Tiš kamelas čeporo thudoro, ta na? Ałe oja nalači gadži la tradla la metlaha avri. Le bare pharipneha odarig e mačkica džalas. Korkorori, bokhali.

Džal ta džal čori u avel kijo aver kheroro. Dživelas odoj korkori jekh lači phuri manušni. Sar dikhla la kała mačkica, iła la andro kher. Tiš lake čhordā thudoro, šukares laha delas дума the chudle so duj te dživel jekhetanas.

Pregejle imar varesave đives, sar dživenas e mačkica la manušñaha andro kheroro u jekh đives chudla te del brišind.

Oda brišind morda tele la mačkicatar savore sadzi. Ačhila parñori, šukarori, avka sar varekana. E manušni ča o jakha poravelas.

Na džanelas, kaj lakeri mačkica hiñi ajsi šukarori. Dikhelas la rado, či has kałi, abo parñi. E mačkica la tiš rado dikhelas u vaš kada pen lenge jekhetanes mištes dživelas.

Te varekas kames, ma dikh sar dičhol.

Barvy

1] Žáci přečtou českou verzi bajky Evy Danišové O dvou kočičkách po odstavcích a popíší stručný obsah každého odstavce:

- Kde žily kočičky?
- Proč se rozhodly jít do světa?
- Kde se jejich cesty rozdělily a proč?
- Nakreslí cestu kočiček, tzn. obrázek, na kterém bude moře, krajina a dům s komínem. Následně do obrázku vyznačí čarou putování kočiček.

2] Žáci si přečtou souvislý text ještě jednou a vyřeší následující otázky a úkoly:

- Vyhledají a přečtou větu, ze které se dozví:
 - proč kočičky vyrazily do světa,
 - jak se hospodyně postarala o bílou kočičku,
 - jak se postarala stařenka o černou kočičku,
 - jak se z černé kočičky stala bílá.
- Napadlo vás někdy také utéct z domova? Jestli ano, proč?
- Jaká nebezpečí mohou na dítě, které uteče z domova, číhat?

Zde doporučujeme jednotlivá nebezpečí zahrát jako scénky. Nebezpečí je potřeba vždy okomentovat.

- Jakou barvu pleti mají lidé?
- Liší se kromě barvy něčím dalším?
- Znáte člověka s jinou barvou pleti? Řekněte, kdo to je a jaký k němu máte vztah.
- Jakou barvu máte rádi a proč?

Metodika k textu Evy Danišové O dvou kočičkách

Cílová skupina

1. období 1. stupně

Cíl

- seznámení se s dílem Evy Danišové
- orientace v textu, vypravování
- kladení otázek, formulování odpovědí
- dramatizace

Využití

- český jazyk
- etická výchova
- výtvarná výchova
- komunikační výchova
- dramatická výchova

Pomůcky

kreslicí potřeby,
kreslicí papíry

3] Čáp ztratil čepičku

Žáci si zahrají libovolné množství kol hry Čáp ztratil čepičku.

Další možné aktivity

4] Pohybová chvilka

Žáci se v rolích kočiček a kocourků protáhnou a zacvičí si.

5] Kdo dřív – písničky o kočkách

Žáci se rozdělí do minimálně dvou skupin, ve kterých se radí o písničce, v níž se zpívá o kočičkách. Která skupinka vykřikne název písně jako první, dostává bod. Potom všichni společně písničku zazpívají a hra pokračuje libovolně dlouho.

6] Práce s loutkou

Žáci vyrobí dvě plošné loutky bílých kočiček, jednu loutku černé kočičky, loutku moře, domu s komínem, selky nehodné, selky hodné. Podle fantazie také mohou vytvořit další loutky osob a věcí, které mohly kočičky po cestě potkat (nakreslí obrázky, vystřihnou je a nalepí na špejli). Poté budou vypra-

vovat celou pohádku a dotvářet pohybem loutek. Nakonec celou pohádku zahrají jako loutkové divadlo.

Aktivita pro žáky 3. ročníku

7] Seznámení s autorkou bajky Evou Danišovou (doporučujeme pro žáky 3. ročníku)

Poznámka →

Žáci si přečtou následující úryvek z autorčina autobiografického medailonu (případně může přečíst učitel) s tím, že učitel nejprve žákům dá text, ve kterém bude začerněno slovo Romové a všechny jeho varianty. Žáci po jeho přečtení odpovídají na otázky:

- Napadlo by vás, o literatuře kterého národa autorka píše?
- Z čeho tak usuzujete?
- O jaký jiný národ by se mohlo také jednat?

Když jsem se naučila číst, propadla jsem kouzlu literatury. Netušila jsem nic o romské literatuře, protože pohádky a pověsti si Romové nečetli, ale vyprávěli. Měla jsem to štěstí, že dědeček i babička byli skvělí vypravěči a rádi se při rodinných sešlostech předháněli, kdo bude vypravovat zajímavější příběh. Dnes už vím, že podstata příběhu byla z části založená na pravdě, ale velkou část si vypravěč vymýšlel během vypravování. Byly to neopakovatelné chvíle a dodnes na ně ráda vzpomínám. Mým životem se tak přirozeně společně prolínaly česká i romská kultura.

Poznámka pro poslední bod aktivity 7

Tuto otázku zařadit po zvážení, zda je pro žáky vzhledem k jejich socio-kulturnímu zázemí a kompetenci v romštině vhodná.

Učitel následně žákům přečte (nebo předloží) původní text bez začerněných slov.

Žáci následně odpoví na následující otázky:

- Od koho myslíte, že autorka příběh o dvou kočkách slyšela?
- Vyprávíte si doma také příběhy? Pokud ano, při jakých příležitostech?
- Je u vás v rodině někdo, kdo je považován za dobrého vypravěče (koho rádi posloucháte, když vypráví)? O čem nejčastěji vypráví?
- Vypráví se u vás pohádky a příběhy v romštině nebo v češtině? Proč?

8] Eva Danišová čtenářům

Učitel může na závěr žáky dle vlastní úvahy seznámit s životem a dílem Evy Danišové na základě informací z jejího medailonu, případně žákům pustit její videomedailon umístěný ve videosekci příručky na webových stránkách nakladatelství KHER (www.kher.cz).

Vlado Oláh

Domov

V našem domku měli dědeček a babička velikou pec. Na peci jsem sedával, spával, četl si a kreslil. Babička jednou za měsíc pekla chleba. Moje babička se jmenovala Maria. V létě chodívala bosa. V zástěře pro nás, pro děti svých dětí, jídlo nosila. Moje babička mne do školy vodila a dávala mi korunu na zemle. Svým laskavým srdcem mi cestu ukázala. A já jí uvěřil.

Z romštiny přeložila Lada Viková

Andre amaro kher

Andre amaro kher le papus la baba baro bov esas. Pro bov me bešavas, so-vavas, genavas the čitraravas. E baba jekhvar čhoneste o maro pekelas. Mira babakero nav sas Maria. Ňilaje pindrangi phirelas. Andre leketica amen-ge, le čhavengre čhavenge o chaben hordinelas. Miri baba andre škola man ledžalas, pro žemliki man koruna delas. Bare lače jilestar mange o drom sikhada. Me lake pařandom.

U babičky

1] Žáci přečtou hromadně nahlas celý text. Poté v něm vyhledají všechna místa, kde autor vzpomíná na svou babičku.

2] Babiččin pokoj

Žáci přeloží čtvrtku papíru na poloviny. Do jedné části nakreslí místnost s babiččinou velikou pecí, do druhé části nakreslí pokoj své vlastní babičky. Žáci si navzájem představí své obrázky a srovnají oba pokoje. Z obrázků je možné udělat ve třídě výstavu.

3] Žáci plní následující úkoly:

- Vypíší slovesa určující činnosti, které se dají dělat na peci.
- Najdou v textu, jak se jmenovala babička.
- Odpoví na otázky:
Jak se jmenuje vaše babička?
Pro koho nosila babička jídlo v zástěře?
Nosí se jídlo v zástěře i dnes? V čem se nosí?
Jak chápete spojení „laskavým srdcem ukázat cestu“?
Proč máme rádi svoje babičky?
Povídejte kamarádovi/kamarádce o své babičce.

Metodika k textu Vlado Oláha Domov

Cílová skupina
1. období 1. stupně ZŠ

- Cíl
- seznámení se s dílem Vlado Oláha
 - nácvik hlasitého čtení
 - vztah k prarodičům
 - kresba místností
 - práce s romským textem
 - podpora budování pozitivního vztahu k romštině

- Využití
- český jazyk
 - výtvarná výchova
 - etická výchova

Pomůcky
kreslicí čtvrtky, voskovky/pastelky, počítač s internetovým připojením a reproduktory

Poznámka k aktivitě 5
Cílem této aktivity je zejména podpořit sebevědomí romských žáků a podpořit jejich pozitivní postoje k romštině jako jazyku, který je rovnocenný jazykům dalším. Je ale důležité k tomuto tématu přistupovat obzvlášť citlivě. Celá řada romských dětí dnes již z různých důvodů v romštině kompetentní není, mohou se současně před svými spolužáky stydět. Je proto důležité žáky v případě, že s romštinou chtít pracovat nebudou, nenutit. Aktivity s romským textem ale mohou být také naopak možností, jak podpořit pozitivní vztah romských dětí k romskému jazyku, a tím pádem i k vlastní identitě a přijetí svého romství v pozitivním světle. A to právě tím,

4] Obrázek pro babičku

Žáci namalují obrázek pro babičku, aby věděla, že na ni myslí.

Volitelná aktivita pro třídy s vyšším podílem romských dětí

5] Kolik řečí umíš, tolikrát jsi člověkem.

Poznámka →

Žáci dostanou romskou verzi textu. Text si sami projdou a podtrhnou slova, která znají nebo jsou jim povědomá. Napíší je na tabuli a zkusí společně odhadnout, co znamenají.

Žáci následně odpovídají na otázky:

- Jak se vám romština četla?
- Už jste se někdy s psanou romštinou setkali?
- Už jste někdy zkoušeli romsky psát? V jaké situaci?
- Jak rozumíte přísloví „Kolik řečí umíš, tolikrát jsi člověkem“?
- Myslíte si, že může být znalost více jazyků výhodou? V čem?
- Kolik jazyků umíte vy?
- Jaké jazyky byste rádi uměli a proč?
- Může být výhodou umět mluvit romsky? Proč?

Pokud se ve třídě vyskytují také žáci ze skupiny olašských Romů (text je totiž psán východoslovenskou varietou romštiny, která je od té olašské odlišná), je možné zařadit následující otázky:

- Jak jste textu v této romštině rozuměli?
- Dokázali byste popsat, v čem je tato romština jiná?
- Vyhledejte slova, kterým rozumíte, a řekněte spolužákům, jak by se řekla ve vaší romštině.

6] Domov

Na závěr hodiny pustí učitel žákům audioverzi romského i českého textu, jež jsou k dispozici v audiosekcí příručky na webových stránkách nakladatelství KHER www.kher.cz formou odkazu na Youtube.

že učitel prací s romštinou postaví tento jazyk na roveň jazykům ostatním a ukáže, že má romština (a romské téma obecně) ve škole své legitimní místo.

Problém s prací s romštinou může nastat, pokud se ve třídě vyskytují děti z různých subetnických skupin Romů (například olašští, maďarští nebo další Romové). Mezi jednotlivými skupinami často panuje nevráživost, může se tedy objevit také nechuť dětí z některých skupin pracovat s textem v jazyce jiné skupiny. Více informací o problematice užívání romštiny ve výuce a situaci romštiny v ČR najdete v úvodu k této publikaci.

Vlado Oláh

Na pastvě

Můj děda byl obecním pastýřem. Bydleli jsme v pastoušce, nedaleko ní tekla říčka – Ondava. Když jsem povyrosl a s dědečkem jsem chodíval na louku, krávy jsem pásával. Polní ptáčci pro mne zpívali, v říčce Ondavě chytal jsem ryby a pak je pekl, vodička studená, z ní jsem se napil, čistá byla jak slzy. Vzal jsem klacík, zapíchl do země. Podle něj jsem poznal, kolik je hodin. Jak bylo jedenáct, hnal jsem krávy z pastvy.

Z romštiny přeložila Lada Viková

Paštiris

O papu esas paštiris le foroskero. Bešahas andre paštirňa, nadur latar džalas o paňi – e Ondava. Sar bariľom, le papuha phiravas pro maľi, le gurumňen pašinavas. Malengre čirikle mange gilavenas, andro paňi Ondava le mačhen chudavas, palis len pekavas, šilalo paňori, andal late pijavas – žužo sas sar o apsa. Lavas kaštoro, andre phuv thovás, pal oda džanavas keci ori. Sar sas dešujekh le gurumňen pal e maľa tradavas.

Každý má své povinnosti

1] Žáci si hromadně sami pro sebe přečtou českou verzi textu. Následně odpoví na otázky:

- Kde bydlela dědečkova rodina?
- Popište, jak asi dědečkova pastouška vypadala? Jak si ji představujete?
- Kolik lidí páslo krávy?
- Co měli hlídači krav obvykle k svačině?
- Jak určovali čas návratu?
- Co všechno nám slouží k určování času?
- Jak určujete čas vy? A jak v případě, že nemáte u sebe hodinky, mobil a další přístroje?
- Jaké měl hlavní hrdina povinnosti?
- Máte doma povinnosti i vy? Jaké?
- Máte povinnosti také ve škole? Proč?
- Vyhledejte na mapě Slovenska, ve které části dědečkova rodina bydlela.
- Proč se asi děj odehrává na Slovensku?

Poznámka →

2] Žáci se rozdělí do dvojic, text si přečtou ještě jednou. Jeden z textu vypíše podstatná jména, druhý vypíše slovesa. Společně z vybraných slov vytvoří věty jednoduché.

Metodika k textu Vlado Oláha Na pastvě

Cílová skupina

1. období 1. stupně

Cíl

- seznámení se s dílem Vlado Oláha
- nácvik čtení
- orientace na mapě
- určování času v přírodě
- uvědomování si a plnění povinností doma i ve škole
- tvorba vět jednoduchých
- práce s romským textem
- podpora budování pozitivního vztahu k romštině

Využití

- český jazyk
- prvouka
- výtvarná výchova
- hudební výchova

Pomůcky

pastelky/voskovky, čtvrtky kreslicího papíru, výtvarné potřeby, materiál na výrobu loutek a kulis, počítač, internetové připojení a reproduktory

Poznámka k aktivitě 1

Autor pochází ze Slovenska, odkud se potom přestěhoval do Čech. Většina Romů, kteří dnes v České republice žijí, pocházejí ze Slovenska a do Čech přišli zejména po druhé světové válce za prací. Původní Čeští Romové byli téměř vyhlazeni v koncentračních táborech.

3] Žáci vypracují následující úkoly:

- Žáci vysvětlí přirovnání – „čistá byla jak slzy“.
- Žáci vytvoří k textu ilustraci.

4] Krávy, krávy

Žáci si společně zazpívají píseň z dílny Svěrák – Uhlíř: Krávy, krávy. Videoklip k písni najdete ve videosekci příručky na webových stránkách nakladatelství KHER www.kher.cz.

5] Loutkové divadlo – Dětské patálie Vlado Oláha

- Učitel dětem přečte medailon romského spisovatele Vlado Oláha ze strany 73, který je také autorem rytmizované prózy Na pastvě. Zeptá se žáků, co je na medailonu zaujalo.
- Učitel přečte medailon ještě jednou po odstavcích. Žáci po každém z nich shrnou, co se dozvěděli.
- Každý ze žáků bude mít při příští hodině výtvarné výchovy za úkol vytvořit jednu z postavíček nebo rekvizit vystupující v autorově vyprávění o svém dětství (v medailonu autora). Všichni společně potom vytvoří dědečkovu pastoušku, ve které autor vyrůstal, a hotové loutky spolu s rekvizitami a domečkem/pokojem vystaví ve třídě.
- V případě zájmu mohou žáci obohatit autorův životní příběh o detaily a zahrát si pomocí vytvořených loutek epizodu z jeho života.

Volitelná aktivita pro třídy s vyšším podílem romských dětí

6] Paštiris/Pastýř

Poznámka →

Učitel pustí žákům namlouvanou romskou verzi textu. Ta je k dispozici v audiosekcí příručky na webových stránkách nakladatelství KHER www.kher.cz formou odkazu na Youtube. Pokud jsou ve třídě žáci, kteří romsky umí nebo aspoň částečně rozumí, může se učitel citlivě zeptat, zda se mohou podělit se spolužáky o to, o čem vyprávění bylo.

Učitel na závěr pustí českou audioverzi.

Poznámka k práci s romštinou:

Cílem aktivity č. 6 je zejména podpořit sebevědomí romských žáků a podpořit jejich pozitivní postoje k romštině jako jazyku, který je rovnocenný jazykům dalším. Je ale důležité k tomuto tématu přistupovat obzvlášť citlivě. Celá řada romských dětí dnes již z různých důvodů v romštině kompetentní není, mohou se současně před svými spolužáky stydět. Je proto důležité žáky v případě, že s romštinou chtějí pracovat nebudou, nenutit. Aktivity s romským textem ale mohou být také naopak možností, jak podpořit pozitivní vztah romských dětí k romskému jazyku, a tím pádem i k vlastní identitě a přijetí svého romství v pozitivním světle.

A to právě tím, že učitel prací s romštinou postaví tento jazyk na roveň jazykům ostatním a ukáže, že má romština (a romské téma obecně) ve škole své legitimní místo. Problém s prací s romštinou může nastat, pokud se ve třídě vyskytnou děti z různých subetnických skupin Romů (například olašští, maďarští nebo další Romové). Mezi jednotlivými skupinami často panuje nevraživost, může se tedy objevit také nechuť dětí z některých skupin pracovat s textem v jazyce jiné skupiny. Více informací o problematice užívání romštiny ve výuce a situaci romštiny v ČR najdete v úvodu k této publikaci.

Romipen

Můj děda se jmenoval Jaňus, ale Romové i gádžové mu říkali Kinikos. Povím vám malý střípek, jen kousek cesty z jeho života. Kdo umí číst, ať čte, kdo má uši, ať poslouchá. Kinika do svého srdce ať vpustí. Romové dříve žili moc chudě, ale každému člověku prokazovali velikou úctu. K mému dědečkovi jednou přišel gádžo dráteník, velmi chudý člověk. Zůstal stát u dveří. „Jen pojdte dál,“ řekl mu, „a sedněte si ke stolu.“ Dal mu najíst, pálenku na stůl postavil. Jednou přišel mladý kluk. Hledal nějakou práci, hlavu neměl kam složit. Romové ho poslali k mému dědovi. Děda byl rád, že bude mít s kým pást krávy. „Dobře tě poslali!“ řekl chlapci. K jídlu ho vzal, lžící mu do ruky strčil. „A spát budeš s dětmi.“ Jednou na dveře zaklepal nějaký Rom z jiné vesnice. Babička zrovna vařila *pišot* se zelím. „Rome, pojdte do domu a posadte se ke stolu.“ A na stůl hned pokládá: slaninu, nůž, pálenku, sklenku. „Jezte a pijte na zdraví. Rome, dnes na mé posteli budete spát!“ Jak řekl, tak i udělal. Roma uložil do své postele a sobě namísto postele rozložil slámu. Romovi prokázal tu největší úctu. Dříve byli lidé k sobě velmi uctiví. Úctu dali, úctu dostali. Když děda umřel, Božíček ho k sobě vzal, za jeho Romipen!

Z romštiny přeložila Lada Viková

Vlado Oláh

Romipen

(překládá se jako romství) je soubor hodnot a vzorců chování, kterými by se měl každý (slušný) Rom řídit. Mezi tyto hodnoty patří například úcta ke starším, pohostinnost, pomoc potřebným, soudržnost, kultura stolování, ale také způsob vystupování a chování na veřejnosti.

Romipen

Miro papus Jaňus pes vičinelas, Roma the gadže Kiňikos. Vakerava tumenge churdo kotoro, dromoro andal leskero dživipen. Ko džanel te genel, mi genel, kas hin kana, mi šunel. Le Kiňikos andro jilo mi mukhel. O phure Roma čirła čores dživenas, sakone manušes bari paťiv denas. Kijo miro papus jekhvar avlas gadžo drotaris, čoro manuš. Paš o vudar terdila. „Aven andre,“ phenda leske. „Paš o skamind bešen.“ Te chal les diňa, thardī pro skamind thoda. Jekhvar avlas čhavo terno. Buťori rodelas, o šero les na esas kaj te thovel. O Roma les bičhade kije miro papus. O papus esas rado, hoj ela leha ko te pašinel le gurumňen. „Mištes tut bičhade!“ phendas le čhaske. Paš o chaben les iľa, roj leske andro vast diňa. „Le čhavenca soveha.“ Jekhvar durkinda pro vudar varesavo Rom andal aver gav. E baba tavelas pišot arminaha. O papus phenda le Romeske: „Romeja, aven andro kher, paš o skamind bešen.“ Pro sklamind maj balevas, čhuri, e thardī le cakloha thoda. „Chan, pijen pro sasťipen. Romeja, adadžives pro miro vaďos sovena!“ Sar phenda, avka kerďa. Le Romes pro vaďos te sovel thoda u peske pro vaďos o phusa rozčhida. Le romeske bari paťiv diňa. O phure manuša sas ke peste bare paťivale. Paťiv denas, paťiv chudenas. Sar muľa, Devloro les ke peste iľas, vaš leskero romipen!

Má rodina

1] Žáci nejprve přečtou celý text po odstavcích, po každém z nich vysvětlí jeho význam. Žáci následně odpoví na otázky k textu:

- Už jste někdy jedli pišot se zelím? Řekněte, co je to za jídlo. *Pišot je tradiční romské jídlo. Jedná se o vařené taštičky z těsta, které jsou plněné například zelím, mákem, tvarohem atd.*
- Víte, co je náplní práce dráteníka? Existují dráteníci i dnes?
- Umíte vy sami něco opravit?
- Už jste v životě něco opravovali? Co jste k tomu potřebovali?
- Je podle vašeho názoru lepší věc opravit nebo koupit novou? Proč?

2] Motivační rozhovor o životě prarodičů

- Povídáte si s babičkou a dědečkem?
- O čem si spolu povídáte?
- Znáte nějakou příhodu z dětství babičky nebo dědečka? Podělte se s námi o ni.
- Když srovnáte dětství babičky a dědečka s vaším současným životem, v čem se liší?
- Podle reakcí dětí učitel klade další otázky.

Metodika k textu
Vlado Oláha Romipen

Cílová skupina
2. období 1. stupně

Cíl

- seznámení se s dílem Vlado Oláha
- úcta k lidem
- četba, porozumění textu českému i romskému
- úloha jména v životě člověka
- práce s romským textem
- podpora budování pozitivního vztahu k romštině

Využití

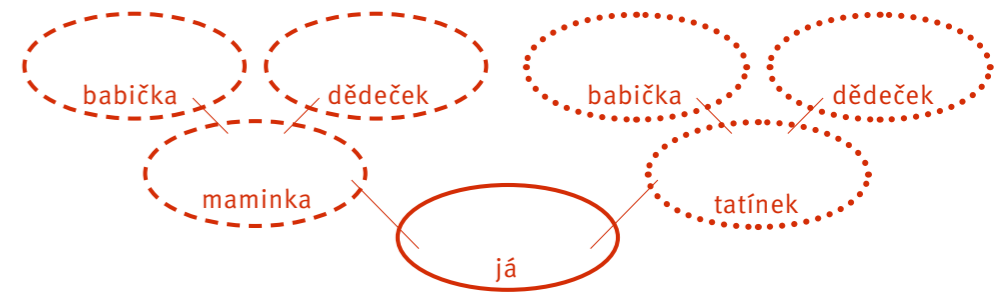
- český jazyk
- matematika
- etická výchova
- ekologická výchova
- komunikace
- vlastivěda

Pomůcky
obrázek rodokmenu, tabulka

na jména, počítá s internetovým připojením a reproduktory, kartičky s romskými a českými slovy

3] Rodokmen

Znáte jména babičky, dědečka, prababičky a dalších předků? Jestli ano, doplňte je do připraveného schématu. Za domácí úkol ve spolupráci s rodiči a prarodiči potom postupujte dále do historie svého rodu.

- Žáci na základě zjištění při sestavování rodokmenů zapíší do tabulky, jaká křestní jména se v jejich rodině vyskytují a vyhodnotí, zda se některá opakuji.

Mužská jména	Ženská jména

Volitelná aktivita pro třídy s vyšším podílem romských dětí

4] Práce s romskou verzí textu

Učitel pustí žákům namluvenou romskou verzi textu. Ta je k dispozici v v audiosekcí příručky na webových stránkách nakladatelství KHER www.kher.cz formou odkazu na Youtube.

- Učitel připraví kartičky, na nichž budou napsána jednotlivá slova z věty z textu – *O phure Roma čirla čores dživenas, sakone manušes bari paťiv denas* / Dříve žili staří Romové chudě, každému člověku prokazovali velkou úctu.
- Dotyčnou větu z audionahrávky pustí žákům ještě jednou, aby se na ni soustředili (0:28 vteřina).
- Žáci se rozdělí do dvojic či menších skupinek tak, aby v každé byl pokud možno romský žák s alespoň minimální kompetencí (rozumět) v romštině.
- Učitel do každé dvojice/skupinky rozdá kartičky s romskými a českými slovy vybrané věty. Žáci se nejprve pokusí spárovat kartičky tak, aby českému slovu odpovídal ekvivalent v romštině. Řešení: *phure*-staří; *Roma*-Romové; *čirla*-dříve; *čores*-chudě, nuzně; *dživenas*-žili; *sakone*-každý (v textu každému); *manušes*-člověk (v textu člověku); *bari*-velký (v textu velkou); *paťiv*-úcta (v textu úctu); *denas*-dávali, prokazovali.

Poznámka →

Poznámka k aktivitě 4D

Romští žáci se až na výjimky nesetkávají s psanou formou romštiny, četba pro ně tedy může být nezvyklá a může – i dětem, které jinak v češtině dobře čtou – činit potíže. Proto preferujeme spíše práci v malých skupinách, čtení sami pro sebe či polohlasem, četbě před celým kolektivem se z toho důvodu spíše vyhýbáme. Lze očekávat, že navzdory faktu, že se romské děti s psanou romštinou dosud nesetkaly, budou přesto schopny v různé míře textu rozumět. Proto není nutné se mu zcela vyhýbat, dbát ale při tom na výše uvedená doporučení.

Poznámka k aktivitě 4F

Při této aktivitě se můžeme setkat případně s tím, že se děti budou přit o to, že jejich verze je ta správná, že nebudou uznávat ostatní dialekty (třeba prostě jen proto, že je neznají, zdají se jim cizí, divné – není třeba v tom vždy hledat meziskupinový odstup). Učitel by měl proto dbát na to, aby aktivita končila shodou na tom, že každý mluví po svém (dialektu) jazyk každého je platný a hodný respektu. Podobně jako to činíme v rámci češtiny a jejích nářečí.

- Po splnění předchozího úkolu učitel žákům na tabuli napíše český překlad vybrané věty. Žáci se pokusí ve dvojicích/skupinkách z předložených romských slov na kartičkách složit větu, která bude překladem české věty na tabuli. (Lze očekávat, že děti přeloží větu s jiným slovosledem, což nepovažujeme za chybu.)
- Může následovat diskuse o tom (zvláště jsou-li ve třídě přítomny děti pocházející z jiných subetnických skupin Romů – např. olašští, maďarští Romové), zda by uvedená slova přeložily jinak, zda se u nich použitá slova řeknou jinak. Smyslem takové diskuse je jednak dát prostor dětem z jiných subdialektních skupin, jednak poukázat na to, že každé z nich mluví správnou romštinou, tj. svojí romštinou, svým dialektem.

Poznámka →

- Může následovat diskuse nad příslovím na téma: KOLIK ŘEČÍ UMÍŠ, TOLIKRÁT JSI ČLOVĚKEM.
- Alternativně se učitel může zaměřit na význam, jaký vybraná věta nese – úcta k lidem, chudoba cti netratí, apod.

5] Práce s textem

Žáci si na závěr hodiny poslechnou ještě jednou načtenou českou verzi textu a diskutují nad následujícími otázkami:

- Povězte, jaký vztah měl děda Jaňus k lidem.
- Napište do sešitu, co všechno ty víš o svém dědečkovi nebo babičce.
- Přineste na příští hodinu z domova fotografii člověka, kterého si z rodiny nejvíce vážíte, a představte celé třídě, proč.

Tera Fabiánová Jak jsem chodila do školy (úryvek)

Bylo nás doma pět dětí, čtyři děvčata, jeden chlapec. Nejstarší byla sestra, rok po ní já – ale já byla silnější a rychlejší. A taky větší darebák. A tak řekla maminka: „Do školy budeš chodit ty, Velká Hlavo, protože doma zlobíš.“ Sestra že zůstane doma u malých dětí. Nosila je na zádech, prala plínky, utírala jim nosy a zadečky, zametala, uklízela. Nejstarší dcera musela doma zastat všechnu práci, protože matky chodily na posluhu do vsi a vracely se až odpoledne. Naše maminka taky chodila. Otec dělal cihly. Když nebyly zakázky, nádeničil u sedláků za kousek jídla. Byli jsme velice chudí.

Ráno mě maminka vzbudila: „Vstávej, Velká Hlavo, utíkej se umejt!“ Asi padesát metrů od naší chatrče tekla potok. Sem jsme se chodili mýt. Ráno a večer. Večer jsem běžela k potoku po obou nohách, ale zpátky jsem skákala po jedné. Neměla jsem boty a chtěla jsem, aby mi aspoň ta jedna noha zůstala čistá. V zimě v létě jsme chodili bosí. A na sebe jsem měla jen jediné šatečky, co mi maminka vyžebřala. Kalhotky nebo spodní košilka? Ani jsme nevěděli, co to je.

Šla jsem k potoku, umyla jsem si nohy, pusy. Hlavu jsem měla samé peří, protože cikánská postel byla sláma a peří, co se draly ven slámníkem a ušmudlaným sypkem duchny. Vypravila jsem se do školy. Bez tašky, bez knížek, bez tužky, bez sešitu. Nikdy jsem nic takového neměla.

Procházela jsem vesnicí a vesnice ještě spala. Venku nebyl vůbec nikdo, jen dva tři sedláci jeli s koňmi na pole. Nikdo si mě nevšiml, jako bych tu nebyla. Věděla jsem, kde je škola, protože jsem chodila s maminkou do vsi a maminka říkala: „Podívej, sem budeš chodit do školy a já budu mít od tebe pokoj, Velká Hlavo!“

S námahou jsem otevřela těžká školní vrata. Tma, zima, já bosá, polonahá.

Nikde nikdo. Jen nějaký starý gádžo, kouká na mě a povídá: „Co tu chceš?“ „Přišla jsem do školy. Budu se učit.“ „Ty?“ dal se do smíchu. „Podívejte se na ni! Co ta plandavá sukně? Proč ses neumyla? Proč ses neučesala? A kde máš tašku? Jak se chceš učit, když nic nemáš?“

„Budu se učit a budu se učit! Budu si tady chodit do školy a je to!“ Ten člověk se smál a strčil mě do jedné třídy. Posadila jsem se do první lavice. Rozhlédla jsem se. Sama. Samotinká. Starý gádžo začal zametat podlahu. Já seděla a představovala jsem si, jak ze mě bude n ě k d o. Jak budu všechno vědět. Myslela jsem, že mi to vědění samo vejde do hlavy, stačí, že budu sedět ve škole. Pak mi padl pohled na mé bosé nohy a špinavé plandavé šatečky. Pokleslo mi srdce. Copak z cikánské holky může něco být? Zavřela jsem oči. Uviděla jsem se oblečenou v růžových, atlasových šatech vyšíváných zlatými růžemi – a už jsem zase věřila, že ze mě bude moudrá žena, která osvobodí Romy. Už jako dítě jsem věděla, že my Romové jsme nejposlednější z posledních. Nikdo nám neřekl dobré slovo. Když jsem chtěla vyjít z osady, maminka mě napomínala: „Neopovažuj se jít do vesnice. Gádžové tě zbijou.“ A tak jsem se do vesnice odvážila, jenom když nás bylo víc a když s sebou šly větší děti, které se nás malých zastaly.

V půl osmé se v kostele zvonilo. Do třídy se začaly trousit děti sedláků. Přiváděly je maminky. Dvě tři matky vešly až do třídy a nastrkaly své holčičky do prvních lavic. Na mě koukaly úkosem. Ale já se ani nehnula a zůstala jsem sedět v první lavici. Chtěla jsem být moc chytrá. A už jsem čekala, jak budu chytrá.

Učitelka stále nešla. Jen další a další vesnické děti vcházely do třídy. Nebyly jako já. Všechny měly tašky, děvčátka mašličky ve vlasech a každá oblečená jako panenka. Konečně jsem se dočkala učitelky. Rozhlédla se po třídě, uviděla mě v první lavici a povídá: „Kdo tě sem posadil? Jak to, že sedíš v první

lavici?“ Vytáhla mě a poslal mě dozadu. „Támhleto je tvoje místo,“ řekla. Do předních lavic posadila děti nejbohatších sedláků. Ty chudší posazovala postupně dál a dál od tabule. Nejposlednější lavici se říkalo „cikánská“: byla úplně vzadu u rozbitého okna, stranou od ostatní třídy. Připadala jsem si jako sirotek. Proč tu mám sedět sama? Bylo mi úzko a smutno, že tu se mnou není ani jediné romské dítě. Byla bych se cítila silnější, kdyby vedle mě někdo seděl. Ale krčila jsem se tu sama, samotinká.

Uplynul první den ve škole. Nenaučila jsem se nic. Žádné vědění mi nevešlo do hlavy, jen jsem si uvědomila, jak jsem chudá a ubohá. Když jsem se vrátila domů, nikdo se mě nezeptal, jaké to bylo ve škole. „Mami, učitelka řekla, že potřebuju knížku, sešit a tužku!“ Maminka mě plácla: „Jedeš odsud! Na chleba nemáme, a ty chceš knížku? Jen hezky choď do školy, ať nám nezavrnou tatínka, a to ti stačí.“

Příští den ráno jsem si znova umyla nohy, tentokrát jsem se i učesala, oblékla jsem se do svých starých plandavých šatiček a šla jsem do školy. A tak jsem chodila do školy každý den. Přešly měsíce, učitelka mě ani jednou nevyvolala, jenom vždycky koukala, jestli tam jsem. Nevěděla, že dávám pozor. Poslouchala jsem, a když byl někdo vyvolaný, v duchu jsem odpovídala za něj. Měla jsem ráda počty. Násobilka sedmi byla můj miláček. Sama nevím, proč jsem tu násobilku sedmi měla tak ráda! Večer jsem nemohla usnout a v hlavě mi tancovala násobilka sedmi. Příští den jsem se přihlásila a učitelka mě vyvolala: „Tak spust' násobilku sedmi!“ Moc pěkně jsem ji uměla. Pak se mě učitelka zeptala: „Co se pěstuje v Maďarsku?“ A já to věděla. Papriky. A melouny. A dýně.

„No vida, ty vlastně nejsi hloupá!“ povídá učitelka. „Kdybys měla knížku a sešit a tužku, mohla by ses docela dobře učit. Proč ti maminka nekoupí knížku?“ „Maminka nemá peníze.“ „A proč chodíš tak špinavá? A proč nenosíš pořádné šaty?“

„Je nás doma moc a není práce.“

Jednoho dne jsem nepřišla do školy. „Kdes byla?“ zeptala se mě učitelka příští den.

„Řekla jste mi, že mám špinavé šaty, tak mi je maminka vyprala.“

Zůstala na mě koukat.

„Nemohla jsem ven, dokud mi šaty neuschly.“

Potom mi učitelka koupila sešit a začala mi dávat zbytky tužek, se kterými už nikdo nechtěl psát. Bolely mě od nich prsty, ale byla jsem ráda, že je mám.

Z romštiny přeložila Milena Hübschmannová

Sar me phiravas andre škola

Samas khere pandž čhave, štar čhaja, jekh murš. Jekhpureder sas e phen, avka me, so somas jekh berš pal late. Ale me somas zoraleder sar oj. The bengeder. Ta e daj phenda: „Andre škola phireha tu, bo khere ča bida keres.“ E phen, kaj ačhela khere paš o ciknore. Hordinlas len pro dumo, o pherne rajbinlas, khoskerlas lenge o lima, o bułora, šulavelas, pratinlas. Savoro kerlas odi čaj, so sas khere, bo o daja džanas andro gav pal o gadže te kerel, avenas khere ča raťi. The amari daj džalas. O dad phirelas cehli te kerel. Te na sas buťi, kerlas le gadženge vaš o chaben. Bare samas čore.

Tosara man e daj uštađa: „Ušťi upre, Barešereskeri, dža kije len, mor tut.“ Vaj tranda metri amare kherestar džalas leňori. Odoj amen phirahas amen te morel. Sako tosara, raťi tiž. Raťi denašavas kije len pro duj pindre, ale sar džavas pale, ta chuťavas pre jekh pindro. Šoha man na sas topanki, ta kamas, kaj man choča jekh pindro te ačhel žužo. Pindrang phirahas jevende ňila. Pre mande man has ča jekh viganocis, so e daj mangľa gadžatar. E gatića, o teluno gadoro? Ta kaj! Na džanahas, hoj s'oda hin.

Gejłom kije len, mordom o pindre, o muj. Andro bala mande has pora, bo romano vadōs sas pora phusa, so pen ispidenas avri andal o štruzłakos the andal e puraňi, melali duchna. Gejłom andre škola. Taška man na sas, kňižki man na sas, tužka, irka – ňič! Šoha man kajso kova na sas.

Džavas gaveha, o gav inke so vlas. Avri na sas ňiko, ča duj trin gadže džanas pre maľa le grenca. ňiko pre ma aňi na dikhľa, sar te na ulomas odoj. Džanas, kaj e škola sas, bo sar phiravas la daha andro gav, e daj phenlas: „Adaj phireha andre škola, ela man tutar smirom Barešereskeri!“

Phares phundrađom e phari kapura. Sas rat, šil, me somas nangi pindrangi. ňiko raz adaj na sas. Ča jekh phuro gadžo, dikhel pre mande, phenel: „So adaj kames?“

„Ta me avlom andre škola. Kamav te sikhlol.“

„Tu?“ diňa te asal. Diňa kodi rokla pre late! Soske tut na mordal? Soske na uchandal o bala? Kaj tut e taška? Nič tut nane, aňi taška tut nane, sar sikhloha?“

„Me sikhľuvá! Me mang'adaj phirava andre škola!“

„O phuro asalas, ispidňa man andre jekh trjeda. Beštom andre angľuňi lavica. Dikhľom khatar mande. Somas korkori, Korkorori. O phuro gadžo chudňa te šulavel o dili. Me bešavas, gondolinavas mange, hoj mandar ela vareko! Džanava savoro. Paťavas, hoj oda sa džaniben mange avela andro šero ča avka, ča te bešava andre škola. Ale sar zadikhľom pre mire nange pindre, o jilo andre mande čhindila. Šaj čora romaňa čhajoratar ačhel vareko? Korardom andre o jakha, dikhľom man – ružova baršoňika gada pre mande, avriside somnakune ruženca. Pale paťavas, hoj mandar ela godaver manušni, hoj me phundravava o drom the avre Romenge. Imar čhajorake džanavas, hoj amen o Roma sam jekhpaluneder savorendar. Ňiko amenge na phenda lačo lav. Te kamľom te džal avri andal o pero, phenlas mange mri daj: „Te na tromas andro gav te džal! O raklore tut marena.“ Ta tromandilom te džal andro gav ča akor, sar samas buter, sar amenca džanas o bareder čhave, so amen le ciknen zaačhenas.

Sas efa the jepaš, harangozinenas andre khangeri. Andre miri trjeda avenas jekh pal aver o rake o rakľijora. Anenas len lengere daja. Duj trin daja avle andre trjeda, thode pengere rakľijoren andre angľuňi lavka te bešel. Dikhenas pre ma banges. Ale me ačhilom te bešel andre angľuňi lavka, kamavas te avel godaver. Ča užaravas, kana avá godaver. E učitelka n'avelas u n'avelas. Furt ča mek rake rakľora avenas andre. Rajkanes urde sas, savoren sas taški, le rakľijoren sas pantľiki andro bala.

Ajci ajci e učitelka avľa. Dikhľa man andre angľuňi lavica. „Ko tut thoda arde te bešel?“ Cirdňa man avri andal e lavica, bičhađa man te bešel palalal. „Ko-

doj ela tiro than. „Andro anglune lavici bešľarđa barvale gadžengere rakloren. Avka bešenas o čoreder, jekhpaluneder lavica sas le Romengeri. „Ciganško.“ Paš e phagľi blaka, avrether savorendar. Šunavas man sar širota. Soske som adaj te bešel korkori? Phares mange sas, hoj manca na sas aňi jekh romano čavoro, the daravas. Šundomas man zoraleder, te paš ma vareko bešľahas. Ale somas korkori, korkorori.

Pregejľa peršo džives andre škola. Na sikhľilom nič. Ňič džaniben mange n'avla andro šero, ča koda pes mange ispidňa andre godi, hoj savi som čori. Sar avlom khere, Ňiko mandar na phučľa: ta sar sas andre škola? „Mamo, e sikhľardĩ phenda, hoj mange kempel kňižka, irka the blavajzis.“ E daj man pekľa: „Džas adarig! Nane vaš soske maro te cinel u tu mandar manges kňižka! Ča odoj phir, kaj amenge le dades andre te na phanden.“

Aver tosara pale mordom o pindre, uchandom man, urdom miro purano viganocis, gejľom andre škola. Avka phiravas andre škola sako džives. Predžalas o čhona, e sikhľardĩ mandar na phučľa nič, ča dikhelas, či som odoj. Na džanelas, hoj šunav, so phenel. Sar akharda avri raklores vaj rakľora, andro vodi vakeravas lenca, so kampilas te phenel. Rado ginavas. Nasobilka eftakri sas miri kamaduňi. Raťi na somas hodno te zasovel, andro šero mange khelelas e nasobilka eftakri. Hazdňom opre o vast, e sikhľardĩ man akharda avri: „Chude, gin!“ Igen šukares ginavas. E sikhľardĩ inke phučľa: „So bararen andre Ungriko?“ Me džanavas. O prapriki, o duduma.

„Tu na sal diliňi,“ phenel e sikhľardĩ. „Te tut ulahas gendi, irka, blavajzis, šaj sikhľilalas vareso. Soske tuke e daj na cinel gendi?“

„Mira da nane love.“

„Soske phires ajsi melali? Aňi renti pre tute nanel!“

„Amen sam khere but džene, nane buťi.“

Palis jekh džives n'avlom andre škola. „Kaj salas?“ phučľa e sikhľardĩ sar imar avlom.

„Tu mange phendal, hoj mange o viganos melalo, ta mange les e daj rajbin-
da.“ E sikhlardí diňa avri o jakha. „Naští džás avri andal o kher, medig man-
ge o viganocis na šutíla.“

Palis mange e sikhlardí cinda irka a delas mange ajse cikne blavajzici, so len
aver čhave imar čhide. Dukhanas man o angušta sar len chudavas, ale somas
rado, hoj man hin.

Metodika k úryvku z textu Tery Fabiánové Jak jsem chodila do školy

Cílová skupina
2. období 1. stupně

Cíl

- seznámení se s dílem au-
torky Tery Fabiánové
- vztah ke škole
- porozumění textu
- popis
- srovnání školy kdysi a teď

Využití

- český jazyk
- etická výchova
- vlastivěda

Pomůcky

balicí papír, kreslicí potřeby

Do školy

1] Žáci přečtou nahlas celý úryvek z knihy Tery Fabiánové *Jak jsem chodila do školy* a vyřeší následující úkoly:

- Vymyslete pro text nadpis (samostatná, párová, skupinová práce)
- Řekněte jednu věc, která vás v textu zaujala.

Bylo nás doma pět dětí, čtyři děvčata, jeden chlapec. Nejstarší byla sestra, rok po ní já – ale já byla silnější a rychlejší. A taky větší darebák. A tak řekla maminka: „Do školy budeš chodit ty, Velká Hlavo, protože doma zlobíš.“ Sestra že zůstane doma u malých dětí. Nosila je na zádech, prala plínky, utírala jim nosy a zadečky, zametala, uklízela. Nejstarší dcera musela doma zastat všechnu práci, protože matky chodily na posluhu do vsi a vracely se až odpoledne. Naše maminka taky chodila. Otec dělal cihly. Když nebyly zakázky, nádeničil u sedláků za kousek jídla. Byli jsme velice chudí. Ráno mě maminka vzbudila: „Vstávej, Velká Hlavo, utíkej se umejt!“ Asi padesát metrů od naší chatrče tekla potok. Sem jsme se chodili mýt. Ráno a večer. Večer jsem běžela k potoku po obou nohách, ale zpátky jsem skákala po jedné. Neměla jsem boty a chtěla jsem, aby mi aspoň ta jedna noha zůstala čistá. V zimě v létě jsme chodili bosí. A na sebe jsem měla jen jediné šatečky, co mi maminka vyžebřala. Kalhotky nebo spodní košilka? Ani jsme nevěděli, co to je.

Šla jsem k potoku, umyla jsem si nohy, pusy. Hlavu jsem měla samé peří, protože cikánská postel byla sláma a peří, co se draly ven slavníkem a uš-

mudlaným sypkem duchny. Vypravila jsem se do školy. Bez tašky, bez knížek, bez tužky, bez sešitu. Nikdy jsem nic takového neměla.

Procházela jsem vesnicí a vesnice ještě spala. Venku nebyl vůbec nikdo, jen dva tři sedláci jeli s koňmi na pole. Nikdo si mě nevšiml, jako bych tu nebyla. Věděla jsem, kde je škola, protože jsem chodila s maminkou do vsi a maminka říkala: „Podívej, sem budeš chodit do školy a já budu mít od tebe pokoj, Velká Hlavo!“

S námahou jsem otevřela těžká školní vrata. Tma, zima, já bosá, polonahá. Nikde nikdo. Jen nějaký starý gádžo, kouká na mě a povídá: „Co tu chceš?“ „Přišla jsem do školy. Budu se učit.“

„Ty?“ dal se do smíchu. „Podívejte se na ni! Co ta plandavá sukně? Proč ses neumyla? Proč ses neučesala? A kde máš tašku? Jak se chceš učit, když nic nemáš?“

„Budu se učit a budu se učit! Budu si tady chodit do školy a je to!“

2] Žáci přečtou nahlas text znovu, tentokrát po odstavcích, a odpoví na otázky:

- Kolik dětí bylo v rodině?
- Proč maminka rozhodla, že do školy bude chodit Velká Hlava?
- Proč asi děvčátku říkali Velká Hlava?
- Vymyslete pro děvčátko jméno.
- Proč sestra nemohla chodit do školy? Je to možné i v dnešní době?
- Srovnejte ráno před svým odchodem do školy s ránem Velké Hlavy.
- Najděte v textu, jak se oblékala holčička, a popište, jak se do školy oblékáte vy.

3] Co si vzít do školy

Učitel rozdělí tabuli na dvě poloviny – ŠKOLNÍ POTŘEBY VELKÉ HLAVY a NAŠE ŠKOLNÍ POTŘEBY. Žáci píšou formou štafety do obou částí tabule, co všechno si nosí do školy oni a co si nesla do školy Velká Hlava. Nejdříve píšou, co si nosila Velká Hlava, poté, co si nosí oni. Následně diskutují a srovnávají, v čem se školní pomůcky liší a proč tomu tak asi je.

4] Velká Hlava

Žáci mohou pracovat samostatně, ve dvojicích nebo ve skupinách. Na balicí papír namalují obrys postavy Velké Hlavy. Dovnitř obrysu napíšou její vlastnosti děvčátka, kolem obrysu potom popíšou, jak vypadala (viz nákres). Varianta – dvě skupiny, každá dostane balicí papír, na ten obkreslí postavu jedné dívky, dovnitř obrysu napíšou vlastnosti děvčátka, vedle obrysu, zvenku, napíšou, jak vypadala (viz nákres).

5] Žáci se zamyslí nad následujícími otázkami:

- Jak jste se připravovali na svůj první den ve škole?
- Jaké jste měli před první cestou do školy pocity? Změnily se po prvním dni ve škole?
- Vzpomenete si na svoji první cestu do školy, na první vstup do školní budovy nebo do třídy? Kdo vás doprovázel?
- Kdo do školy doprovázel Velkou Hlavu a proč?

- Těšili jste se první den do školy?
- Těšíte se do školy i dnes? Proč?
- Co vás ve škole baví/nebaví?
- Proč, když se vám do školy nechce, nemůžete zůstat ležet v posteli?
- K čemu je škola dobrá?
- Proč chtěla Velká Hlava chodit do školy?

Doplňkové úkoly pro 5. ročník

6] Žáci si přečtou následující úryvek autobiografického medailonu Tery Fabiánové a odpoví na otázky:

Když jsem přišla poprvé do továrny, přidělili mi skříňku na šaty. Uviděly mě ostatní ženské a začaly hledat klíče. „Nač si chceš zamykat tu skříňku?“ povídám. „Heleďte, paní, vy jste...“ „Cikánka, chceš říct, vid? A myslíš si, že cikáni kradou!“ „Heleďte, paní, já vás neznám. Ale víte, co se říká o cikánech!“ „Tak si pamatuj! Já nikdy nikomu nic neukradla – ani moje máma, ani můj táta, ani můj dědeček, ani pradědeček, ani prapradědeček!“ Za dva za tři měsíce si na mě zvykly. Viděly, že dřu jako slepej kůň. Nosila jsem těžká železa – a přitom jsem byla hubená jako uzenáč. Do práce jsem chodila každý den, když jsem byla třeba nemocná. Jedna gádžovka mi pak řekla: „Paní, vy jste tak slušná, jako byste ani nebyla cikánka!“ A já, která jsem nikdy nezůstala nikomu slovo dlužná, jsem tentokrát nenašla slova. Bolelo mě to víc, než kdyby řekla, že kradu.

- Co je to autobiografie?
- Jaké národnosti myslíte, že je T. Fabiánová?
- Vytvořte nadpis k tomuto textu.
- Proč se k Teře její kolegyně chovaly nejdříve odmítavě?
- Bylo jejich chování správné? Proč ano, proč ne? Zdůvodněte.
- Zkuste se vcítit do autorky a říct, co jí asi probíhalo hlavou po větě: „Paní, vy jste tak slušná, jako byste ani nebyla cikánka!“
- Je v něčem zkušenost Tery Fabiánové podobná se zkušeností Velké Hlavy ve škole?
- Znáte nějaké takové příklady z vlastního okolí?

Učitel podle vlastního uvážení a podle časových možností seznámí žáky se životem autorky, jejími dalšími životními osudy a pracovními úspěchy.

Ve třídě

1] Žáci si každý sám potichu přečtou celý úryvek z knihy Tery Fabiánové *Jak jsem chodila do školy*. Následně řeknou, s čím v textu nesouhlasí, a zdůvodní proč.

Konečně jsem se dočkala učitelky. Rozhlédla se po třídě, uviděla mě v první lavici a povídá: „Kdo tě sem posadil? Jak to, že sedíš v první lavici?“ Vytáhla mě a poslala mě dozadu. „Támhleto je tvoje místo,“ řekla. Do předních lavic posadila děti nejbohatších sedláků. Ty chudší posazovala postupně dál a dál od tabule. Nejposlednější lavici se říkalo „cikánská“: Byla úplně vzadu u rozbitého okna, stranou od ostatní třídy. Připadala jsem si jako sirotek. Proč tu mám sedět sama? Bylo mi úzko a smutno, že tu se mnou není ani jediné romské dítě. Byla bych se cítila silnější, kdyby vedle mě někdo seděl. Ale krčila jsem se tu sama, samotinká.

Uplynul první den ve škole. Nenaučila jsem se nic. Žádné vědění mi nevěšlo do hlavy, jen jsem si uvědomila, jak jsem chudá a ubohá. Když jsem se vrátila domů, nikdo se mě nezeptal, jaké to bylo ve škole. „Mami, učitelka řekla, že potřebuju knížku, sešit a tužku!“ Maminka mě plácla: „Jedeš odsud! Na chleba nemáme, a ty chceš knížku? Jen hezky choď do školy, ať nám nezavřou tatínka, a to ti stačí.“

Příští den ráno jsem si znova umyla nohy, tentokrát jsem se i učesala, oblékla jsem se do svých starých, plandavých šatiček a šla jsem do

Metodika k úryvku z textu Tery Fabiánové *Jak jsem chodila do školy*

Cílová skupina

2. období 1. stupně

Cíl

- seznámení se s dílem Tery Fabiánové
- čtení, orientace v textu, vypravování
- kritické myšlení
- vzájemná úcta mezi lidmi
- dramatizace

Využití

- český jazyk
- etická výchova
- komunikační výchova
- dramatická výchova
- výtvarná výchova

Pomůcky

kreslicí potřeby, balicí papír

školy. A tak jsem chodila do školy každý den. Přešly měsíce, učitelka mě ani jednou nevyvolala, jenom vždycky koukala, jestli tam jsem. Nevěděla, že dávám pozor. Poslouchala jsem, a když byl někdo vyvolaný, v duchu jsem odpovídala za něj. Měla jsem ráda počty. Násobilka sedmi byla můj miláček. Sama nevím, proč jsem tu násobilku sedmi měla tak ráda! Večer jsem nemohla usnout a v hlavě mi tancovala násobilka sedmi. Příští den jsem se přihlásila a učitelka mě vyvolala. „Tak spust násobilku sedmi!“ Moc pěkně jsem ji uměla. Pak se mě učitelka zeptala. „Co se pěstuje v Maďarsku?“ A já to věděla. Papriky. A melouny. A dýně. „No vida, ty vlastně nejsi hloupá!“ povídá učitelka. „Kdybys měla knížku a sešit a tužku, mohla by ses docela dobře učit. Proč ti maminka nekoupí knížku?“

„Maminka nemá peníze.“

„A proč chodíš tak špinavá? A proč nenosíš pořádné šaty?“

„Je nás doma moc a není práce.“

Jednoho dne jsem nepřišla do školy. „Kdes byla?“ zeptala se mě učitelka příští den.

„Řekla jste mi, že mám špinavé šaty, tak mi je maminka vyprala.“

Zůstala na mě koukat.

„Nemohla jsem ven, dokud mi šaty neuschly.“

Potom mi učitelka koupila sešit a začala mi dávat zbytky tužek, se kterými už nikdo nechtěl psát. Bolely mě od nich prsty, ale byla jsem ráda, že je mám.

2] Žáci přečtou celý text ještě jednou nahlas po odstavcích a poté odpoví na následující otázky:

- Vymyslete pro děvčátko jméno.
- Podle čeho se rozhodujete, do které lavice si ve třídě sednete?
- Přemýšlejte, proč asi paní učitelka nenechala sedět holčičku v první lavici? Co si o tom myslíte?
- Vyhledejte v textu a přečtěte, co se holčičce honilo hlavou.

3] Rozhovor

Žáci si ve dvojici připraví rozhovor paní učitelky/učitele a děvčátka na některé z následujících témat. Poté situaci jako scénku zahrají před třídou:

- Tvoje místo je v poslední lavici!
- Proč nemáš věci do školy?
- Máš špinavé oblečení!
- Jsi neupravená!
- Jsi neumytá!

4] Učitel diskutuje se žáky nad otázkami:

- Kdy a proč se změnil vztah paní učitelky k děvčátku?
- Proč vás baví škola?

5] Žáci napíší za domácí úkol slohové cvičení na téma CO MI DÁVÁ ŠKOLA.

6] Třída kdysi a dnes

Žáci se rozdělí do dvou skupin. Jedna skupina namaluje obrázek třídy děvčátka, druhá obrázek své třídy. Poté obrázky porovnají a diskutují nad tím, v čem se liší. Při diskusi se učitel zaměří i na detaily, které žáci na obrázku zachytili.

Jana Hejkrliková Potřebuji takovou školu?

Je hezký červnový den, sobota po obědě. Co z toho, když se mnou ještě vztek cloumá? Sedím v autobuse a jedu k babičce do Bochova. Dnes mne učitelka poslala ze školy domů, abych se převlékla. Řekla mi: „Ty vaše cikánské hadry mi do školy nenos. Jdi se domů převléct do slušného oblečení!“ Všechny české děti v naší druhé třídě se mi smály. Nejde mi na rozum, co ode mne ta gadžovská bosorka, hluchá a ještě slepá jako had, chce. Měla jsem na sobě bílou blůzku a modrou sukýnku s bílými kytičkami. Že by ta sukýnka? Šla jsem domů, vzala jsem si, co potřebuji, a jedu ke své rodině, k mojí babičce. Do školy už v životě nepůjdu. Když jsem vstoupila do světnice, babička se mne hned zeptala: „Co ti je, děvče, že se tak mračíš?“ A já jí řekla, co se mnou učitelka ve škole dělá. Babička se mi smutně podívala do očí a pokyvovala hlavou. Chvilí tak seděla a potom mi říká: „No, děvče, nevztekej se, protože jinak nebudeš hezká,“ a nandala mi pišota. Ty mi vařila každou sobotu, protože věděla, že je mám ráda. Ještě jsem nedoedla a do místnosti vstoupily děti. Moje sestřenice mi říká: „Půjdeš se s námi koupat?“ „Vždyť teprve teď přišla a už ji taháte ven, nádobí se musí umýt a vydrhnout podlaha!“ A já si říkám, jeden vztek mne opouští a druhý do mne babička dává. „Běžte sami,“ říkám. „Já za váma přijdu, až s babičkou tu práci dodělám.“ Beru z kamen teplou vodu a jdeme na to nádobí. Já umývám a babička utírá a prohlíží, jestli to nádobí umývám dobře. Jak nechám v hrnci nějaké zbytky jídla, hned mi hrnc vrací zpátky: „Děvče, děvče, jaká ty budeš hospodyně, když takhle myješ nádobí? Tchyně tě z baráku vyhodí!“ A já už mám zase vztek. A babička se tiše usmívá. „Už máš frajera?“ „No, ještě teď mi nějaký frajer chybí,“ říkám na to. „Už teď si musíš hledat muže, protože až budeš velká, nikdo tě nebude chtít.“ „A proč?“

„Protože se moc užíváš vztekem, a až budeš velká, budeš ošklivá.“ No podívej, co se mnou ta stará ženská dělá, říkám si v duchu. „Babi, a proč vy nemáte žádného muže?“ A babička se začala smát. „Protože starého nechci a mladý zase nechce mne!“ Tak teď už se smějeme obě dvě. Vydrhly jsme ještě společně podlahu a já mohla jít ven. Vyšla jsem před barák a děti na mě čekaly. „Proč jste se nešly koupat?“ ptám se. „Protože voda je studená,“ říká Kikač. „Tak co budeme dělat?“ „Podívej!“ – Kikač otevřel dlaň a v ní má pět cigaret. „Já kouřit nebudu,“ říkám. „A proč?“ ptá se Eva. „Protože bych dostala od babičky.“ „Vždyť nebude nic vědět. My jí to neřekneme,“ říká Hana. „Ale ona to pozná, když někdo kouří, protože od těch cigaret smrdí. A babička moc nadává na ty ženy, který kouří. „Tak nemusíš kouřit, ale pojď s náma.“ říká Kikač. Šli jsme za barák na zahradu a všech pět se nás natlačilo do kadibudky. A všichni čtyři si zapálili cigaretu. Najednou tam byl takový kouř, že jsme sotva viděli jeden druhého. Vtom se otevřely dveře a před námi stojí strejda. „Tak já hledám cigarety – kdo mi je ukradl?“ Všichni skloníme hlavu dolů. Najednou se tam objevil malý Janíček a všechno vyzradil: „To byl Kikač, strejdo!“ „No podívejte, to už jsou staří Romové, oni už potřebují kouřit! A kde je ta pátá cigareta?“ kouká strejda na mne. Kikač otevřel dlaň a podává mu pátou cigaretu. „No, jen když jste mi nechali aspoň tu jednu! Mažte odtud, nebo dostanete za uši, až ohluchnete.“ Každý z nás utíkal, jak uměl – já rovnou k babičce. Vejdu do dveří a ještě jsem ke stolu nedošla, a už jsem dostala od babičky facku. „Tak ty už potřebuješ kouřit?“ „Babi, já jsem nekouřila!“ „Nelži, smrdíš po cigaretách!“ Do dveří vstupuje strejda: „Nebij ji, ona nelže,“ povídá s úsměvem. „Jen poslouchej. Jdu zahradou, že udělám krmení pro prase, a co nevidím? Skrz srdíčko na záchodě se valí kouř. Říkám, si, co se stalo? Snad nám nehoří hovna? Otevřu dveře a tam všech pět vykuků. Ale kouřili jen čtyři – ona ne.“ A mně povídá: „Jdi se za dětma dívat na televizi.“ Jdu ven a sama

si sedám pod okna a je mi moc těžko. Tak kam já teďka půjdu? Babička už mne nebude chtít, když ji tak zlobím. A domů a do té gadžovské školy už chodit nechci. A dala jsem se do usedavého pláče. Po chvílce ke mně přišla babička a povídá: „Pojď domů, půjdeš spát, měla jsi těžký den.“ Pohládila mne po vlasech. Asi jí bylo líto, že mě uhodila. Umyla jsem se, vlezla do postele a prosím babičku: „Babi, nechejte mě u sebe. Já už do té školy nechci chodit. Já takovou gadžovskou školu nepotřebuju.“ „Ale potřebuješ, děvčátko, potřebuješ, protože se tam učíš. A mámě by se po tobě stýskalo.“ „Babičko, vždyť mě můžete učit vy. Vy už máte velký rozum, ne? A máma sem za mnou může jezdit.“ „Víš, děvče, já neumím číst. A ty se potřebuješ učit, protože jsi chytrá. A když budeš vyučená, budeš i bohatá. Já mám jenom ten romský rozum. Ale ty potřebuješ i ten gadžovský. Musíš umět číst, psát a dobře počítat. Podívej se, můj bratr Malar. Udělal si velké školy, uměl pět řečí a opravoval kostely v mnoha zemích – až v Itálii. Hodně peněz vydělal. A byl vážený mezi Romy i mezi gadži.“ „Babi, ale mě nemají ve škole rádi. Nadávají mi cikánko, cigoško a říkají mi i jiná ošklivá slova.“ „Já vím, děvče moje. Ve škole Romy nemají rádi.“ „A proč, babi?“ „Protože nežijeme jako oni. Říkají, že jsme hloupí, černí a máme jinou řeč.“ „Babi, a jsou Romové hloupí?“ „Ne, děvče, nejsou. Jen máme jiný rozum než gadžové. Gadžové umějí číst, psát a počítat, ale všechen rozum si vyčtou jen z knížek. Všechno si dobře spočítají, a proto jsou bohatší než Romové. Jsou dobří hospodáři.“ „A jaký rozum mají Romové?“ „My, Romové, víme víc o životě i o smrti. My čteme lidem z obličejů, z očí a někdy i z rukou. Víme to, co gadžo nikdy v životě v knížkách nevyčte.“ „A proč mají Romové jiný rozum než gadžové?“ „Protože Romové víc koukají na srdce a gadžové víc na bohatství.“ „Jak to víte?“ „Protože jsem kdysi dávno u nich sloužila. Lépe než my dělají to, že si dávají nějaké peníze na stranu. Vědí, že přijde druhý den, druhý týden a další měsíc. Tak – a už spi. Já s tebou zítra

dojedu domů a pak i do školy a popovídám si s ředitelem.“ Už jsem byla klidnější. Zavírám oči a ještě poslouchám, jak babička za nás pána Boha prosí. Myslím si: Proč Bůh chce, abychom byli jiní než gadžové? Ale teď už se babičky zeptat nemůžu, protože mluví s pánem Bohem. Tak ještě jeden týden budu muset do té školy chodit a pak už přijdou prázdniny. Celé dva měsíce budu tady u babičky, s mojí rodinou, kde mi je nejlíp.

Kampel mange ajsi škola?

Hin šukar junoskero dives, sombat pal o dilos. So pal oda, te man mek e choľi chal. Bešav andro autobusis. Džav mange ke baba ko Bochovos. Adadžives man e učitelka khere školatar bičhađa, mi pes džav te preurel. Phenda mange: „Ty vaše cikánský hadry mi do školy nenos, jdi se domů převlíct do slušného oblečení.“ Sa o gadžikane čhave mandar andre amari dujto trieda asanas. Na džal mange pre godi, so mandar kamel kodi gadžikaňi bosorka, kašuki mek kori sar sap. Has pre ma parňi bluzica the belavi roklica le parne luludenca. Možno e roklica? Gejľom khere, ilom mang sa, so mange kampelas u džav ke famelija, ke miri baba. Andre škola imar šoha na džava. Sar avľom andro kher, e baba mandar phučen: „So tuke, čhaje, hoj o chmuri tele mukhes?“ Phendom lenge, so manca e učitelka andre škola kerel. E baba nič na phenenas, ča mange prosto andro jakha dikhenas u le šerehas kerenas u čamkinenas. „No čhaje,“ phenda e baba, „ma choľar pes, bo šukar na aveha“. Thode mange o pišota. Sako sombat mange o pišota tavenas, bo džanenas, hoj len rado chav le grulenca. Mek na chaľom sa u andro kher aven o čhave vaš mande, e stričňi pheň phenel: „Džas amenca te nandol?“ „Sem akana avľa u imar la cirdes het. Kampel o grati te morel, the e phuv te avri šuchinel.“ Me peske phenav: Dikh, jekh choľi man mukhel u aver andre mande e baba del! So šaj kerav. Phenav la Evake: „Džan korkore, me pal tumende avava, sar la babaha e buťi do-kerava.“ Cirdav pal o bov tato paňi the džav la babaha o grati te morel. Me morav, e baba khosen, dikhen či lačhes morav. Sar mukhav andre piri chabenestar, maj mange den e piri pale the phenen: „Čhaje, čhaje, savi tu chulaňi aveha, te avkes o grati mores? E sasuj tut avri kherestar čhive-la.“ Andre mande ajsi choľi! E baba o šero tele den u asan mandar. „Imar

tut hin pirano?“ „Ta na? Mek pirano mange akana kempel,“ phenav lake. „Akana tuke le romes rode, bo sar aveha bari čaj, ta tut ņiko na kamela.“ „Soske?“ „Bo but cholí chas, džungali aveha.“ Dikh, so manca kodi phuri romŇi kerel, phenav lenge: „Babo? U soske tumen rom nane?“ E baba pes chuden te asal: „Le phure romes me na kamav u o terne čhave na kamen man.“ Akana the me laha asav. Čuchindam jekhetanes mek e phuv. Akana šaj džav pal o čhave ko paŇi. Džav avri, o čhave kijo kher. „Ta so pes na nandon?“ „O paŇi šilalo,“ phenel o Kikačis. „Ta so akana keraha?“ phučav lendar. „Dikh,“ phenel mange o Kikačis, phundravel o vast. Andro burŇik leske pandž thuvale. „Me na pijav!“ phenav. „Soske?“ phučel e Eva. „Bo man e baba marena.“ „Ta sar džanela?“ phučel e HaŇa. „Amen ņikaste avri na phenaha,“ phenel e Věra. „Jon prindžaren, sar vareko o thuvale pijel. Phenen, hoj khandel thualendar. E baba koškeren kole romŇen, so o thuvale pijen.“ „Ča av amenca, na mušines o thuvale te pijel,“ phenel o Kikačis. Džas pre bar, sa pandž džene andro budaris. Sa štar džene peske o thuvale labaren the pijen. Ajsi thuv denas andre, hoj jekh avres na dikhas. Takoj pes o vudar phundravel, odoj o bačis terđol. „Ta me rodav le thualen, ko mange čorđa? Savore das o šera tele. Avel o ciknoro Jančus the phenel avri: „O Kikačis, bači!“ „Dikh phure Romen, imar o thuvale lenge kempel te pijel, kaj hiŇi pandžto thuali?“ U dikhel pre ma. O Kikačis phundravel o burŇik u del leske kola pandžto thuali. „Ta ča te mange mukhlan kadi jekh. Denašen adarig, bo chudena pal o kana avkes, hoj takoj kašuke ačhena.“ Denašahas sako sar džanahas. Me prosto ke baba. Avav andro kher, džav ko skamind. Mek peske na dobešlom, imar jekh pal o muj la babatar chudŇom. „Ta tuke o thuvale kempel?“ „Babo, me na pijavas.“ „Ma chochav, khandes lendar.“ Andro kher avel o bačis. „Ma mar la, joj na chochavel.“ Asabneha phenel: „Ča šun! Džav peske baraha, le baličeske o chaben te kerel, u so na dikhav, andral budaris perdal o ji-

loro džal ajsi thuv! Phenav peske, ta so pes kerel, o khula amenge labon? Phundravav o vudar u odoj sa pandž džene. Štar džene o thuvale andro vušta, ča la e thuali na sas. Joj na pijelas o thuvale, ča lenca jekhetanes andro budaris sas,“ phenel la babake o bačis, u mange phenel: „Dža tuke upre te dikhel e televiza.“ Džav avri, bešav mange telal o blaki the phares mange has. „Ta kaj me peske džava? E baba man akana na kamena, te la avkes cholarav, u khere me na džava maškar o gadže andre kodi škola. ChudŇom te rovel. Aven ke ma e baba the phenen: „Av andre, imar kempel tuke te sovel. Pharo dıves tut sas.“ The lenge pharo has, bo man čhinde. Morav man, pašlúvav the mangav man la babatar: „Babo, mukhen man ke tumende, me imar na kamav andre kodi gadžikaŇi škola te phirel. Mange ajsi škola na kempel!“ „Kempel tuke e škola, mri čajori, kempel, bo pes odoj sikhaves. The e daj pal tute rovela.“ „Babo, tumen man sikhavena, tumen imar bari godaver san, na? E daj pal ma adaj phirela.“ „Na, na, mri čaj, me te genel na džanav. Tuke pes kempel te sikhavel, bo godaver sal. Sar aveha sikhadi, aveha the barvali. Man hin ča romaŇi godi. Tuke kempel the gadžikaŇi godi. Kempel tuke te genel, te irinel the lačhes te ratinel. Dikh, miro phral, o Małaris, kerđa bare školi, sikhado andre pandž čhiba, kerelas o khangera andro but thema. Dži ko Talijansko. But love zarodelas. E pativ les denas the o Roma the o gadže.“ „Babo, man andre škola na rado dikhen. Rakinen mange cikánko, cigoško the aver džungale lava.“ „Me džanav, mri čajori, andre škola narado le Romen dikhen.“ „Soske, babo?“ „Bo na dživas sar jon. Phenen, hoj diline sam. Kali cipa amen hin the aver čhib.“ „Babo, hine o Roma diline?“ „Na, mri čaj, ča aver godi len hin sar le gadžen. O gadže džanen te genel, te irinel the lačhes ratinen. Sa e godi peske avri genen andro křižki. Sa peske lačhes ratinen, vaš oda hine barvaleder sar o Roma. Hine lače chulaja.“ „Savi godi hin le Romen?“ „Amen, o Roma, džanas buteder pal o dživipen the pal o meriben. Feder

genas le manuŝeske mujestar, jakhendar, vareko the vastendar. Džanas oda, so o gadžo ňigda ŝoha andro knižki na genela.“ „Soske le Romen hin aver godi sar le gadžen?“ „Bo o Roma buter pro jilo dikhen u o gadže buter pro barvalipen.“ „Sar džanen?“ „Bo ke lende varekana sogalinavas. Feder keren oda, hoj peske den varesave love pre sera, bo džanen, hoj avela mek aver dives, aver kurko, aver čhon – u imar sov! Me tuha džava tajsa khere, the aver dives andre škola. Dava дума le riadiťeloha.“ Imar mange sas feder. Phandľom o jakha the ŝunav, sar e baba le Devles mangen. Dumina-vas mange: Soske o Del kamel, kaj te avas amen, o Roma aver sar o gadže? Naŝti akana la babatar phučav, te le Devleha vakeren. Ča mek jekh kurko andre škola phirava u imar avena kole prázdny sar o gadže phenen. Ta sa duj čhona ke baba dživava. Ke baba, amara famelijaha mange feder sar maŝkar o gadže, kaj akana la dajaha the le dadeha dživas.

Metodika k textu Jany Hejkrľíkové **Potřebuji takovou školu?**

Cílová skupina

2. období 1. stupně

Cíl

- seznámení se s dílem Jany Hejkrľíkové
- četba, vypravování
- nácvik rozhovoru, pravidla rozhovoru
- hledání argumentů
- dramatizace

Využití

- český jazyk
- komunikační výchova
- dramatická výchova

Pomůcky

žádné

Potřebuji školu?

1] Žáci nejprve nahlas přečtou celý úryvek, následně reprodukují, o čem celý text byl, co se v něm dozvěděli.

„Babi, nechejte mě u sebe. Já už do té školy nechci chodit. Já takovou gádžovskou školu nepotřebuju.“ „Ale potřebuješ, děvčátko, potřebuješ, protože se tam učíš. A mámě by se po tobě stýskalo.“ „Babičko, vždyť mě můžete učít vy. Vy už máte velký rozum, ne? A máma sem za mnou může jezdit.“ „Víš, děvče, já neumím číst. A ty se potřebuješ učít, protože jsi chytrá. A když budeš vyučená, budeš i bohatá. Já mám jenom ten romský rozum. Ale ty potřebuješ i ten gádžovský. Musíš umět číst, psát a dobře počítat. Podívej se, můj bratr Maľar. Udělal si velké školy, uměl pět řečí a opravoval kostely v mnoha zemích – až v Itálii. Hodně peněz vydělal. A byl vážený mezi Romy i mezi gádži.“ „Babi, ale mě nemají ve škole rádi. Nadávají mi cikánko, cigoško a říkají mi i jiná ošklivá slova.“ „Já vím, děvče moje. Ve škole Romy nemají rádi.“ „A proč, babi?“ „Protože nežijeme jako oni. Říkají, že jsme hloupí, černí a máme jinou řeč.“ „Babi, a jsou Romové hloupí?“ „Ne, děvče, nejsou. Jen máme jiný rozum než gadžové. Gadžové umějí číst, psát a počítat, ale všechen rozum si vyčtou jen z knížek. Všechno si dobře spočítají, a proto jsou bohatší než Romové. Jsou dobří hospodáři.“ „A jaký rozum mají Romové?“ „My, Romové, víme víc o životě i o smrti. My čteme lidem z obličeje, z očí a někdy i z rukou. Víme to, co gádžo nikdy v životě v knížkách nevyčte.“ „A proč mají Romové jiný

rozum než gádžové?“ „Protože Romové víc koukají na srdce a gádžové víc na bohatství.“ „Jak to víte?“ „Protože jsem kdysi dávno u nich sloužila. Lépe než my dělají to, že si dávají nějaké peníze na stranu. Vědí, že přijde druhý den, druhý týden a další měsíc. Tak – a už spi. Já s tebou zítra dojeďu domů a pak i do školy a popovídám si s ředitelem.“

Poznámka →

2] Žáci přečtou text ještě jednou, tentokrát s rozdělenými dialogy do rolí.

Žáci následně v textu vyhledají nadávky a odpoví na otázky:

- Proč považujete toto slovo za nadávku?
- Proč si lidé nadávají?
- Proč není správné nadávky používat?
- Proč lidem nadávky ubližují?
- Vybavíte si situaci, kdy jste nadávkou někomu ublížili nebo někdo ublížil vám?

Žáci najdou, co se v textu říká o Romech, co o Neromech/gádžích. Informace zapíšou do dvou sloupců na tabuli.

3] Žáci diskutují nad otázkami:

- Jaká označení pro Romy znáte?
- Jaká označení znáte pro Neromy?
- Sepište je na tabuli a přiřaďte jim znaménka dle toho, jak je vnímáte na hodnotící škále pozitivní (+), negativní (-), neutrální (0).

Poznámka k textu

Gádžo je romské označení pro osoby, které nejsou Romové. Původně se jím v našem kontextu označovalo venkovské neromé obyvatelstvo (sedláci), se kterými Romové často přicházeli do kontaktu. V současných podmínkách se termín rozšířil na jakéhokoli Neroma, bez ohledu na to, odkud pochází, čím se živí, apod. Někteří členové většinové společnosti termín chybně vnímají jako nadávku. Ten má ale naopak neutrální charakter a je v podstatě ekvivalentem pro české označení Nerom. Rom je původní označení příslušníka romského etnika v romském jazyce. Je součástí původní indické

jazykové výbavy romštiny (na rozdíl od označení cikán, Cikán). Jde o tzv. autoetnonymum, neboli termín, který pro označení sebe samých v romštině (a mnozí paralelně i v češtině) Romové používají. Varianta rom (s malým písmenem) je potom podstatným jménem označujícím v romštině muže nebo manžela. Někdy bývá slovo Rom laicky mylně překládáno jako člověk (pro něj však v romštině existuje slovo manuš). Cikán je označení, které bylo Romům dáno zvenčí neromským obyvatelstvem. Pochází z Byzantské říše, kde byly romské skupiny pro svoji částečnou podobnost mylně považovány za příslušníky heretické

- Vysvětlete, proč jste pro jednotlivá označení Romů a Neromů zvolili vybraná znaménka.
- Znáte ještě jiná různá označení pro příslušníky dalších národů, kteří v Česku žijí (např. Vietnamci, Ukrajinci apod.)? Zkuste je ohodnotit stejným způsobem.
- Vyberte si každý (dvojice, skupinka) jedno označení z tabule a pokuste se vysvětlit, jak mohla tato slova vzniknout. Přemýšlejte, zda o lidech takto označených něco podstatného vypovídají (příklad 1: Vietnámec = rákosník – vnímáme negativně, posměšně. Označení vzniklo tak, že vlasy připomínají postavu Rákosníčka z večerníčku. O lidech takto označených nám to ale nic nevypovídá, nenapoví nám to, jací jsou.).

4] Proč musíme chodit do školy

Žáci pomocí metody Řeka vypíšou co nejvíce důvodů, proč musí všechny děti bez rozdílu do školy chodit. Úkol je možné zpracovat jak samostatně, tak ve dvojici, čtveřici, osmici. Žáci potom své výstupy prezentují před ostatními.

5] V ředitelně

Práce ve dvojicích – dramatizace rozhovoru babičky s ředitelem školy. Žáci se při scéně zaměří na to, jak asi rozhovor probíhal, o čem se spolu aktéři bavili, jaké argumenty užívali nebo v jaké náladě se asi hovor nesl apod.

6] Ve škole se učím...

- Žáci vytvoří myšlenkovou mapu na téma „Ve škole se učím...“

- Žáci diskutují, jaký předmět mají ve škole nejraději a proč. Stejně tak zdůvodní, proč některé předměty mají rádi méně, případně co by se mělo změnit, aby je předmět bavil více.

7] Seznámení se s autorkou Janou Hejkrlikovou

- Žáci se nejprve nad úryvkem, se kterým pracovali, zamyslí, čemu se autorka ve svých textech asi věnuje. Poté odhadnou, o kom v povídce autorka píše.
- Žáci (nebo učitel) přečtou nahlas úryvek z autobiografického medailonu Jany Hejkrlikové.

a negativně vnímané sekty zvané Athinganoi. Označení Cikán mající původ v názvu zmíněné sekty tak mělo od svého počátku negativní konotace, stejně jako jeho další varianty v jiných jazycích (Zigeuner, Cigán apod.). Slovo cikán (Cikán) není součástí slovní zásoby romštiny. Pokud ho Romové používají, tak jen v komunikaci v majoritních jazycích (ne vždy a ne všemi Romy je však vnímáno negativně). Při komunikaci v romštině užívají pro označení sebe samých v našem kulturním prostředí výhradně označení Rom.

Při diskusi o označeních příslušníků jednotlivých národů či etnik je důležité mít na zřeteli, že rozlišování Rom x Čech není správné, jelikož většina

Romů žijících v České republice jsou (a cítí se být) současně Romy i Čechy, mezi těmito označeními tedy není vylučovací poměr (rovněž ale může docházet k tomu, že jedinec svoji identitu v určitých podmínkách – prostředí, kontext, situace – dočasně zamlčuje, neguje, apod.). Je vhodné na toto při debatě upozornit také samotné žáky. Doporučujeme proto používat neutrální a ve veřejném diskurzu již poměrně přijímané a zdomácnělé označení Nerom.

A o čem že píšu? O životě. O tom jak jsem žila romský život doma a český ve škole, kde to do šesté třídy nebylo vůbec jednoduché. Setkala jsem se s předsudky a rasismem, ale také s dobrými a moudrými lidmi.

Myslím, že je moc důležité, aby se nadále předávala naše paměť. To jsme my Romové dělali vždycky. Dříve to bylo vyprávění v osadách u ohně, nebo při různých významných příležitostech jako svatby pohřby nebo křtiny. Dnes se píše.

Knihy romských autorů by se rozhodně číst měly. Možná by pak majorita pochopila některé odlišnosti a také důvody současných vztahů mezi námi. Romská mládež by si zase mohla uvědomit, že Romové mají svou inteligenci a osobnosti jak v řadách muzikantů, herců, ale i literátů, v Česku i ve světě.

- Žáci odpoví na následující otázky:
O čem autorka ve svých dílech píše? Proč si zvolila právě toto téma?
Proč je důležité, aby Romové psali literární díla?
Co mohou knihy romských spisovatelů ukázat většinové společnosti?
Co mohou tyto knihy ukázat samotným Romům?
- Učitel může žákům na závěr pustit video (nebo přečte sám) dostupné ve videosekci příručky webových stránek nakladatelství KHER (www.kher.cz), kde svůj autobiografický text v celém znění čte sám autor.

Metodika k hádánce z knihy Naše abeceda

Cílová skupina
5. ročník

Cíl

- četba textu s porozuměním
- práce se slovy
- hledání přesných významů slov
- rozšiřování slovní zásoby
- vypravování
- rozvíjení fantazie pantomimou

Využití

- český jazyk
- výtvarná výchova
- hudební výchova,
- pohybová výchova

Pomůcky

obrázky hudebních nástrojů,
počítač s reproduktory,
internet

Hádanka

Danda parne, danda kale,
ča la kikiden, čhavale,
ko la lačhes kikidela,
šukar gili bašavela.

Bílé zuby, černé zuby,
jen ji zmáčknete chlapci,
kdo bude správně mačkat,
tomu zahraje pěknou písničku.

(řešení: harmonika)

- 1] Učitel žákům pustí veršovanou hádanku v romštině i češtině jako audio z audiosekcce příručky na stránkách www.kher.cz. Žáci vysvětlí obsah básně/hádky, co se v ní odehrává (ne však její řešení).

Volitelná aktivity pro třídy s větším podílem romských žáků

- 2] Učitel žákům rozdá vytištěná slova hádky (romsky i česky). Pokud jsou ve třídě žáci kompetentní v romštině, zeptá se učitel třídy na následující otázky:

Poznámka →

- Poznali jste, o jaký jazyk se jedná? Podle čeho?

- Rozuměli jste hádance v romštině?
- Pokud jste nerozuměli, jsou v ní některá slova, která vám jsou povědomá?
- Už jste se někdy setkali s psanou romštinou?
- Zkoušeli jste už něco romsky psát?
- Mluví někdo z vašeho okolí romsky?

Danda parne, danda kale,
Zuby bílé, zuby černé,

ča la kikiden, čavale,
jen ji zmáčknete, chlapci,

ko la lačhes kikidela,
kdo ji správně zmáčkne,

šukar gili bašavela.
pěknou píseň zahraje.

Poznámka →

3] Žáci vytleskají rytmus. Pokud bude dobrá nálada ve třídě, žáci mohou zkusit říct si společně (a vytleskat rytmus) i romskou verzi.

Poznámka k aktivitě 2

Pro případ, že by žáci zmiňovali slova, kterým rozumějí, a vysvětlovali jejich význam, přikládáme také doslovný překlad po slovech tak, aby učitel věděl, co která slova v textu znamenají. Romskou verzi je možné přečíst foneticky.

Poznámka k aktivitám 2 a 12

Cílem této aktivity je zejména podpořit sebevědomí romských žáků a podpořit jejich pozitivní postoje k romštině jako jazyku, který je rovnocenný jazykům dalším. Je ale důležité k tomuto tématu přistupovat obzvláště citlivě. Celá

řada romských dětí dnes již z různých důvodů v romštině kompetentní není, mohou se současně před svými spolužáky stydět. Je proto důležité žáky v případě, že s romštinou chtít pracovat nebudou, nenutit. Aktivity s romským textem ale mohou být také naopak možností, jak podpořit pozitivní vztah romských dětí k romskému jazyku, a tím pádem i k vlastní identitě a přijetí svého romství v pozitivním světle. A to právě tím, že učitel prací s romštinou postaví tento jazyk na roveň jazykům ostatním a ukáže, že má romština (a romské téma obecně) ve škole své legitimní místo. Problém s prací s romštinou může nastat, pokud se ve třídě vyskytují děti z různých subetnických skupin

4] Žáci v české verzi v každém verši podtrhnou klíčové slovo a vysvětlí, co přesně znamená, kde se s ním můžeme setkat:

Klíčové slovo	Co znamená	Kde se s ním setkáme
Bílé zuby	zdravé zuby v puse, klávesy na harmonice, pila	
Černé zuby		
Zmáčknout	Stisknout prst	
Správně mačkat	Tisknout přiměřeným tlakem	Tisknout ruku, stlačit zvonek
Zahrát		
Písnička		

5] Učitel se žáků zeptá na řešení hádanky. Ti své tipy zdůvodní.

6] Co znamená, že je hádanka lidová?

7] Proč hádanky vznikají? Žáci zatrhnou správnou odpověď:

- pro zábavu,
- z hladu,
- z nutnosti sdělit něco závažného.

8] Žáci vymyslí vlastní hádanku. Tu potom představí třídě, která se snaží řešení uhodnout.

9] Žáci si z vyjmenovaných nadpisů vyberou jeden a napíší k němu krátký příběh:

- a) HARMONIKA, KTERÁ BYLA VESELÁ
- b) HARMONIKA BEZ ZUBŮ
- c) JAK JSEM ZAČAL HRÁT

10] Žáci nakreslí obrázkovou osnovu příběhu.

11] Hudební karty

Každý žák/dvojice/skupinka si vytáhne z pytlíku kartičku s namalovaným hudebním nástrojem (klavír, trubka, basa, cimbál, harfa, píšťalka, housle, kytara atd.) a znázorní ho pantomimou ostatním dětem/dvojicím/skupinám, které budou hádat, o jaký nástroj se jedná.

Romů (například olašští, maďarští nebo další Romové). Mezi jednotlivými skupinami často panuje nevráživost, může se tedy objevit také nechuť dětí z některých skupin pracovat s textem v jazyce jiné skupiny. Více informací o problematice užívání romštiny ve výuce a situaci romštiny v ČR najdete v úvodu k této publikaci.

Varianta aktivity 11 pro třídy s větším podílem romských žáků:

12] Romské hudební karty

Poznámka →

Učitel vytvoří kartičky trojího druhu – jednu sadu s názvy hudebních nástrojů v češtině, druhou sadu s názvy hudebních nástrojů v romštině a třetí sadu s náčrtu těchto hudebních nástrojů (*e gitara/kytara*, *e cimbalma/cimbál*, *e lavuta/housle*, *e bugova/basa*, *o klaviris/klavír*, *e klarineta/klarinet*, *e bubna/buben*). Každý žák si vylosuje jednu kartičku. Úkolem každého žáka bude najít k sobě zbývající dvě kartičky (jejichž nositelem je nějaký žák) a utvořit trojici. Po splnění úkolu se žáci rozdělí tak, jak by se rozestavěli, kdyby s těmito nástroji tvořili hudební skupinu. Nakonec jednotlivé skupinky ostatním sdělí, jaký mají nástroj a jaký se pro něj naučili romský název.

Andrej Giňa

Na křtinách

Tolčemeš, vesnička na východním Slovensku. Je parné pěkné léto roku 1943. Je tomu už rok, co gádžové vyhnali Romy z vesnice sem pod Hinešku. Je sobota. Slunce pálí, jako by chtělo vše kolem sežehnout. Chlapi se schovali pod vrbami u vody a hrají karty. Dnes hrají mariáš. No a jak jinak, rámusí u toho, až jsou slyšet po celé vesnici. Ženské jsou zalezlé doma a chystají něco k snědku. Zato dětem to vedro nijak nevadí. Pobíhají sem a tam, hrají si na vojáky, a když jim je horko, skočí do vody. Tentejis dnes místo karet chytá ryby. Jen tak, rukama. Voda se hemží pstruhy, ale zatím žádného nechytí. Vtom jako kdyby do dětí blesk uhodil. Vyběhly z vody a zůstaly stát jako opařené. Z vesnice se sem po cestičce blížili dva neznámí muži. Některé děti byly tak zvědavé, že šly přímo k nim. Ty, které zůstaly v osadě, se daly do křiku. „Jdou sem dva Romové, jdou sem dva Romové!“ Všichni chlapi zvedli hlavy od karet a koukali, co se děje. Poznali Štefiho z Terni a jeho syna Štefka. To už i ženské vyšly ze dveří a s nimi můj táta, Andriš.

„Buď zdrav, Štefi, kde se tu bereš?“ šel k němu a podal mu ruku. „Snad že by tě velká voda přinesla, ale kde by se vzala v takovém vedru?“

„Kdepak potopa, moje nohy. Jenže mě nechtěj poslouchat. Bolej jako čert.“ Všichni se dali do smíchu.

„Pojď dál a posad se, třeba nohy přijdou k rozumu a přestanou bolet. Ire-no!“ zavolal na sestru, „jdi, dones jim trochu pěkné studené vody. Z Terni až k nám, to je pořádný kus cesty, takových deset kilometrů a jít je v takovém horku, to jednoho zmůže. Ilono, udělej jim něco k jídlu.“

„Deži,“ řekla maminka staršímu bratrovi, „přilož, ať se uvaří voda, a ty, Ire-no, oškrabej brambory. A ty skoč pro vodu,“ vyslala mě.

Byl jsem ze všech nejmladší. Měl jsem sedm roků. Netrvalo dlouho a už bylo vše nachystáno na halušky. „Ani ve snu by mě nenapadlo, že přijdeš sem k nám. Rád vidím, že jsi zdrav. Slyšel jsem, že máš novou ženu. Bylo mi nebožky Hani moc líto, že si ji Pánbůh povolal tak mladou. Kolik že jí bylo?“ zeptal se Štefiho.

„Čtyřicet dva,“ odvětil Štefi. „To jsou nejlepší léta. Co naděláme, smrt si nevybírám, zda mladého či starého. Tak už to na světě chodí.“

Zatímco si vykládali, ženské se daly do vaření. Kamna se rozpálila a voda se hned vařila.

„Ale kvůli nám nemusíte vyvářet kdejaké speciality. Hned zase půjdeme,“ řekl Štefi.

„Jsi snad u gádžů?“ opáčil mu Andriš. „Raději mi pověz, co je u vás nového.“ „No co by tak u nás mohlo být nového? Žijeme, jak se dá. Když se člověku poštěstí, tak za nějakou tu práci u sedláků sežene jídlo. Sám dobře víš, že od gádžů těžko dostaneš peníze,“ řekl Štefi. „Ale pro samé řeči jsme se ani nedostali k tomu, proč jsem přišel. Nevím, jestli se to k vám doneslo, ale před týdnem se nám narodil kluk a příští sobotu ho chceme pokřtít. S farářem jsem domluvený na jedenáctou. Rádi bysme se ženou, abyste nám šel za kmotra. Její sestra Tera z Torosy půjde za kmotru.“

„Bude nám ctí. Vždyť se známe odmalička,“ odpověděl táta.

„A co na to říkáš ty?“ obrátil se Štefi na matku.

„To se přeci nikomu neodmítá, ani tomu nejposlednějšímu člověku.“

„Takže domluveno. Příští sobotu v jedenáct křtíme v kostele v Terni. Bylo by potřeba, abyste k nám přišli už v deset. A ty, Andriši, nezapomeň si s sebou vzít doklady. Víš, že farář zapisuje kmotru a kmotra do matriky.“

„V deset jsme tam. A nemusíš z toho mít těžkou hlavu,“ ujistila ho maminka. Jen co dojednali, bylo jídlo hotové. Halušky s tvarohem a máslem voněly po celém domě. Ze všeho nejdřív naložila sestra Irena na talíř Štefimu a Štefko-

vi, až potom nabrala nám. Oba se upejpali, ale máma se nedala.

„Jako doma, jen jezte. Nebo se nás štítíte?“ zeptala se.

„Odpusťte, ani ve snu by nás něco takového nenapadlo. Jsme snad něco fajnovějšího než vy? To my jen aby zbylo pro vás a pro děti,“ povídá Štefi.

„Tak toho nechte a jezte. Žena toho navařila tolik, že bude pro každého dost.“ Nato se všichni pustili do jídla. Maminka po očku sledovala, jak každému šmakuje, až byly talíře i mísa prázdné.

„Musím vás pochválit, tak dobré halušky jsem už dlouho nejedl. Andriši, takovou kuchařku jako máš doma ty, ti musí kdekdo závidět. Tak jsme domluveni. Příští sobotu v jedenáct u nás. Děkujeme za všechno a nejvíc za to, že nám přijdete pokřtít malého.“

Otec jen kroutil hlavou. „Už jsem řekl, že je to pro nás velká čest jít vám křtít.“

„Tak my ještě zajdeme pozdravit ostatní támhle k vrbám a půjdeme domů.“ Po těch slovech podal našim ruku a zamířil k mužům, kteří hráli karty.

„Jak vidím, tak vám jde hra pěkně od ruky. Kdo vyhrává? Ty, Ďulo?“ povídá Štefi.

„Kde se tu berete? To musí jít o vážnou věc, když jste tu.“

Štefi byl stejně starý jako Andriš. Bylo mu přes pětapadesát. Chlapi, co hráli karban, byli nejméně o dvacet let mladší.

„Byl jsem Andriše pozvat na křtiny. To víš, mám mladou ženu,“ řekl Štefi s úsměvem na tváři.

„To musí být pořádná fuška. Rozumíte mi, že jo? No tak jen abyste vydržel... A když ne, tak se určitě najdou nějaký dobrý kamarádi, co vypomůžou, nemám pravdu?“ pronesl Béla.

Ostatní se jen uchechtli.

„Jen se nebojte, když už nebudu moct, přijdu vám říct. A nebolí vás ruce, když držíte tolik karet? Šetřete se! Jak se pak budete objímat s ženským?”

Tak sbohem.“

Těmito slovy se s mužskými rozloučili a vydali se domů.

Dny uběhly jako voda v potoce a nadešla sobota. Musím říct, že tátu s mámou jako by si tento týden samo štěstí vyhlídlo. V pondělí si přinesl Jurčik z Uzovců opravit pluh. Bylo vidět, že ho moc nešetřil. Jiný by ho určitě vyhodil do starého železa. Táta ho prohlédl ze všech stran.

„No, uděláme vše, co bude v našich silách. Přijď si pro něj zítra navečer.“

Táta ho s bratry Karolem a Dežim odtáhli do kovárny a hned se dali do práce. Postupně ho rozebrali, opravili vše, co bylo zohýbané, a na druhý den po poledni byl pluh k nepoznání. Jak otec řekl, tak se i stalo. Opravili, co šlo opravit, takže se s ním mohlo zase orat, jako by nebyl nikdy rozbitý. Vpodvečer okolo šesté přišel gádžo a nevěřil svým očím.

„Musím vás pochválit. Odvedli jste dobrou práci,“ řekl tátovi a zaplatil mu, kolik si řekl. Pak Karol s Dežim a Jurčim naložili pluh na vůz a sedlák se rozjel spokojeně k domovu. Otec peníze předal mamince.

„Sám Bůh nám poslal toho člověka. Když by ještě někdo přišel, byli bysme v sedmém nebi,“ řekla. „Zítra můžeme vyrazit do Sabinova a koupit malému něco do peřinky.“

Ve čtvrtek jako by někdo matku vyslechl. Mezej, gádžo, si přišel nechat opravit pluh. Ani nemusel moc říkat. Otec si ho prohlédl a povídá: „Přijď si pro něj zítra odpoledne.“

Moc práce na něm nebylo. Jen co sedlák odešel, pustili se do toho a do večera byl pluh spravený. Druhý den si pro něj gádžo přišel a byl s prací velmi spokojen. Už už chtěl zaplatit, když tu máma povídá, že by byla raději, kdyby dal mouku, máslo a kousek slaniny. Otec se přidal: „Jdeme v sobotu na křtiny. Kdyby se u tebe našla lahev pálenky, tak půjdeme na křtiny jak velcí páni.“

Sedlák se rozesmál. „Když k tomu nechceš moji ženu, tak jako by se už stalo.“ Máma s Irenou šly s Mezejem. Přes louku to k nim bylo asi jeden kilometr. Zhruba za hodinu byly zpátky a přinesly vše, co chtěli. Ještě jim k tomu selka přidala mléko a tvaroh do buchet.

V sobotu ráno jsme se okolo sedmé vydali do Terni. Táta s mámou mě vzali s sebou. Šlo se dobře. Venku ještě nebylo horko a už v devět hodin jsme byli v Babím Potoce. To je ves před Terňou. Jakmile nás spatřily děti, daly se do křiku:

„Jdou sem Romové! Romové jdou!“

Všichni hned vylezli z domků. Tátu s mámou znali Romové z celého okolí. Proto nás všichni zvali dál. Bydlela tu tátova sestřenice, už byla stará, a její děti s rodinami. Zašli jsme k ní a chvíli jsme poseděli. Netrvalo dlouho a sešli se tam všichni chlapi i ženské. Každý byl zvědavý, kde jsme se tu vzali a kam jdeme. Maminka jim vše vypověděla. Zdrželi jsme se sotva deset minut a vydali se do Terni. Z Babího Potoka to tam není ani tři kilometry.

Před desátou jsme byli na místě. Jakmile si nás všimly děti, spustily stejně jako ty v Babím Potoce:

„Jdou sem Romové! Romové jdou!“

Dělaly takový rámus, že všichni vylézali před domy. Jen co poznali tátu s mámou, zvali nás k sobě domů. V tom se objevil Štefi a hned nás zavedl k nim. Každý tu něco hledal.

„Ani nevíte, jak jsem rád, že jste tu. Ještě je brzy jít do kostela, ještě máme tak půl hodiny čas. Dej jim něco k jídlu,“ obrátil se na ženu. „Určitě máte hlad.“ „To není třeba,“ řekl otec. „Nejsme hladoví. Najíme se, až se vrátíme z kostela.“

„Ale jen jim nandej polívku, ať něco pojí, aby neměli v kostele hlad. Ještě máme půl hodiny, tak se v klidu najezte.“

Štefiho žena jim hned dala na stůl talíře s polévkou. Slepíci s nudlemi. Poté se otec jakožto kmotr s kmotrou a Štefi se ženou a dětmi vypravili do kostela. Já zůstal venku a hrál si s dětmi. V kostele už na křest čekaly další čtyři děti s rodinami. Farář je všechny postavil před oltář a ještě před mší je pokřtil. Nato se matky s dětmi odebraly pryč. Tak malé děti by nevydržely čekat hodinu do konce mše. Jen co přišly domů, pustily se do chystání jídla. Hosté už se pomalu scházeli. Štefi měl velkou rodinu, a proto netrvalo dlouho a dům byl k prasknutí. Cizí lidi ani nezval. Ale muzikanti nechyběli. Žádná svatba ani křtiny by se bez nich neobešly. Když se všichni usadili, vzal si otec slovo. Štefi s kmotrou mezitím nalávali pálenku.

„Sešli jsme se tu, abychom na tomto světě přivítali nového člověka, malého Ondu. Dnes jsme ho přijali do naší velké rodiny. Všichni, co jsme tu, mu přejeme hodně štěstí, pevné zdraví, dobrý život a ať z něj vyroste pořádný muž se srdcem na správném místě. Ať miluje své rodiče tak, jako oni milují jeho. Připijme mu na to!“ Všichni pozvedli sklenice na jeho počest.

Když hosté dopili, vzal si táta primášův smyčec a dal ho chlapci do ruky. „Aby z tebe vyrostl velký muzikant!“

Poté maminka vzala košilku a podala ji Ondově matce. „Dávám ti ji, aby byl váš syn zdravý, silný a šťastný! Ať ho štěstí a zdraví nikdy neopustí!“

Nato se ujal slova Štefi: „Kmotře, děkuji ti za tvá slova, i tobě, Ilono. Věřím, že nás Bůh vyslyšel a splní se vše, co jsme malému přáli. Všem za něho děkujeme!“ pronesl a všichni se společně pokřižovali. „A teď už jezte a pijte na jeho zdraví!“

Muzikanti hned spustili, hrálo se a zpívalo, až byla hudba slyšet široko daleko. Když hosté dojedli a dopili, položil kmotr na stůl talíř – to byla jeho povinnost. A to už každý věděl, že se budou vybírat peníze. Každý přihodil, co mohl. Když dali všichni, táta jako kmotr přikryl peníze stokorunou. „Zde ti předávám, co tito dobří lidé darovali tvému synovi do života. Šťast-

ně jich užijte!“ a předal peníze Štefimu. A zas se hrálo a zpívalo a všichni měli dobrou náladu. Kvečeru, když už bylo po šesté hodině, povídá táta Štefimu:

„Tak my pomalu půjdeme. Čeká nás dlouhá cesta, tak ať dojdeme za světla.“ Štefi posmutněl. „Nikam nechodte, zůstaňte až do rána! Na spaní je místa dost. Vyspíte se a půjdete. Jenomže táta s mámou tam nechtěli zůstat. A tak nás Štefi se ženou vyprovodili až na silnici a ještě jednou rodičům poděkovali.

„Hezky si chlapečka užívejte! A my taky děkujeme, že jste nás pozvali,“ řekl táta. Pak si podali ruce, Štefi se ženou nám popřáli šťastnou cestu a všichni jsme se vydali domů.

„Jaké štěstí, že máme za kmotry takové dobré lidi, jako je Andriš s Ilonou,“ povídá Štefi.

Z romštiny přeložila Radka Patočková

Pre boňa

O Tolčemešis, cikno gav pre vigeli (pro vichodno) Slovensko. Ehin šukar tato ňilaj, berš 1943. Imar oleske berš, so le Romen andal o gav o gadže vitradle avri kadej tel e Hineška. Ehin sombat. O kham taťarel, sar te kamelas sa te labarel. O murša pes garude paš o paňi tel o verbi u odoj khelen o karti. Adadive khelen vaš o love. No u sar avres, paš oda keren vika, hoj len šundol pro calo gavoro. O romňija hine khere u kisitinen vareso te chal. Čak le čavenge o keradipen na kerel nič. Prastan upre tele, bavinen pes pro slugadža u te len igen kerado, chuťen andro paňi. Adadives na khelel o karti o Tentejis, bo chudel le mačhen. Čak avka, le vasteha. Ehin adaj but šliži (pstruh), ale mek na chudňa nič. Jekhvaresto andro čhave sar te vilindahas. Sa videnašte andal o paňi u ačhile cicho. Andal o gav le dromoreha avnas duj cudza roma. Varesave čhave has ajse phučerke, hoj gele dži ke lende. Okle, so ačhile pro than, chudle te vičinel. „Duj Roma aven, duj Roma aven!“ Savore so khelenas o karti visalile, so pes kerel. Prindžarde le Štefis Terňatar le čhaha le Štefkuha. Oda imar avle avri andal o khera the o romňija u lenca o dad, o Andrišis. „Ta servus, Štefi, kaj pes adaj ilal?“ geľa kija leste u podiňa leske o vast. „Baro paňi na džalas, hoj tut adaj te priandahas.“

O baro paňi na, ale mire pindre. Kajčak na kamen man te šunel. Dukhan sar beng.“

Savore chudle te asal.

„Av andre u beš tuke! Talam o pindre chudena godi u preačhena te dukhal. Iren!“ phenda la pheňake, „dža, an lenge lačo šilalo paňori. Terňatar dži adaj, oda lačo koter. Ajse deš kilometri u te manuš len džal andre ajso keradipen, ta oda les hin dosta. Ilon, ker lenge vareso te chal.“

„Deži,“ phenda e daj le phureder phraleske, „rakin andre bov, mi tađol

o paňi, u tu, Iren, rande o phuvale. Paňeske chuťi tu,“ phenda mange e daj. Me somas savorendar nekterneder. Has mange efa berš. Na likerđa but u imar has sa kisitimen pro haluški. „Aňi suneste mange na avlahas, hoj tu aveha adaj ke amende. Som rado, hoj sal sasto. Šundom, hoj hin tut sar pes phenel nevi romňi. La čora Haňa has mange igen pharo, hoj la o Del ila ajša terňa kija peste. Keci lake sas?“ phučľa o Andrišis.

„Sarandatheduj,“ odphenda leske o Štefis. „Oda nekfeder berša. So šaj keras, o meriben peske na vikidel, či terno vaj phuro. Avka oda pro adi luma ehin.“ Kana vakernas, o romňija pes dine andro taviben. O bov rozpetiľa u o paňi maj tađolas.

„Ale vaš amenge na mušinen te tavel u te kerel varesave lače chabena. Amen maj džaha,“ phenda o Štefis.

„Sal ko gadže?“ odphenda leske o Andrišis. „Radeder mange phen, so nevo ke tumende.“

„So odoj šaj te jel nevo? Dživas, sar pes del. Te hin le manušes bacht, ta ko chulaja stradel varesavi buťori vaš o chaben. Te hin manušes bacht, ta ko chulaja stradel varesavi buťori vaš o chaben. Džanes, hoj le gadžendar igen phares dochudes varesave love,“ odphenda leske o Štefis. „Amen adaj vakeras, ale mek pes na dochudľam kij´oda, soske avľom. Na džanav, či olestar džanen, ale anglo jekh kurko amenge uliľa muršoro u pre aver sombat les kamas te bolel. Le rašaha som dovakerdo pre dešujekhto ora. Kamas me the e romňi, kaj te aven amenge kirveske. Kirvi ela la romňakeri phen e Tera, la Toriskatar.“

„Amende ela bari pativ, te džal tuke kirveske. Ta se džanas pes ciknovarbartar,“ phenda o dad.

„U tu pr´oda so phenes?“ phučľa o Štefis la datar.

„O kirvipen pes ňikaske na odphenel, aňi kole nekostatñeder romeske.“

„Ta akor sam dovakerde. Pr´aver kurko sombatone dešujekhe orendar bo-

las andre khangeri Terñate. Kampelas, hoj te aven ke amende imar deše orendar. U tu, Andriš, ma bister te lel peha tire papira. Džanes, hoj o rašaj le kirves the la kirva irinel andre matrika.“

„Deše orendar sam odvoj. Na mušines peske olestar te kerel šero,“ phendā e daj.

Takoj ča dovakerde, o chaben has kisno. O haluški le ciraleha the čhileha pachinenas pre amaro kher. E phen e Irena thoda ešeb pro tañiris le Štefiske the leskere čhaske, ča palis amenge. O rom the leskero čhavo pes odcirdenas, ale e daj pes na diña.

„Chan, čalon, sar khere. Či amendar džunglon?“ phučla lendar.

„Odmangen pes amenge, ale aňi suneste kajso vareso amenge na avlahas pre godi. Ta so amen sam vareso feder sar tumen? Amen ča kamenas, hoj te ačhel vaš tumende tho čhave,“ phendā o Štefis.

„Ta ma odcirden pes u chan. E romňi tađa ajci, hoj te avel sakones dosta.“ Pal kada pes dine savore andro chaben. E daj čak počoral dikhelas, sar sako-neske šmakinel, maj has o taňira the o čaro čuče.

„Mušinav tumen te pošarel, kajse lače haluški imar čirla na chalom. Andriš, kajsa lača kucharka sar tut hin, sako musaj te zavidzinel. Ta sam dovakerde. Užaras tumen sombatone deše orendar k' amende. Igen palikeras vaš savoro u nekbuter vaš oda, hoj avena te bolel le ciknes.“

O dad ča bondarlas le šereha. „Imar tuke phendom, hoj vaš amenge oda bari paťiv te džal tuke te bolel.“

„Ta, mek džaha te dikhel le romen, so kodoj tel o verbi bešen u džaha khere.“ Pal kala lava podiña la dake the le dadeske o vast u geľa pal o murša, so khelenas o karti.

„Sar dikhav, ta tumenge džal lačhes. Ko vikhelel? Tu, Ďulo?“ phendā o Štefis.

„Kaj pes adaj iľan? Ta oda musaj te jel vareso baro, te adaj avľan.“

O Štefis has phuro sar the o Andrišis. Has leske buter sar pendathepandž

berš. O murša, so khelenas o karti, has nekčineder le biše beršenca terneder lestar.

„Somas ko Andrišis te vičinel les pre boňa. Hin man terňi romňi,“ phendā le asabnaha o Štefis.

„Oda musaj te jel bari buti. Džanen soske na? Te vilikeren.... U te na, ta varesave lače kamarata pes arakhena, so tumenge žutinena, hin man čačo?“ phendā o Belas.

Aver džene peske čak asandile.

„Ma daran, sar na birinava, avava tumenge te phenel. Na dukhan tumen o vasta, te kajci karti andro vasta te likerel? Merkinen pre peste! Sar palis obchudena le romňijen? Ta ačhen Devleha.“

Pal kala lava pes rozgele le romenca u mukhle pes khere.

O đivesa pregele sar o paňi andre len u has adaj e sombat. Musaj te phenav, hoj ada kurko sar te e bacht la da the le dades peske arakhľahas. Hetvine andā o chulaj Husovcistar (Uzovce) o Jurčik te prikerel o pluhos. Dičholas, hoj les igen na sajinelas. Aver bi les bizo čhidahas andro purano trast. O dad les obdikhľa la sakona seratar.

„Ta, keraha sa, so pes dela. Av peske vaš leske tajsa kija raťate.“

O dad le phralenca le Karoliha the le Dežiha les odcirdle kije šmikňa u maj pes dine andre buti. Polokes les rozkidle, so has bandardo prikerde, u pr' aver đives pal o dilos o pluhos na prindžardehas. Sar o dad phendā, avka pes ačhila. So geľa te prikerel, sa prikerde, hoj šaj leha pale te orinel, sar te na uľahas šoha phagerdo. Vaj šove orendar kija raťate avľa o gadžo u na paťalas peskere jakhenge.

„Mušinav tumen te ašarel. Kerđan lačhi buti,“ phendā le dadeske u potindā leske, so o dad phendā. Pal kada thode o phrala o Karolis le Dežiha u o chulaj o Jurčik o pluhos pro verdan u o gadžo geľa khere. O dad diña la dake o love.

„O Del amenge bičhađa kale gores. Te mek vareko avlas, ta avahas andro dešto ņebos,“ phenda e daj.

„Šaj džas tajsa ko Sibňis (Sabinov) u cinas le cikneske vareso andre perňica.“

Štvartkone sar te vareko šundahas la da. Avla o gadžo, o Mezej, u anda te prikerel o pluhos. Aňi na mušinda but te vakerel. O dad len obdikhla u phenda leske: „Av peske vaš leske tajsa pal o dilos.“

But bufi leha na has. So čak o goro odgeľa, mukle pes andre leske u dži rafi has o pluhos sa prikerdo. Pr´aver dives o gadžo vaše avla u la buřaha has igen spokojno. Imar kamla le dadeske te pořinel, ale e daj leske phenda, hoj elas radeder, te la delas varesavo aro, čhil the koter balevas. O dad pes pridiňa: „Amen džas sombatone te bolel. Te pes ke tute arakhelas caklos thardi, ta džaha pre boňa sar bare raja.“

O gadžo chudla te asal. „Te na kames kij´oda mira romňa, ta sar pes te imar ačhilahas.“

E daj la Irenaha gele le goreha. Perdal o mali has ke lende vaj jekh kilometros. Vaj jekha oraha avle pale. Ande sa, so kamenas. Mek lenge e gori diňa ciral andro bokela, the thud.

Sombatone tosara vaj eřta orendar pes muklam ke Terňa. O dad la daha man ile peha. Džalas pes mištes. Avri mek na has kerades u eňa orendar imar samas Balpotokate (Babí Potok). Oda ehin gav angle Terňa. O čhave sar amen dikhle, chudle te vičinel:

„O Roma aven! O Roma aven!“

Maj avle avri andal o khera. Le dades u la da džanenas savore Roma pal o gava pašal. Vaš oda amen savore vičinenas andre. Bešelasa odoj e phuri baba, le dadeskeri strično phen u lakere čhave le familijenca. Gelam ke late u čepo odoj pobešenasa. Na likerđa but u zgele odoj savore murša tho džuvli-

ja. Sako has phučerdo, kaj pes adaj ilam u kaj džas. E daj lenge sa vakerđa. Zlikerdam pes odoj vaj deš minuti u gelam pes ke Terňa. Balpotokatar ke Terňa nane aňi trin kilometri.

Mek na has aňi deš ori u imar samasa odoj. Sar amen dikhle o čhave, chudle te vičinel sar Balpotokate.

„O Roma aven! O Roma aven!“

Kernas ajsi vika, hoj o murša tho romňija avenasa avri andal o khera. Maj prindžarde la da the le dades, sako amen vičinas andre. Andr´oda pes sičhađa o Šteřisu a takoj amen ila ke peste. Adaj sako vareso rodelasa.

„Aňi na džanena, savo som rado, hoj san adaj. Andre khangeri te džal sig. Mek hin amen jepaš ora. Thov lenge vareso te chal,“ phenda la romňake. „Bizo san bokhale.“

„Na musaj,“ phenda o dad. „Na sam bokhale. Čaha, sar avaha andal e khangeri.“

„Čhiv lenge čak zumin, mi chan vareso, kaj te nane andre khangeri bokhale. Mek hin amen jepaš ora, ta spokojnones chan.“

E romňi maj lenge thođa o taňira la zuminaha pro skaminda. Ehas kachňakeri le rezankenca. Pal kada o dad sar o kirvo la kirvaha the o Šteřis la romňaha the le čhavenca pes vidine andre khangeri. Me ačhilom avri le čhavenca pes te bavinel. Andre khangeri imar has štar čhave le famelijenca, kaj len te bolen. O rašaj len thođa savoren te terđol anglo oltaris u mek angle omša len bolda. Pal kada o daja le čhavorenca gele khere. Ajse cikne čhavore na birinenasa buter sar jekh ora te užarel agor omšake. Sar avle khere, chudle te kisitinel o chaben. O manuša, so has vičimen pre boňa, pes imar polokes džanas. Le Šteřis has bari famelija, ta na likerđa but u o kher has pherđardo. Le cudze manušen na vičinda. Na chibalinenasa aňi o lavutara. Bi lengere pes ņisavo bijav aňi boňa na obđžalas. Sar pes savore bešte, ila peske o dad o lav. Maškar oda o Šteřis la kirvaha čhide e thardi andro caklici.

„Zgeľam pes adaj, hoj te las andre pre kadi luma le neve manuřes, le cikne Ondas. Adadives les priiľam andre amari bari famelija. Źiĉinas leske, savore sar sam adaj, but bacht, zoralo sastipen u laĉho dŹivipen, kaj lestar te vibarol zoralo le laĉhe jileskero murř. Kaj la da the le dades rado te dikhel avka, sar o dad th´e daj rado dikhen les. Pre kada leske pripijaha!“ Sa o dŹene hazdle o caklici pro cikno Ondas.

Sar savore dopile, iľa o dad le primařistar o vonos u thoda les le ĉhavoreske andro vastoro. „Kaj tutar te vibarol baro lavutaris!

Palis iľa e daj o reklikocis (kořilka) u diňa les la Ondaskera dake. „Oda leske dav, hoj te jel sasto, zoralo u bachtalo! Hoj les e bacht th´o sastipen řoha te na omukhel!“

Pal kada peske iľa o lav o řtefis: „Palikerav tuke, kirvo, vař tire lava, the tuke, Ilon. Paľav, hoj amen o Devloro viřunda u sa so leske Źiĉindam, pes aĉhela. Anglal tuke vař savoro palikeras!“ u savore so has andro kher ĉhide pre pes-te kerestos. „U akana imar chan u pijen pre leskero sastipen!“

O lavutara maj chudle te bařavel. Bařavlas pes, giľavlas, hoj o bařaviben řundolas dur avri. Sar dopile u dochale, thoda o kirvo o taňiris pro skamind – oda has leskeri bufi. Oda imar sako dŹanelas, hoj pes kidena avri o love. Avka sako thovlas, so has hodno. Sar imar savore dine, o dad sar o kirvo za-uĉharda o love la pendangeraha.

„Kadaj tuke predav, so kale laĉhe manuřa le cikneske dine andre leskero dŹivipen. Bachtales peske keren miřtes! u diňa o love le řtefiske. Bařavlas u khelelas u sovoren has laĉhi kedva. Kijaraľate, sar imar has pal o řov ori, o dad phenda le řtefiske:

„Amen dŹaha polokes khere. Uřarel amen baro drom, kaj te doavas khere mindik vidno.“

O řtefis aĉiľa smutno. „Ma dŹan űikhaj, aĉhen dŹi tosara! Te sovel hin kaj. Sovena pes laĉhes u tosara dŹana. Kajĉak e daj th´o dad na kamenas adaj te

aĉhel. Avka o řtefis la romňaha geľle amenca agor gaveske pro drom u mek jekhvar la dake the le dadeske palikerde.

„Ta bachtales peske le ĉhavores udŹiven! U amen tuke tiŹ palikeras vař oda, hoj amen viĉindal,“ phenda o dad. Palis peske dine o vasta. „Bachtalo drom tumenge Źiĉinas,“ phenda o řtefis la romňaha u gele sa khere.

„Has amen bacht, hoj kajse laĉhe manuřen sar o Andriřis th´e Ilona avle amenge te bolel,“ phenda o řtefis.

Křtiny

- 1] Žáci si přečtou text ve dvojici. Příběh si následně převypráví, ve vyprávování se střídají.

Z vesnice se sem po cestičce blížili dva neznámí muži. Některé děti byly tak zvědavé, že šly přímo k nim. Ty, které zůstaly v osadě, se daly do křiku. Všichni chlapi zvedli hlavy od karet a koukali, co se děje. Poznali Štefího z Terni a jeho syna Štefka. To už i ženské vyšly ze dveří a s nimi můj táta, Andriš. „Nevím, jestli se to k vám doneslo, ale před týdnem se nám narodil kluk a příští sobotu ho chceme pokřtít. Rádi bysme se ženou, abyste nám šel za kmotra.“ „Bude nám ctít, vždyť se známe odmalička,“ odpověděl táta.

- 2] Stručně napíší, co se jim při čtení vybavilo, na co si vzpomněli?

- 3] Najdou v textu část, která popisuje, jak reagovaly děti, jež zůstaly v osadě. Přečtou ji.

- 4] Kde mohly být ostatní děti? Žáci své představy nakreslí.

- 5] Učitel se žáků zeptá:

Metodika k textu Andreje Gini Na Křtinách

Cílová skupina
6. ročník

Cíl

- seznámení s dílem romského autora Andreje Gini
- porozumění textu
- poznání křesťanských tradic

Využití

- český jazyk
- výchova k rodičovství
- osobnostně sociální výchova
- etická výchova

Pomůcky
žádné

- Odkud pocházel Štefi a s kým přišel?
- Jak se jmenoval chlapcův táta?
- O co Štefi Andrišova táta požádal?

- 6] Žáci si přečtou následující text o kmotrovství a po straně jej označí znaménky: + nová informace, ? nejasná informace. Informace zaznamenají do tabulky. Nejasnosti vysvětlí učitel.

V minulosti měli naši předkové kmotry. Byly to osoby, které vybraly novorozenci jméno a zavázaly se, že v případě úmrtí rodičů budou o dítě pečovat. K nim mohly děti zajít, když nenalezly podporu v rodině. Kmotři vyslechli problémy kmotřence a pomohli mu je řešit. Své kmotřence podporovali i finančně.

+ NOVÁ INFORMACE	? NEJASNÁ INFORMACE

- 7] Anketa

- a) Máte nějakou osobu, ke které byste mohli zajít jako za svým kmotrem?
ANO/NE
- b) Myslíte si, že by se mělo kmotrovství zase oživit?
ANO/NE
- c) Chybí vám někdo takový?
ANO/NE
- d) Proč? Koho byste si případně za kmotra vybrali?

8] Moje rodina

Žáci doplní neúplný text:

Moje maminka se jmenuje _____. Narodila se v(e) _____. Za svobodna se jmenovala _____. Její rodiče, moje babička a dědeček, se jmenují _____ a _____, žijí v _____. Můj tatínek pochází z _____. Můj bratr (sestra) se jmenuje _____. Bydlíme v _____.

9] Žáci najdou v úryvku z autobiografického textu Andreje Gini, odkud pocházejí spisovatelovi rodiče a kde žije autor dnes.

Učitel posléze žákům pustí video (nebo přečte sám) dostupné ve videosekci příručky na webových stránkách nakladatelství KHER (www.kher.cz), kde svůj autobiografický text v celém znění čte sám autor.

Narodil jsem se 1. ledna 1936 v obci Tolčemeš, nyní Šarišské Sokolovce v okrese Prešov, jako nejmladší dítě. Nejstarší byla sestra Irena, potom přišel na svět bratr Dezider. Otec se jmenoval Andrej a byl uznávaný primáš a kovář. Neuměl číst a psát, ale měl přirozenou inteligenci a chodili si k němu pro rady i gádžové z obce. Obdobně na tom byla i máma. Byla navíc výtečná hospodyně s duchem pro obchod a uměla skvěle vyprávět. Osobně viděla císaře Františka Josefa a dostala od něj zlatý peníz.

V roce 1942 jsem začal chodit do školy v Tolčemeši, o čtyři roky později jsme přišli do Prahy, kde jsme bydleli asi 3 měsíce, po kterých jsme se přestěhovali sem do Rokycan. Tady si celá rodina našla práci a už jsme tu zůstali nastálo.

Pohostinnost

V sobotu ráno jsme se okolo sedmé vydali do Terni.

„Jdou sem Romové! Romové jdou!“

Všichni hned vylezli z domků. Tátu s mámou znali Romové z celého okolí. Proto nás všichni zvali dál. Bydlela tu tátova sestřenice, už byla stará, a její děti s rodinami. Zašli jsme k ní a chvíli jsme poseděli. (pozn. Autorova rodina bydlela v obci Tolčemeš na východním slovensku.)

Netrvalo dlouho a sešli se tam všichni chlapi a ženské. Každý byl zvědavý, kde jsme se tu vzali a kam jdeme. Maminka jim vše vypověděla. Zdrželi jsme se sotva deset minut a vydali se do Terni. Z Babího Potoka to tam není ani tři kilometry.

Před desátou jsme byli na místě. Jakmile si nás všimly děti, spustily stejně jako ty v Babím Potoce.

„Jdou sem Romové, Romové jdou!“

Dělaly takový rámus, že všichni vylézali před domy. Jen co poznali tátu s mámou, zvali nás k sobě domů. V tom se objevil Štefi a hned nás zavedl k nim.

„Ani nevíte, jak jsem rád, že jste tu. Ještě je brzy jít do kostela, ještě máme tak půl hodiny čas. Dej jim něco k jídlu,“ obrátil se na ženu. „Určitě máte hlad.“

„To není třeba,“ řekl otec. „Nejsme hladoví.“

„Ale jen jim nandej polívku, ať něco pojí, aby neměli v kostele hlad. Ještě máme půl hodiny, tak se v klidu najezte.“

Štefiho žena jim hned dala na stůl talíře s polévkou. Slepíčí s nudlemi. Poté se otec jakožto kmotr s kmotrou a Štefi se ženou a dětmi vypravili do kostela.

Metodika k textu Andreje Gini Na Křtinách

Cílová skupina
6. ročník

Cíl

- seznámení s dílem romského autora Andreje Gini
- porozumění textu
- dodržení logické a časové návaznosti textu
- zamyšlení nad vztahy – podpora empatie a přátelství

Využití

- český jazyk
- výchova k občanství
- člověk a svět práce
- etická výchova

Pomůcky

suroviny na přípravu pokrmu

1] Žáci si přečtou text po odstavcích, střídají se se spolužákem po odstavcích. Každý převypráví, co se v odstavci dozvěděl.

2] Žáci zapíší v bodech, jak šly události za sebou.

1	Všichni vylezli z domků.
2	
3	
4	
5	
	Vypravili se do kostela.

3] Učitel se žáků zeptá, jaké jídlo nachystala Štefiho žena?

4] Žáci si vyberou některý okamžik z příběhu a zakreslí ho.

5] Učitel se žáků zeptá:

- Jaké jídlo máte rádi?
- Umíte nějaké jídlo uvařit? Pokud ano, podělte se se spolužáky o recept.
- Co pro vás znamená pohostinnost?
 - a) oběd v restauraci,
 - b) prostřít ubrus před jídlem,
 - c) přichystat návštěvě občerstvení.
- Znáte nějaká tradiční romská jídla, případně tradiční jídla jiných národů?

6] Pišot

Učitel se žáků zeptá, zda někdy slyšeli o romském jídle zvaném *pišot/pišota*. Žáci potom za domácí úkol zjistí od rodičů, známých nebo z internetu recept a na příští hodině (případně hodině jiného předmětu) všichni společně jídlo připraví.

Žáci si po připravení pokrmu popřejí romsky dobrou chuť: *Chan Devleha!*

7] Učitel vede žáky k zamyšlení, zda podle nich autor vypráví ze svého života a podle čeho tak soudí. Odpovědi hledají v úryvku z autobiografického textu Andreje Gini.

PIŠOT

Suroviny

4 brambory • jeden žloutek • 1/2 kg hrubé mouky • máslo nebo olej • sůl • pepř

Postup

Brambory uvaříme ve slupce a oloupeme. Nastrouháme na struhadle, osolíme, přidáme vejce a promícháme s moukou. Zpracované těsto vyválíme na tenkou placku a nakrájíme na menší čtverečky. Náplň pišotů je libovolná. Může to být ochucený tvaroh, tepelně upravené kysané zelí nebo povídla. Náplň klademe na čtverečky tak, aby se daly slepovat na okrajích. Dobře slepené čtverečky dáme do osolené vařící vody. Vybírají se cedníkem, jakmile vyplavou na povrch. Ještě teplé se polévají máslem.

Narodil jsem se 1. ledna 1936 v obci Tolčemeš, nyní Šarišské Sokolovce v okrese Prešov, jako nejmladší dítě. Nejstarší byla sestra Irena, potom přišel na svět bratr Dezider. Otec se jmenoval Andrej a byl uznávaný primáš a kovář. Neuměl číst a psát, ale měl přirozenou inteligenci a chodili si k němu pro rady i gádžové z obce. Obdobně na tom byla i máma. Byla navíc výtečná hospodyně s duchem pro obchod a uměla skvěle vyprávět. Osobně viděla císaře Františka Josefa a dostala od něj zlatý peníz.

V roce 1942 jsem začal chodit do školy v Tolčemeši, o čtyři roky později jsme přišli do Prahy, kde jsme bydleli asi 3 měsíce, po kterých jsme se přestěhovali sem do Rokycan. Tady si celá rodina našla práci a už jsme tu zůstali nastálo.

8] Učitel na závěr hodiny pustí žákům (nebo přečte sám) video dostupné ve videosekci příručky na webových stránkách nakladatelství KHER (www.kher.cz), kde svůj autobiografický text v celém znění čte sám autor.

Rozhodnutí

Děšť tloukl do skla okýnek, já seděla v autobuse a jela do nové země. Přemýšlela jsem, proč jsem se na tu cestu vydala. Hlavou se mi pořád dokola honila myšlenka, jestli jsem udělala dobře. Neznám jazyk, neznám tamní gádže. Dělán vůbec dobře? Strašně jsem se bála.

Ten liják snad nikdy nepřestane! Myšlenky se mi v hlavě točily jako splašené. Jednou, že jsem se rozhodla dobře, hned zase, že jsem měla zůstat. Ale ne! Nedali mi pokoj, posílali mi hnusné dopisy, manželovi dokonce volali. Už jsem nevěděla, jak dál. Řekla jsem přeci všechno policajtům! A co udělali! Nic! Ať prý jim řeknu, kdo mi to všechno dělá, potom že budou moct zasáhnout. Jak jsem jim asi mohla říct něco, co jsem sama nevěděla.

Dělala jsem romské matky a děti, byla to dobrá práce. Někomu se nelíbilo, že pracuju ve škole jako učitelka. Ti lidi prostě nechtěli, abych ve škole dělala, a proto mi psali ty hrozné dopisy, co naháněly strach.

Autobus zastavil a gádžo, co řídil autobus, povídá: „Kdo chcete na záchod nebo si zakouřit... Budem tu stát deset minut.“ Bála jsem se jít ven, pořád ještě lilo. Nikam nepůjdu, vydržím to. Ať už jenom ten autobus jede, ať už tam jsem. Byla jsem strašně nervózní. Hlava mě strašně bolela, chtělo se mi strašně spát, usnout jsem ale nemohla. Autobus se rozjel, po okýnku stékaly čůrky deště a mně z očí padaly slzy. Snad dělám dobře.

Welcome

Zvykla jsem si na život v Anglii. Začala jsem trochu rozumět anglicky a bylo mi dobře. Ale stýskalo se mi po mámě a sestře, které zůstaly v Čechách. Už čtyři roky jsme žili každý jinde.

Do toho onemocněl můj manžel. Ta nemoc se ho držela strašně dlouhou dobu. Uzdravoval se velmi pomalu. Bála jsem se o něj, aby se mu něco nestalo. Prášky od doktora mu nezabíraly.

„Musíme jet domů, do Čech,“ říkal mi, „já se tady neuzdravím.“

Udělal jsem to, co chtěl. Přerušila jsem naší rodině azyl a požádala jsem o návrat domů. Všechno jsem jim vysvětlila, že je manžel nemocný a táhne ho to domů. Všichni Romové mě přemlouvali, ať to nedělám. Ať zůstanu. Sama jsem se těžko rozhodovala, ale můj muž si stál na svém.

Přišel den, kdy jsme jeli domů. Najednou jsem se celá rozklepala. Přemýšlela jsem o tom, co bude, až přijedeme domů. Co nás tam čeká. Ale také jsem byla ráda, že uvidím svoji maminku, že se můj muž uzdraví.

V Anglii na emigračním proběhlo všechno dobře. Dorazili jsme na letiště v Heathrow, už jsme tam měli připravené pasy a letenky. Ještě jsem se naposledy rozhlédla, Angličani nám popřáli „good luck“ a už jsme nastupovali do letadla. Přemýšlela jsem, jestli dělám dobře, že se vracíme. Nemohla jsem se dočkat, až přistaneme v Čechách.

A už jsme tu! Na letišti v Praze. Jdeme všichni k okénku na pasovou kontrolu. Byla jsem celá nervózní, nevěděla jsem, jestli proto, že se tak těším na mámu a sestru, nebo z toho, že ze všech stran k nám teď zase zněla čeština. Ukazují pas na kontrole policajty, za ruku se mě drží holčička mojí dcery. A policajtky mi povídá: „To dítě nemáte zapsané v pase, tak si ustoupí a vy projděte odbavovacím prostorem sama.“

Ale vnučka se strašně rozplakala, byla na mě zvyklá a držela se mě, jak nejpevněji mohla.

„Paní, prosím vás, ta holčička má svoji doložku a její máma stojí hned za námi, tak snad ji můžete nechat jít se mnou, však vám tady nikam neutečeme.“

„To mě ale nezajímá! A vy si laskavě uklidněte to ukřičené dítě!“ obrací se na dceru a mě vystrkuje ven ze dveří.

Povídám jí: „Prosím vás, počkejte, vždyť to dítě bude mít šok. Ona si myslí, že nás chcete rozdělit.“ Vzala jsem dceři doložky z ruky a hodila jsem jí je do okýnka.

„Nonono! Postupujte a moc tady nekřičte, tady na vás není nikdo zvědavý.“ Ta bílá holka byla jak posedlá a dál mě vystrkovala pryč.

Dal se do mě vztek a teď jsem na ni už opravdu křičela: „To je vidět, že už jsme v Čechách, protože toto se může stát jenom tady! Dej jí všechny ty doklady, ať už jsme pryč. Protože mám chuť se obrátit na podpatku a vrátit se do Anglie. To je ale krásné přivítání. To si bude vnučka pamatovat snad celý život.“

Vzala jsem vnučku za ruku a konečně jsem vyšla ven, rozčilená do běla. Ulevilo se mi, když jsem uviděla mámu se sestrou. Z očí mi padaly slzy, když jsme se s mámou objímaly, jen jsem nevěděla, jestli ze vzteku, anebo proto, že ji zase vidím. Po čtyřech letech.

„A honem domů!“

Nasedli jsme do auta a rozjeli se směrem k městu, odkud jsme před čtyřmi roky utekli.

Z romštiny přeložila Helena Sadílková

Vakeribena andal e Anglija

Kerav me mište?

O brišind marlas andro oblaki u me bešavas andro autobusis u džavas andre nevi phuv. Gondolinavas soske avka kerđom, kaj man mukhlom andro baro drom. Andro šero mange bondalonas e godi, či kerđom mište. Na džanav e čhib, na džanav save gadže odoj. Kerav me mište? Igen daravas pes.

Jaj, ada brišind na preačhol, perel te perel. So somas te kerel? Joj, šaj likerđom avri. Andro šero mire idej pes bondalonas sar diline. Jekhvar avka, kaj mište, kaj džav, jekhvar, kaj šaj ačhilom khere. Ale na: Na denas man smirom, irinenas mange džungale lila, vičinenas mire romeske pro telefonos. Imar na džanavas so te kerel. Sem savoro phendom le phandleng! U so jon kerde! Nič! Kamle, kaj lenge te phenav, ko mange kada savoro kerel, ta palis jon šaj vareso keren. Sar šaj lenge phendom, ko kada kerel, te korkori na džanavas.

Keravas lachi buti anglo romane čhave the daja. Varekaske pes na pačisaľolas, kaj kerav andre škola sikhľardi. Na kamenas ole manuša, kaj te kerav andre škola, vaš oda mange irinenas ola džungale the darade lila. Terđila o autobusis u o gadžo phenel: „Ko kamel pro budaris, abo te pijel thuvali, šaj džal, deš minuti adaj terđuvaha.“ Daravas man te džal avri, o brišind mindig perlas. Na džav űikhaj, likerava avri. Joj, imar mi džal het kada autobusis, imar mi avav odej. Igen bari nervozno somas. O šero man dukhalas, kamelas pes mange te sovel u našti zasovavas. O autobusis pes rozgeľa, pal o oblaki čulalas o brišind. The mange andal o jakha pernas apsa. Gondolinav, kaj kerav mište.

Welcome

Prisikhľilom te dživel andre Anglija. Imar čino the ačaluľavas e čhib u sas mange mišto. Ča pes mange čiňisalolas pal miri daj the pheň, so ačhile pro Čechiko. Imar štar berš dživahas pestar. Andr'oda miro rom zasvaliľa. Ada nasvalipen les likerlas igen dindardo ideos. Sasťarelas pes igen polokes. Daravas pal leste, te na pes leske vareso te ačhol. O draba khatar o doktoris leske na zakidenas. „Mušinas te džal khere pro Čechi,“ phenlas. „Me adaj na sastuvava!“ Avka kerđom, sar kamelas. Prečhindom o azil perdal miri famelija u mangľom, kaj te džas khere. Phendom savoro, kaj miro rom igen nasvalo u cirdel les khere. Prevakernas man savore Roma, kaj ada te na kerav, kaj te ačhav. Sas mange phares te rozginel peske, ale o rom terđolas pre peskero. Avľa oda đives, kana imar džahas khere. Jekhvareste pes mange miro teštos razinlas. Akana duminavas, so ela, sar avaha khere. So amen užarel! Ale somas rado, kaj dikhava mira dajora the hoj sastola miro rom. Savoro pre emigračka andre Anglija pergela mište. Avľam pro aeroflotos Heathrow Londinoste. Imar sas pririchtimen o pasporti the listki pro aeroplanos. Rozdikhľom man mek, o Angličana amenge phende „good luck“ u džahas andre aeroplanos. Gondolinavas, či keras mište, kaj avas pale. Našti pes doužardom, sar bešela o aeroplanos pre čechiko phuv. Samas adej! Pro aeroflot Prahate. Džahas savore ke oblaka te sikhavel o pasporti. Somas ajsi izdraňi, na džanavas či vaš oda, kaj dikhava la dajora the la pheňa, či vašoda, kaj akana šunavas čechiko čhib pal dojekh seri. Sikhavav o pasportos a šinguňake u chudavas la čakera čhajora vastestar. E šinguňi mange phenel: „To dítě nemáte zapsané v pase, tak si ustoupí a vy projděte odbavovacím prostorem sama.“ Ale e čhajori chudľas igen te rovel, bo sas pre mande igen sikhadĩ u chudelas pes mandar igen zorales. „Dikhen, la čhajora hin doložka u lakri daj terđol pal late, ta mukhen manca, sem űikaj na denašaha.“ „To mě ale nezajímá!

A vy si laskavě uklidněte to ukřičené dítě,“ phenel la čhake u man ispidel pal o vudaroro avri. Phenav lake: „Prosím vás, počkejte, vždyť to dítě bude mít šok. Ona si myslí, že nás chcete rozdělit.“ Ilom la čhake andal o vast o doložki u thodom lake pre oblakica. „Nonono! Postupujte a moc tady nekřičte, tady na vás není nikdo zvědavý.“ E gadži sas diliñi, ča man ispidelas. Chudlom choli u imar čačas pre late gravčinavas: „To je vidět, že už jsme v Čechách, protože toto se může stát jenom tady! Dej jí všechny ty doklady, ať už jsme pryč. Protože mám chuť se obrátit na podpatku a vrátit se do Anglie. To je ale krásné přivítání. To si bude vnučka pamatovat snad celý život.“ Ilom la čhajora u gejlam avri andal e gata cholamen sar beng. Sas mange feder, sar dikhlom la dajora the la pheña. O apsa mange pernas sar man obchudavas la daha, ča na džanavas či cholatar či kaj pes dikhas. Pal o štar berš. „Avas, džas het, khere!“ Bešlam andro motoris u rozgejlam pes kijo foros khatar anglo štar berš denašlam.

Metodika k textu Ilony Ferkové Příběhy z Anglie

Cílová skupina
7. ročník

Cíl

- seznámení s dílem romské autorky Ilony Ferkové
- porozumění textu
- řešení obtížných životních situací
- zamyšlení nad volbou povolání
- výchova k občanství

Využití

- český jazyk
- výchova k občanství
- člověk a svět práce
- dějepis

Pomůcky
žádné

Rozhodnutí

- 1] Žáci vzpomenu na situace, kdy museli učinit rozhodnutí, a jak situaci vyřešili. Situace i své rozhodnutí zapíší do tabulky.

Situace	Mé rozhodnutí

- 2] O jedné ze situací poví některému ze svých spolužáků.

- 3] Učitel vyzve žáky, aby zavřeli oči a představili si, jak kapky deště tlučou na okno.

- 4] Žáci si přečtou potichu text. Pracují metodou Dvojitého deníku. Po straně textu si píší poznámky, které je při čtení a promýšlení textu napadnou. Učitel následně vede o poznámkách žáků diskuzi.

Rozhodnutí

Děšť tloukl do skla okýnek, já seděla v autobuse a jela do nové země. Přemýšlela jsem, proč jsem se na tu cestu vydala. Hlavou se mi pořád dokola honila myšlenka, jestli jsem udělala dobře. Neznám jazyk, neznám tamní gádže. Dělán vůbec dobře?

Dělala jsem pro romské matky a děti, byla to dobrá práce. Někomu se nelíbilo, že pracuju ve škole jako učitelka. Ti lidi prostě nechtěli, abych ve škole dělala, a proto mi psali ty hrozné dopisy, co naháněly strach.

Autobus zastavil a gádžo, co řídil autobus, povídá: „Kdo chcete na záchod nebo si zakouřit... Budem tu stát deset minut.“ Bála jsem se jít ven, pořád ještě lilo. Nikam nepůjdu, vydržím to. Ať už jenom ten autobus jede, ať už tam jsem. Byla jsem strašně nervózní. Hlava mě strašně bolela, chtělo se mi strašně spát, usnout jsem ale nemohla. Autobus se rozjel, po okýnku stékaly čůrky deště a mně z očí padaly slzy.

Zvykla jsem si na život v Anglii. Začala jsem trochu rozumět anglicky a bylo mi dobře. Ale stýskalo se mi po mámě a sestře, které zůstaly v Čechách. Už čtyři roky jsme žili každý jinde.

Věta z textu

Komentář

5] Žáci se zamyslí nad otázkami:

- Kdo příběh vypravuje?
- Co se ženě v autobuse honilo hlavou? Co prožívala?

6] Žáci v textu zatrhnou odstavec, ve kterém se dozvídají, co se přihodilo před odjezdem. Událost převypráví svými slovy.

7] Zamyslí se nad otázkami:

- Co myslíte, že mohlo stát v dopisech, které ženě posílali cizí lidé?
- Proč se žena rozhodla opustit zemi?
- Kam jela?
- Znáte někoho ze svého okolí, kdo odjel žít do jiného státu?
- Víte, jaké k tomu měl důvody?

Může následovat diskuse o důvodech volby žít v jiné zemi, emigraci, o migraci obyvatel jako přirozeném společenském jevu.

8] Kufř

Žáci v kruhu vyjmenovávají věci, které si vezmou na cestu do Anglie. Každý další žák opakuje všechny věci, které ve hře řekli hráči před ním. Poslední hráč vyjmenuje všechny věci, které při hře zazněly.

Žáci si posléze představí, že musí druhý den odjet do Anglie sami. Do kufru se jim vejde jen 10 věcí, které jim musí stačit na přečkání prvního měsíce v nové zemi. Které to budou a proč?

9] Učitel vede žáky k zamyšlení nad otázkami:

- Jaké znalosti a dovednosti musí ovládat učitelka ve školce? Jaké má vzdělání?
- Čím chcete být vy a proč?

10] Seznámení s autorkou Ilonou Ferkovou

Žáci si přečtou úryvek ze životopisu Ilony Ferkové. V textu vyhledají pasáže, které popisují dětství autorky, a zamyslí se nad tím, jaké dětství asi měla a proč nešla studovat? Učitel může po úvaze žákům pustit videoverzi autobiografického textu Ilony Ferkové, kterou najde ve videosekci příručky na webových stránkách nakladatelství KHER (www.kher.cz).

Narodila jsem se v Rokycanech jako páté dítě ze sedmi. Moje matka chodila na směny do práce a otec byl invalida. O domácnost a naši výchovu se převážně staral náš táta. Každé ráno nás v sedm hodin budil do školy a připravoval svačinu.

Po základní škole jsem ale musela jít do práce, protože maminka obživu celé rodiny sama neutáhla.

A já zkusila napsat svůj první příběh, který se Mileně moc líbil. Ti, co ji znali, ví, že už nebylo cesty zpátky.

11] Žáci za domácí úkol napíší krátký sloh na téma KDYBYCH MĚL/A VYPRÁVĚT SVŮJ ŽIVOT, ZAČAL/A BYCH ASI TAKTO...

Žáci se inspirojí autobiografickým medailonem Ilony Ferkové ze strany 54. Ve slohu potom srovnají svůj život a motivace s tím jejím.

Návrat domů

1] Volné psaní na téma CO PRO MĚ ZNAMENÁ DOMOV.

2] Ústní projev:

- Popište, jak to vypadá u vás doma.
- Kdo tvoří vaši rodinu?
- Uveďte alespoň jednu vaši rodinnou tradici.

3] Žáci se vžijí do role autorky a několika větami se rozepíší (nebo řeknou ústně), o čem asi text bude. Zmíní, kde autorka asi byla, jak dlouho, co tam dělala a jak se jí tam líbilo. Vyjdou z názvu úryvku (Návrat domů).

4] Žáci při četbě textu podtrhnou větu nebo myšlenku, která je zaujala, a napíší k ní vlastní komentář, názor nebo vzpomínku, která se jim vybaví.

Metodika k textu Ilony Ferkové Příběhy z Anglie

Cílová skupina
7. ročník

Cíl

- seznámení s dílem romské autorky Ilony Ferkové
- porozumění textu
- úvaha na téma domov
- rodinné tradice

Využití

- český jazyk
- výchova k občanství
- výchova k občanství
- etická výchova

Pomůcky

anglicko-český slovník

Přišel den, kdy jsme jeli domů. Najednou jsem se celá rozklepala. Přemýšlela jsem o tom, co bude, až přijedeme domů. Co nás tam čeká. Ale také jsem byla ráda, že uvidím svoji maminku a že se muž uzdraví.

V Anglii na emigračním proběhlo všechno dobře. Dorazili jsme na letiště v Heathrow, už jsme tam měli připravené pasy a letenky. Ještě jsem se naposledy rozhlédla, Angličani nám popřáli „good luck“ a už jsme nastupovali do letadla. Přemýšlela jsem, jestli děláme dobře, že se vracíme. Nemohla jsem se dočkat, až přistaneme v Čechách.

Věta z textu

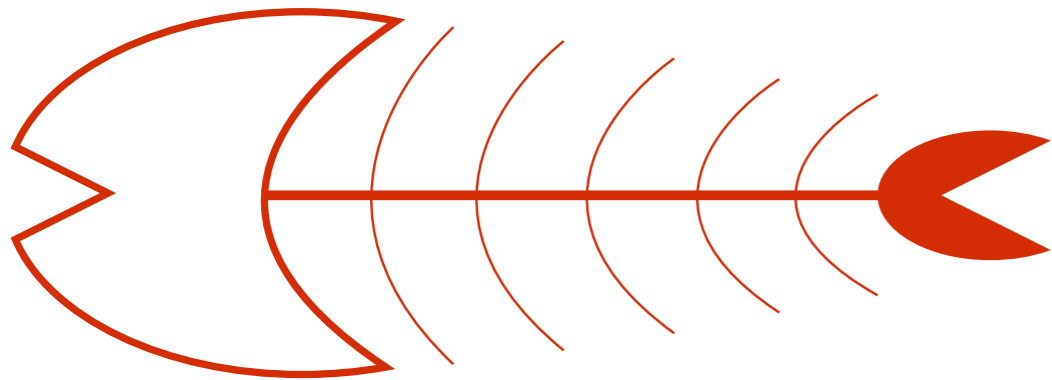
Komentář

5] Žáci vypíší z textu slova, kterým nerozumí. Z kontextu zkusí odhadnout, co asi mohou znamenat. To si ověří ve slovníčku.

6] Vlastními slovy popíší, co hrdinka prožívá, na co se těší, z čeho má obavy. Přemýšlí nad tím, čeho se asi může po návratu do Čech obávat.

7] Učitel žáky vede k zamyšlení, zda autorka píše sama o sobě? Pro ověření své domněnky žáci vyhledají příslušnou pasáž v autorčině medailonu.

8] Žáci zapíší do myšlenkové mapy, do které země by chtěli vycestovat a proč. Použijí strukturu rybí kosti. Do hlavy ryby napíší název země. Páteř ryby znázorní důvod cestování (Proč?). Jednotlivé kosti kostry mohou označovat výhody a nevýhody života v cizí zemi. Do horní části zaznamenají výhody, do spodní části nevýhody.

9] Zapíší všechny myšlenky, které je napadnou při otázce CO JE DOMOV?

Domov je když
Domov je když
Domov je když
Domov je když

10] Zapíší do sloupců:

Každý člověk má domov, když

Člověk nemá domov, když

.....
.....
.....

.....
.....
.....

11] Žáci téma prodiskutují se sousedem a uvádějí příklady ze svého života i své rodiny.

12] Žáci vytvoří Pětilístek na téma

..... **DOMOV**

.....

.....

.....

.....

13] Seznámení se s Ilonou Ferkovou.

Žáci si přečtou část životopisu autorky. Zamýšlí se nad tím, o čem píše a co mají lidé z příběhů podle autorky poznat. Učitel může žákům na závěr podle vlastního uvážení pustit videoverzi autobiografického medailonu Ilony Ferkové, kterou najde ve videosekci příručky na webových stránkách nakladatelství KHER (www.kher.cz).

Byla to ona (pozn. Milena Hübschmannová), kdo mě motivoval a inspiroval k tomu, abych začala psát. Když jsem se jí ptala, jak mám psát, že romsky psát neumím, řekla mi: „Umíš krásně vyprávět. A tak, jak vyprávíš, taky přesně piš.“ A já zkusila napsat svůj první příběh, který se Mileně moc líbil. Ti, co ji znali, ví, že už nebylo cesty zpátky. Zpočátku jsme posílaly mé povídky do romských časopisů, které je postupně vydávaly. Později jsem dostala nabídku napsat pár povídek do malé knížečky s názvem *Zničila si život kvůli penězům (Mosarda peske o dživipen anglo love)*, následně pak větší sbírku povídek *Ukradené děti (Čorde čhave)*. Zážitky ze své emigrace do Anglie, ale také důvody mého návratu do Čech, jsem popsala v povídce *Příběhy z Anglie*. Všechny příběhy, které jsem napsala, jsou ze života Romů, kteří prožili dobré i zlé. I proto si myslím, že psát příběhy a pohádky – zejména v romštině – je moc důležité. Hlavně proto, aby lidé skrz ně poznali naše tradice, kulturu, lásku, smutek. Také je nesmírně důležité, aby romskou literaturu ve školách četly romské děti. Ta je totiž dědictvím, skrze které se předávají jazyk a tradice. Nám toto dědictví bylo předáváno právě vyprávěním.

Irena Eliášová

Naše osada (úryvek)

Vánoce jsou pro mě možná nejhezčí svátky už jen proto, že máme volno od školy i od kostela, do kostela se půjde jenom na Štědrý den dopoledne, a to půjdeme celá rodina, to půjde celá osada, aby ukázala světu, že jsme pobožní.

V ten den si naše mamička dává hodně záležet, aby její ratolest byla co nejlépe vybavena. My máme sváteční šaty, které nám darovaly naše slovenské sousedky gádžinky po svých dcerkách, mamička je trošku upravila a nám sedí jako ulité, a chlapci mají obleky. Lajko musí mít co nejlepší, vždyť ministruje po boku panu faráři! Ještě se šestkrát vyspíme a potom už se bude jenom hodovat!

Nejen my se připravujeme na svátky, ale celá naše osada, u Šulovců se uklízí, teta Eržika vybilila celý barák a teta Giza, ta aby tak zůstala pozadu. Kdybyste přišli do naší osady v těchto dnech, nikdo by tu na vás neměl čas, protože se jednoduše uklízí, každý chce mít hezky nějakou změnu a změnu potřebuji i já! Už mám i plán, netýká se to úpravy našeho bydlení, od toho jsou tu jiní, mamička, Verka, Boženka a i Marina. Já nemusím, já se zabývám ušlechtilejšími věcmi, musím se zkrátka učit a je vyřízeno.

„Co tak upratují tí Rómovia, zbláznili sa, to chcú z domkov robiť kaštiele?“ hundruje náš tatko, který přišel zrovna z práce a možná ho někdo pěkně naštvál, když má tak „príma“ náladu.

„Nuž každý chce mať pekne na sviatky,“ vítá ho mamička, „pod tu, sadni, budeš jest!“ a nabrala mu na talíř.

„Ani nemám chuť, ideme hrať dvadsiateho piateho na svadbu, celá naša banda, gádžo prišiel až za mňou do roboty, lebo primáša Bumbaja nemohol zohnať.“

„No čo sa dá robiť, aspoň budú peniažky, treba ich.“

„Gužka, kde sa zberáš?“ najednou si všimla, že se oblékám.

„Idem do gadžiky, budem ju doučovať, učiteľka nakázala.“

„Tak dobre, ale daj pozor, teplo sa obleč!“ Teple se obleč! Jako kdyby nevěděla, že mám jen jedno teplé oblečení. Jasně, že nejdu ke spolužačce doučovat, jen ať se učí sama, mě taky nedoučují gádže, já se musím učit sama a žádná gádžinka by se nenamáhala kvůli Romce, i kdyby jí to nařídilo deset učitel. Jdu za Čikem, jeho rodiče jsou v tuhle dobu v kravíně a my máme pro sebe tři hodiny času.

Čikovi rodiče mají ohromně velký barák, velký dvůr a nádherně velkou zahradu, je možná tak velká jako půlka naší osady. Jéjé a tolik místností, určitě bych se tu ztratila, a toho zařízení, k čemu je jim toho tolik, když mají jenom jednoho jedináčka. Čiko si tady kraluje, spíš by se to hodilo nám, nás je jako máku a jenom dvě místnosti, ráno, když v izbe vstáváme, tak nevím, která ruka a noha jsou moje nebo sestry Mariny nebo Boženy. A Čiko spí sám v izbě jak král. A co když se bojí? Co když mu je smutno? Ale nám není, povídáme si, než usneme, tak je spousta legrace, a on je jenom sám, až je mi ho líto! Otvírám pomalu velké dveře a po chodbě mi utíká Čiko naproti.

„Sú vaši preč?“

„Héj, sú v kravíne, budú tam tak tri hodinky, všetko mám,“ vítá mě Čiko.

„Prosím ťa, preštudoval si to poriadne?“

„Jasnačka, čo si myslíš, presne som kúpil takú, ako moja sesternica kupuje.“

„Daj sem, nech sa na to pozriem,“ prohlížím krabičku a čtu: „Farba na vlasy, na jasno svetlé vlasy.“

„V poriadku. Budem mať svetlé vlasy ako ty!“

„Gužka, ja neviem, ale nebude to kričať? Tvár máš čiernu a biele vlasy, to nepasuje.“

„Ale čo, nepasuje, budem sa ti podobať. No tak, chcel si, aby som bola tvoja

sestra, tak čo? Alebo nechceš? Budem ako gádzika! A konečne ty budeš moj bráška!“

„Aj pehy chceš?“

„To potom urobíme ceruzkou.“

„A strihať nebudeme na ježka?“

„Nie, nie strihať nie, musím mať vrkoč, tak už začni!“ poručím Čikovi.

Čiko si navlékl gumové rukavice, začíná pro nás dva nový život, já mu budu podobná a nikdo nám už nebude nadávat a pokřikovat na nás: „Čiko sa táhá s cigánkou!“ To už navždy skončí a já budu nová – úplně jiná!

„Gužka, čo dostaneš pod stromček, aký darček? Naši mi slúbili nové korčule.“

„My Rómovia nedostávame žiadne darčeky, máme plný stôl jedla, všelijaké dobroty; na darčeky nemajú naši peniaze. Ak by mal otec všetkým dať darček, padla by celá výplata, nás je veľa.“

„Nebuc smutná z toho, já ti dám darček.“

„Aj ja tebe dám Čiko. A čo je v tej lahvičke?“

„No šak to je kysličník, bez toho by to neišlo farbiť,“ vysvětluje Čiko a nalil kysličník do lavoru, smrdělo to úděsně.

„Strašně to smrdí, to budem smrdieť takto?“

„Nie, to sa umyje, rozčeš si vlasy a daj hlavu do lavóra!“

„A kde je farba?“

„Farba už je zamiešaná s kysličníkom.“

Poslechla jsem a dala jsem celou hlavu do lavoru, Čiko mi jemně masíruje hlavu, pěkně to pálí a smrdí, každá paráda něco stojí, musím to vydržet.

„Ták hotovo, teraz to vyčeseme všetko dozadu a počkáme pol hodiny!“

„Daj mi zrkadlo. Veď mám čierne vlasy Čiko!“

„Prosím ťa, to musíme počkať, aha tu to píšu, necháme pôsobiť aspoň dvadsať, alebo štyridsať minút, vidíš, tu to píšu.“

„V poriadku, počkáme!“

„Gužka, čo je s farárom?“ vyptáva se, „čo hovorí váš Lajko?“

„To je úplne v poriadku, neboj sa, vypráva sa po dedine, že sa prežral z dobrot. A ty sa čuduješ?“

„No ja len aby na to neprišli!“

„Čo sa stále bojíš, takto z teba nikdy nebude vojak, chlap sa nesmie ničoho zľaknúť!“

„Jajáj, júj, bože!“ Křičí, jako by ho na nože bral, ty jeho zelené oči tak vykulené, že je má až na čele, jako by viděl strašidlo.

„Na zrkadlo!“ křičí a podává mi ho do rukou.

Pohled do zrcadla mi ukázal někoho jiného, ne mne! Cizí holka na mě kouká, vlasy má celé bílé, bílé má i zuby i bělmo očí, ale to ostatní je celé černé jako čokoláda, hotová čokoláda, to budou v osadě kukat! To mi budou děvčata závidět! Jsem jiná, zkrátka jsem jako Čiko!

„Prima Čiko, ešte pehy, daj pastelku!“

„Tebe sa to páči?“ kroučí hlavou nechápavě Čiko, „vôbec sa mi nepodobáš. Á, možno trocha vlasy máme stejně.“

„Je to dobré Čiko, ver mi, ešte namalujeme opatrne pehy a je to hotové, dielo dokonané!“

Poslušně mi maluje malé tečky na nose, aby vypadaly jako jeho pihy, ještě rozčesat ty moje nové vlasy.

„Čiko, zapletieš mi vrkoč, ale veľmi nestiahni, lebo vidíš, že mám riedke vlasy.“

„Hej, dám si pozor, ale nehovor doma, že to u nás si bola!“

„Čo si pepka? Nikdy!!! Už je veľa hodín, musím ísť.“

„Tak hej, zajtra. A daj si na hlavu čiapku.“

„Jasné, však vonku je zima.“

Po cestě domů mám ohromnou náladu, jsem spokojená, ale Čiko byl nějak

divný, to nic, to ho přejde, musí si zvykat na to, že jsem už jiná. Ani mi nevadí ten mráz, který mi leze všude po nohách i po zádech, kabátek mi je už krátký a už ani tolik nehřeje a všude tolik sněhu, z naší osady vykukují jen střechy a po celé louce jsou vyšlapány uličky ke každému domku. V našem domku jsou všichni doma, kde jinde, když venku je taková zima, a aby nás nebylo málo, tak věčně je u nás návštěva. Jakápak „návštěva“, jednoduše přijde na pokec nějaká tetka, tentokrát je to Eča Nemáčka (věčně týraná svým mužem Nemákem), všechno musí mojí mamičce vyžalovat, a protože není kde si poklábosit, jenom v kuchyni, a tam jsme i my, děti, takže nejsou žádné „tajnosti“. Všechno víme, nic před námi neskrývají a řeknu vám, to jsou věci! „Mama, som doma, máme čaj?“ zdravím naše a sundávám ze sebe mokrý kabát. Jak jsem sundala čepici, všichni naráz strnuli, mladší sourozenci ječeli, jak kdyby je na nože brali anebo viděli strašidla, první z nich se probrala mamička.

„Bože dieta, čo sa s tebou porobilo, čo sa stalo, kto ti to spravil?“ strachem celá bez sebe mi jezdila rukama po vlasech.

„Však ona ti zošedivela, Marka,“ křičí tetka Eča, „dievča azda videlo mrtvolu a hlava jej zbielela zo strachu!“

„Teraz cez deň, veď mŕtvoly chodia iba v noci,“ odporuje mamička. Nenechaly si nic vysvětlit. Verka vyvrátila verzi o strašidlech, když prohlásila: „Veď ona si farbila vlasy na blond!“ To neměla, to nemusela říkat! V tu ránu mamička vyskočila a začala mě mydlit hlava nehlava. Vřískala jsem tak, že by se probudila i Šípková Růženka z pohádky, a mamička přitom vykřikovala: „Neviem, čo už mám s ňou robiť, vystrája samé somariny, nášho farára skoro zabila, chudáčik, celý týždeň sral, dobre že neumrel, ešte šťastie, že sa nedozvedel pravdu, mohli by ma aj zavrieť, dá ma ešte do árešta, aj otca. No pozri na ňu, môže strašiť všetké deti v osade, čo v osade, v celej dedine!“ Velký křik přilákal skoro všechny sousedy z osady, nahrnuli se do naší malé

kuchyňky, tam nastal vrískot, smích a holky ani nemluví, ty se směly a přitom si neodpustily poznámky: „Tá Gužka, tá je strašná ako diabol, v ktorých novinách to videla, aby čierni mali blond vlasy!“

No pobavili se, oni tomu vůbec nerozumí. U nás bylo veselo a křiku, že se i náš tatko vzbudil a udělal tomu všemu konec, všechny je vyházal a nařídil Verce, aby šla koupit barvu, aby mě znova přebarvili. Tak se stalo. Už nejsem blondýnka, nejsem Čikova sestra ani gádžika, jenom Romka Gužka, a ještě ke všemu mám s mamičkou zle. To nebude tak dlouho trvat, protože jak znám mamičku, ta se zlobit dlouho neumí.

Aby se mně sourozenci nesmáli, tak jdu raději k babičce a dědovi, ti mají chaloupku deset metrů před námi. Babička s dědou mají také jen dvě místnosti, kuchyň a pokoj (izbu), ale přesto je mi tam možná nejlíp na světě. Otevřete dveře do kuchyně a rázem vás obejmě vůně svařeného vína, přímo cítím vůni skořice a červeného vína. Oni oba dva si ho dávají po celou zimu, děda tvrdí: „Vino, to je liek, dievka moja,“ a má pravdu, protože mě vždycky vyléčí ze všech problémů.

„No počul som, Gužka, čo sa ti pritrafilo, poď, ku mne si lahni za chrbát,“ vítá mě laskavě dědeček a hned mi dělá místo v posteli. Děda s fajfkou v ústech, s hrnkem vína v ruce, to je celý děda a jeho pohádky a příběhy a my děti z osady posloucháme s otevřenými ústy, pravda, někdy si pěkně vymýšlí, ale my to bereme.

„Fána, daj kus vína aj Gužke,“ prikazuje babičce děda. „Čo si s tým chcela ukázať, že budeš mať žlté vlasy?“

„Chcela som byť ako gádži, ako moj kamarát Čiko, Čo je na tom zlé?“

„Zlé na tom celkom nič, akurát sa to nedá!“

„A prečo?“

„Nuž tak, raz sme Rómovia a už nikdy nebudeme Slováci, alebo Rusi. Skrátka sme Rómovia a ty to nezmeniš ani ja, ale môžeš byť dobrý Róm, alebo

špatný Róm, podľa toho, ako žiješ, ako sa správaš k ľuďom, k svetu.“

„A ja som špatná?“

„Nie, nie si špatná, iba máš bujnú fantáziu, ale nesmieš ubližovať, musíš byť slušná. To nie je hriech, že sme Rómovia, veď už dávno, pradávno, keď Ježiš Kristus chodil po zemi a kázal Písmo Sväté, už tam sme boli aj my Rómovia a mal nás takisto rád ako všetkých ostatných bez rozdielu farby pleti.“

Děda povídal a povídal a já pomalu usínala. Krásně, jen nevím, jestli z toho vína anebo z povídání, ještě jsem z dálky slyšela, jak děda říká babičce, aby mě uložila do izby...

Měla jsem milého

Sas man pirano, jekh romano čhavo,
Gejla andro svetos, andro svetos baro.
Ma rov mri čhajori, ma čhinger tre bala,
tel o duj beršora pale tuke avla...

Měla jsem milého, jednoho chlapce romského,
odešel do světa, do světa velkého.
Neplač, moje dcero, netrhej si vlasy,
po dvou letech vrátí se ti zpátky...

Romská verze básně byla oproti originálu převedena do severocentrální romštiny

1] Žáci si nahlas přečtou českou verzi básně a následně odpoví na otázky:

- Podle čeho se pozná, že se jedná o báseň?
- Kdo v básni rozmlouvá?

2] Žáci pantomimou předvedou rozhovor matky a dcery, obohatí ho o detaily.

Metodika k úryvku z knihy Ireny Eliášové Naše osada

Cílová skupina
8. ročník

Cíl

- četba básně s porozuměním
- hledání přesných významů slov
- rozšiřování slovní zásoby
- dialog, pravidla rozhovoru
- rozvíjení zeměpisných znalostí
- podpora budování pozitivního vztahu k romštině

Využití

- český jazyk
- výtvarná výchova
- zeměpis
- sexuální, rodinná výchova

Pomůcky

kreslicí papír, zeměpisný atlas světa, encyklopedie států, internet

Poznámka k aktivitě 9

Cílem této aktivity je zejména podpořit sebevědomí romských žáků a podpořit jejich pozitivní postoje k romštině jako jazyku, který je rovnocenný jazykům dalším. Je ale důležité k tomuto tématu přistupovat obzvláště citlivě. Celá řada romských dětí dnes již z různých důvodů v romštině kompetentní není, mohou se současně před svými spolužáky stydět. Je proto důležité žáky v případě, že s romštinou chtějí pracovat nebudou, nenutit. Aktivity s romským textem ale mohou být také naopak možností, jak podpořit pozitivní vztah romských dětí k romskému jazyku, a tím pádem i k vlastní identitě

3] Žáci pokračují v diskusi nad otázkami:

- Proč byla dcera smutná z odchodu milého? Z čeho měla obavy?
- Jak si představujete svůj život v manželství?
- Jaká jsou práva a povinnosti manželky a manžela?
- Jaké vlastnosti by → měl mít váš budoucí manžel → měla mít vaše budoucí manželka?
- Jaké vlastnosti by mít naopak neměli?

4] Žáci metodou Pětílístku popíší, jaký by měl jejich protějšek být. Obměňují slova podle příkladu.

MANŽEL/MANŽELKA	podstatné jméno
laskavý/á pozorná/y	2 přídavná jména
pomáhá naslouchá chápe	3 slovesa
Manželství je silné pouto.	věta o čtyřech slovech
ZÁVAZEK	podstatné jméno

5] Žáci vysvětlí, jak rozumí výrazu VELKÝ SVĚT:

- země s mnoha obyvateli,
- cizí země, kde lidé mluví cizím jazykem,
- všichni jsou bohatí a vlastní auta,
- život lidí, zvyky jsou jiné, než znám.

6] Žáci nakreslí vlastní představu velkého světa.

7] Žáci uvedou příklady zemí, které znají. Chybějící informace o zemi mohou najít v encyklopedii nebo na internetu a doplní do tabulky:

ZEMĚ	SVĚTADÍL	MĚSTO	JAZYK	JÍDLO	HISTORIE
Př.: Francie	Evropa	Paříž	francouzština	sýry	napoleonské války
Anglie					
Slovensko					
Německo					
USA					
Rusko					
Japonsko					
Indie					

a přijetí svého romství v pozitivním světle. A to právě tím, že učitel prací s romštinou postaví tento jazyk na roveň jazykům ostatním a ukáže, že má romština (a romské téma obecně) ve škole své legitimní místo. Problém s prací s romštinou může nastat, pokud se ve třídě vyskytují děti z různých subetnických skupin Romů (například olašští, maďarští nebo další Romové). Mezi jednotlivými skupinami často panuje nevráživost, může se tedy objevit také nechuť dětí z některých skupin pracovat s textem v jazyce jiné skupiny. Více informací o problematice užívání romštiny ve výuce a situaci romštiny v ČR najdete v úvodu k této publikaci.

Poznámka k aktivitě 9

Většina z tradičních písní se dá najít na Youtube, je možné si je s žáky pustit. Písně jmenované v rámci aktivity jsou dostupné ve video-sekci příručky na stránkách nakladatelství KHER www.kher.cz.

8] Žáci napíší pokračování básně v obou jazycích. Měli by se snažit dodržovat verš AABB.

Volitelná aktivita pro třídy s větším podílem romských žáků

9] Učitel žákům pustí audioverzi básně Měla jsem milého v romštině (v romštině, která je dostupná v audiosekci příručky na webových stránkách nakladatelství KHER (www.kher.cz). Poté žákům do dvojic / malých skupinek, v nichž aspoň jeden žák rozumí romsky, rozdá romské znění básně. Žáci budou plnit následující úkoly:

- Žáci si přečtou báseň potichu či polohlasem.
- Podtrhnou slova, která znají nebo se jim zdají povědomá, a opíší je na papír.
- Vybraná slova přeloží.
- Pokud znají pro dané slovo i jiné označení (například v jiném dialektu), pokusí se je zapsat (foneticky, tak, jak je vyslovují).
- Pokusí se vzpomenout, znají-li nějakou romskou písničku, kde se vybraná slova používají (dá se očekávat, že děti budou rozumět slovům *romano* – romský, *pirano* – milý, milá, *svetos* – velký, *baro* – velký, velká, *čhajori* – romská holčička, *bala* – vlasy, apod., která patří k elementární slovní zásobě). Písni je nespočet, z těch známých mohou jmenovat například:
 - *Čhajori romaňi* / Romská holčičko – použití slov *čhajori*, *bari*
 - *Andro verdan drukos nane* / U vozu není oj – použití slov *pirano*, atd.
 - *O Poštaris avel* / Přichází pošťák – použití slov *bala*
- Vysvětlí, odkud / od koho písničky, které jmenovali, znají?
- Odpovídají: Zpíváte doma písničky? Při jakých příležitostech? Máte nějakou svoji oblíbenou romskou písničku?

Poznámka →

Jana Hejkrliková Jakou moudrost mi předala má babička

Mé babičce přezdívali Jurčaňa. Byla to silná a energická žena, i když postavou malá a drobná. Její chůze byla velmi rázná, sukně se jí pohybovaly ze strany na stranu, jako když rozhoupete zvony. Když mně bylo šest, tak jí už bylo sedmdesát tři let.

Byla zdravá, jen zuby ji trápily. Žila s Bohem, romskou tradicí a hrdostí v srdci každý den. Chodila oblékaná tak, aby jí nebyla vidět kůže nikde jinde než na obličejí a rukou po zápěstí. Šátek si uvazovala vždycky, když šla na veřejnost nebo když do její místnůstky vstoupil jakýkoliv muž. Chodívala oblékaná ve dvou až třech sukních a ráda nosila blůzky, které se daly zapínat na drobné knoflíčky až ke krku. Říkávala jim chazajky. Velmi se rozčilovala, když viděla ženu v kalhotách nebo mladá děvčata v krátkých sukních, obzvláště ta romská. To jim nadávala do děvek, i když jinak sprostě nemluvila.

Vychovávala mou sestřenicí Pavlínou, která už v tu dobu byla téměř dospělá. Pavlína krásně zpívala, a tak ji místní česká kapela angažovala pro zpívání na zábavách. Každou sobotu po obědě si Pavlína vyložila na stůl velké zrcadlo a rozložila si všechny šminky, co měla na rty, oči, pleť, vlasy i nehty, a patlala je na sebe.

Přišla sobota a po obědě začal Pavlínin rituál. Babička kolem ní chodila, nechápavě kroutila hlavou a koukala na ni jak čert. Najednou se pod oknem ozval hlas Pavlíniny české kamarádky. Babička už tak nazlobená řekla Pavlíně: „Jdi za ní ven! Já ty děvky v krátkých sukních v baráku nechci!“ Pavlína, tedy vyšla ven a já za ní, protože jsem byla zvědavá, co si budou povídat. Povídají, povídají, o klukách, pomlouvají jiná děvčata... a já mám uši jak radary.

Najednou jsme uslyšely z babiččiny komůrky rány, jako když tam někdo střílí. Letíme všechny tři dovnitř a z kamen se ozývají rány, div se nerozletí. Babička se drží za hlavu a naopak vyběhává ven. Přemýšlíme, co se děje! Já kouknu na stůl

a ptám se Pavlínou: „Kde máš šminky?“ Pavlína vzteky začala plakat a babička se kvůli té pohromě bála jít domů! Já jsem se jen smála, protože jsem věděla, co lak na vlasy v ohni umí! Zkoušely jsme to s ostatními dětmi venku!

Pavlína pak s pláčem babičce řekla: „Víte babi, kolik peněz jste mi naházela do kamen?“ a babička se zase vztekala a ptala Pavlínou: „Můžeš mi říct, jakými čertovinami se to patláš?“ Obě se na sebe zlobily. Pavlína odešla zpívat a my jsme s babičkou všechno poklidily.

Večer, když jsme s babičkou uléhaly, jsem se jí zeptala: „Babi, proč nechcete, aby se naše romská děvčata malovala?“

„Víš, děvče moje, co komu Bůh dal, to ať mu zůstane! Romským děvčatům Bůh už krásu dal! Snědou pleť, černé oči, husté černé vlasy i plná ústa. Nepotřebují žádná malovátka!“

„A babi, proč si ženy nemají oblékat kalhoty?“

„Protože nejsou muži! Jestli to takhle na světě půjde dál, přijde na lidi velká pohroma.“

„A jak to víš, babi?“

„To už říkala Sibyla. Přijdou taková znamení, že nerozeznáš muže od ženy, bude velké smilstvo a zlo mezi lidmi. Pokud zase lidé nezačnou věřit Bohu, přijde na Zem veliké neštěstí. Zachvátí ji velký oheň a vše spálí.“

„A babi, co mají lidé věřit Bohu?“

Babička se zasmála do kapesníčku a povídá: „Už spi, ty rozumbrado!“ Když už jsem byla v polospánku, slyšela jsem, jak si babička povídá s Bohem. Prosí za odpuštění pro celou rodinu a pak si s ním jen tak povídá. Aha, tak takhle se Bohu věří, pomyslela jsem si a usnula jsem.

Druhý den se už Pavlína na babičku nezlobila. Se smíchem jí řekla: „Babi, všechno, s čím se maluji, bouchá tak, jako jsi to slyšela včera v těch kamnech!“ Od toho dne, když babička viděla někde malovátka, tak ho velkou oklikou obcházela.

Savi godi chudnom la phura datar

Mira baba vičinenas Jurčaňa. Has zoralí, choča has charni the saňi. Sar phirlas, o rokla lake džanas sera serastar, sar o haranga te maren. Sar mange has šov berš, ta lake has eftavardeš the trin berša.

Has sastí, ča o danda lake kerenas but berša pharo dživipen. Mri baba dživenas sako džives le Devleha the le romipnaha andro jilo. Urađi phirnas avkes, hoj lake te na dičhol avri ňisavi cipa. Ča o muj the o vasta. O dikhlo phandenas peske pro šero, sar džalas avri abo te avla andro kher o murš. Urađnas pre peste duj či trin rokla. Rado urađnas ajse bluzki, so len sas o gombički dži ko kirlo. Jon len vičinenas chazajki. But la cholavenas o nevo uraviben, so urađnas o raklija the o terne čhaja. Te dikhenas pre džuvli e cholov, u sar dikhenas le rakleň či le terne čhajen andre charni rokla, imar rakinenas lenge lubňenge, choča džungales na vakernas.

Miri strični pheň, e Pavlína, paš late dživlas, bo la e baba avri likerđa. La Pavlinake has dešuefta berš. Šukares gilavelas, ta o rakle kamenas, hoj te gilavel lenca pro gadžikane khelibna.

Sar avla o sombat, pal o dilos, e Pavlína peske thođa o gendalos pro skamind. Anglal o gendalos diňa o maľovački pro vušta, jakha the pro muja. Has odoj the najengere the balengere lagoci. E baba but na rado dikhenas, te pre pes-te e Pavlína makhelas kole savore maľovački. Zajekhvar, vičinel e rakli telal o blaki pre Pavlína. E baba phenel, dža pal late avri, me kola lubňa le char-nenca roklenca andro kher na kamav! Džal e Pavlína avri, me pal late, bo somas budžaňli, so jon duj džene avri vakerena.

Vakeren, vakeren, u so na šunas? Andro kher sar te vareko vilinel. Denašas andre u e baba chudel pes šerestar the prastal avri! Dikhas, so pes kerel, andro bov demavel. Me dikhav pro skamind u phenav: „Pavlino, kaj tuke

o malovački?“ Ta e Pavlina cholatar rovelas u e baba daralas andro kher te avel. Ča me asavas, bo džanavas, hoj oda lagocis balengero avkes andre jag demavel, bo oda avri le čhavenca jekhvar kerahas.

E Pavlina rovipnaha phenel: „Babo, džanes keci lovora mange akana čhidāl andro bov?“ U e baba phenel: „Saveha bengipnaha tu pes makhes!“ Soduj džeña pre peste rušenas.

E Pavlina gela te gilavel, me la babaha pratindom . Raťaha džahas la babaha andro than te sovel. Me phučav la babatar:

„Babo, soske na kamen, kaj pes amare čhaja te malinen?“

„Džanes, mri čaj,“ phenel e baba. „So kaske o Del diña, oda mi leske te ačhel!

Romane čajenge o Del imar šukariben diña. Pre kali cipa, kale jakha, kale bala the bare vušta. Na kempel lenge malovački.“

„U babo, soske našti uraven o džuvlija e cholov?“

„Bo nane murša. Sar avkes džala o dživipen pre luma, ta avela bari bibacht le manušenge.“

„Sar tu džanes, babo?“

„Bo imar oda phenda e Sybila. Avena ajse prindžaribna andro berša, hoj na prindžareha, ko hin murš the ko hiñi džuvli. Avela baro lubipen the bengipen, so o manuša kerena. U sar o manuša na chudena pale le Devleskeri godi, avela bari bibacht pre luma. Bari jag labarela calo phuv.“

„Babo, s´oda hin Devleskeri godi?“

„Kempel te paťal le Devleske!“ phenel e baba.

„Babo, u so leske kempel te paťal?“

E baba pes asanda andro khosnoro u phenda: „Imar sov, tu šerali!“

Sar andro soviben indralisavás, šunav mek la baba, sar pes mangel le Devleske.

Phenav peske, jaj, avkes pes paťal le Devleske, u zasufom.

Aver dives e Pavlina imar pre baba na rušelas. Asalas the phenel la babake: „Babo, sa, soha me pes makhav, avkes demavel sar ič andro bov!“

Ole divesestar, sar dikhelas mri baba varekaj varesavi malovačka, ta latar džalas dureder, bo pes latar daralas.

Dědictví našich předků

Děda s fajfkou v ústech, s hrnkem vína v ruce, to je celý děda a jeho pohádky (*paramisa*), to je něco! Náramně vypráví pohádky a příběhy a my děti z osady posloucháme s otevřenými ústy, pravda, někdy si pěkně vymýšlí, ale my to bereme.

(...)

Dědy se nevzdám, ani jeho pohádek, jeho krásného povídání o dávném cikánském světě, o naší cikánské svobodě, o starých dobách, kdy cikáni handlovali s koňmi a žilo se pod širým nebem!

(...)

To všechno ví a zná jenom dědeček, proto taky tvrdí: „*Ja som slobodný Róm.*“ *A není člověka na zemi, který by mu to vyvrátil, nadarmo mu tajemník z výboru vysvětloval: „Ste v Československu, musíte uznávat pravidla, zákony a povinnosti tejto zeme!“*

(...)

Táto zem, na ktorej stojí mój dom, to je zákon. Tento kúštik zeme je moja povinnosť a moja rodina je moje pravidlo, ja som slobodný Róm!

1] Žáci si přečtou úryvky z knihy romské autorky Ireny Eliášové *Naše osada* ve dvojici metodou Párového čtení.

2] Snaží se odhadnout, kdy se asi rozhovor odehrává? Z čeho se to dá usoudit?

Metodika k textu Jany Hejkrlikové *Jakou moudrost mi předala má babička* a k úryvku z knihy *Naše osada* Ireny Eliášové

Cílová skupina
8. ročník

Cíl

- seznámení s dílem romských autorek Ireny Eliášové a Jany Hejkrlikové
- porozumění textu
- pochopení života v minulosti
- vyzdvíhnutí lidských vlastností – hrdosti a upřímnosti
- výchova k občanství
- seznámení se s nedávnou historií Romů žijících v ČR

Využití

- český jazyk
- výchova k občanství
- dějepis

Poznámka k aktivitě 3

Cikán je označení, které bylo Romům dáno zvenčí neromským obyvatelstvem. Pochází z Byzantské říše, kde byly romské skupiny pro svoji částečnou podobnost mylně považovány za příslušníky heretické a negativně vnímané sekty zvané Athinganoi. Označení Cikán mající původ v názvu zmíněné sekty tak mělo od svého počátku negativní konotace, stejně jako jeho další varianty v jiných jazycích (Zigeuner, Cigán apod.). Slovo cikán (Cikán) není součástí slovní zásoby romštiny. Pokud ho Romové používají, tak jen v komunikaci v majoritních jazycích (ne vždy a ne všemi Romy je však vnímáno negativně). Při komunikaci v romštině užívají pro označení sebe samých v našem

3] Žáci ve dvojici přehrají situaci, kdy vnučka vybízí dědu, aby vyprávěl o dávném „cikánském světě“. Děda vypráví, jak Romové žili dříve. Dvojice posléze mohou scénky zahrát před celou třídou.

Poznámka →

4] Proč dědeček mluví slovensky?

- Žáci se zamyslí, jakým jazykem je napsaná přímá řeč (označena kurzívou)? Proč asi dědeček mluvil slovensky?
- Žáci se ji pokusí přeložit do češtiny.

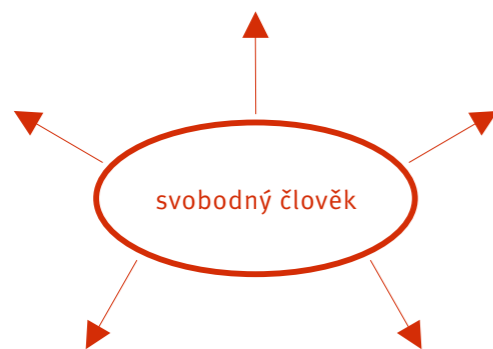
Poznámka pro učitele:

Téměř všichni Romové, kteří v ČR dnes žijí, pocházejí ze Slovenska. Do Čech přišli po druhé světové válce ze zdecimovaného slovenského venkova, kde byly v důsledku zpřetrhání mechanismy a vazby mezi Romy a majoritním obyvatelstvem, které do té doby na většině míst fungovaly. Přicházeli za prací, jelikož při obnově poválečného Československa bylo zapotřebí velké množství nekvalifikovaných dělníků. Řada romských rodin tak přišla do jiného světa. Byli zvyklí za svou práci dostávat většinou naturálie, v Čechách se rázem jejich socioekonomická situace změnila. Bylo jim přiděleno bydlení a za svou práci dostávali pravidelný plat. Přichozí Romové byli zvyklí doma mluvit výhradně romsky, slovenštinu používali snad jen v komunikaci s příslušníky majority. Zejména starší generace se potom česky nikdy nenaučila, a tak mluvila i zde slovensky, často nějakým slovenským nářečím.

5] Žáci odpovídají:

- Jak chápe svobodu dědeček? Co pro něho znamená?
- Co znamená, že je člověk svobodný?

6] Žáci zaznamenají do myšlenkové mapy, jaká práva má svobodný člověk.

7] Má svobodný člověk také nějaké povinnosti? Jaké?

8] Žáci si potichu přečtou úryvek z povídky romské autorky Jany Hejkrlikové s názvem Jakou moudrost mi předala má babička.

kulturním prostředí výhradně označení Rom.

Slovo Rom je původním označením příslušníka romského etnika v romském jazyce. Je součástí původní indické jazykové výbavy romštiny (na rozdíl od označení cikán, Cikán). Jde o tzv. autoetnonymum, neboli termín, který pro označení sebe samých v romštině (a mnozí paralelně i v češtině) Romové používají. Varianta rom (s malým písmenem) je potom podstatným jménem označujícím v romštině muže nebo manžela.

S termínem Rom se ve veřejném prostoru (a v českém jazyce) setkáváme od r. 1969, kdy vznikl Svaz Cikánů-Romů jako první romská organizace, která se zasazovala o kulturní, společenskou i jazykovou emancipaci Romů. Ta také upozornila na toto pů-

vodní označení a začala prosazovat jeho užívání. To byl také jeden z důvodů, proč byl svaz v roce 1973 režimem donucen ukončit svou činnost. Označení Rom tedy v ČSSR nebylo v důsledku toho až do roku 1989 přijímáno.

Poznámka k aktivitě 10

Romaňi paťiv (překládá se jako romská čest) je velmi komplexní pojem, který sdružuje správné jednání jednotlivce, pro které si získává úctu u svého okolí. Jednotlivec mohl svým jednáním ale čest své rodiny poškodit a způsobit, že byla tzv. *pre ladž*/ pro ostudu. Pro Romy byla tato úcta a čest vždy velmi důležitá, proto také čest svého rodu bedlivě střežili.

Večer, když jsme s babičkou uléhaly, jsem se jí zeptala: „Babi, proč nechcete, aby se naše romská děvčata malovala?“

„Víš, děvče moje, co komu Bůh dal, to ať mu zůstane! Romským děvčatům Bůh už krásu dal! Snědou plet, černé oči, husté černé vlasy i plná ústa. Nepotřebují žádná malovátka!“

9] Žáci vysvětlí, o čem si babička s vnučkou povídají. Proč by se podle babičky neměla romská děvčata líčit? Co si o tom myslí?

10] Seznámení s autorkou Janou Hejkrlikovou.

Žáci si přečtou, co o sobě spisovatelka Jana Hejkrliková řekla v rozhovoru pro média. Ve dvojici předvedou rozhovor, kdy je jeden žák v roli spisovatelky a odpovídá druhému, jenž představuje novináře, na otázky.

„Psaní pro mě představuje únik z reality, dává mi zapomenout. Unikám v čase zpátky, do doby dětství, za chvílemi strávenými s milovanou babičkou, která byla mou životní učitelkou. Přišlo mi líto, že dnešní mladí Romové už nepoznají naše staré tradice, moudrost a krásu romaňi paťiv, která se z dnešního světa nezadržitelně vytrácí.“

(Úryvek z medailonu Jany Hejkrlikové, zdroj: www.skola.romea.cz)

Poznámka →

Cílová skupina

9. ročník

Cíl

- porozumění textu
- rozšiřování slovní zásoby
- pochopení životních závazků a povinností
- rozvoj osobnosti

Využití

- český jazyk
- výchova k občanství
- osobnostně sociální výchova
- etická výchova

Pomůcky

žádné

Přísloví

1] Žáci nastudují v učebnici, encyklopedii nebo na internetu, co znamená přísloví. Vysvětlí před třídou:

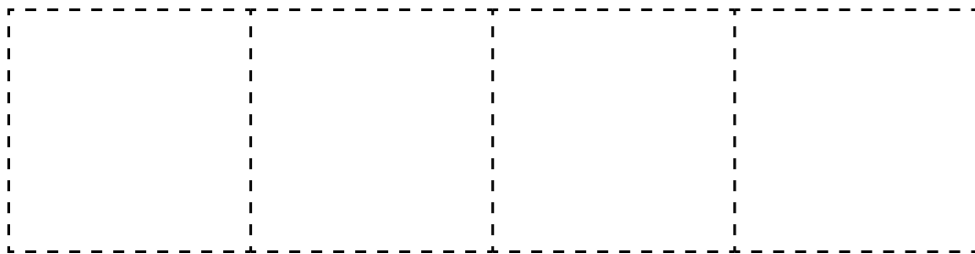
- přísloví je věta, často přirovnání, narážkou vyjadřuje nějaké poučení,
- vztahuje se k určité životní situaci člověka,
- většina přísloví se týká způsobů lidského života, mezilidských vztahů, vztahů lidí k událostem vnějšího světa, k přírodním jevům,
- část jich vyjadřuje lidovou moudrost.

2] Žáci zodpovědí následující otázky:

- a) Jak vznikají přísloví? Znáte některá současná? Z filmu, z televize, ze životní situace?
- b) Proč není u přísloví uveden autor?
- c) Jak rozumíte těmto příslovím?

- Každý by si měl zamést před svým prahem.
- Ranní ptáče dál doskáče.
- Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.
- Lež má krátké nohy.

3] Jedno přísloví si vyberou a zakreslí do obrázkové osnovy.

4] Na uvedená přísloví žáci vymyslí ve skupině příběh nebo je zahrají jako pantomimu.

5] Žáci vysvětlí význam níže uvedených romských přísloví:

- Kdo přijde včas, nabere vodu, kdo přijde pozdě, nabere bláto.
- Jedna matka vychová deset dětí, ale deset dětí se nedovede postarat o jednu matku.

6] Uvedou příklady ze svého života.

7] Žáci se seznámí s tím, jak platnost prvního přísloví potvrzuje v životě Olga Fečová:

Kdo přijde včas, nabere vodu, kdo přijde pozdě, nabere bláto

Olga Fečová

To je pravda, to můžu odpřisáhnout. Když jsme ještě bydleli doma na Slovensku, měli jsme v osadě malinkou studánku. Z kopců do ní stékala voda čistounká jako Boží slza. Vědrem se nabírat nedala, protože studánka byla mělká, nabírali jsme vodu hrníčkem. Kdo nelenil vstát ve dvě ve tři rána, přinesl si domů krásně čistou vodu. A ti líní, co vyspávali až do bílého dne, našli už ve studánce jenom bláto. Museli pak jít k Laborci, dva kilometry, a než se vrátili domů, měli vodu vyšplíchanou.

- a) Žáci si přečtou část textu. Při čtení si podtrhnou větu, která je zaujala, napíší, co je napadlo. Větu a komentář přečtou ve třídě a diskutují se spolužáky nad svými postřehy a názory.

Jedna matka vychová deset dětí, ale deset dětí se nedovede postarat o jednu matku

Ilona Ferková

Byla jedna Romka a jeden Rom. Narodilo se jim deset dětí, samí kluci. Každý říkal: „Člověče, ty se budeš na stará kolena mít!“ Rom se jen usmíval a byl hrdý. Synové rostli v sytosti, vždy měli co na sebe. Ale přišla doba, kdy otci a matce došly síly, a tak si zavolali mládence k sobě: „Synáčkové, dali jsme vám všechno, co jsme mohli, a teď už musíte pracovat vy na nás.“

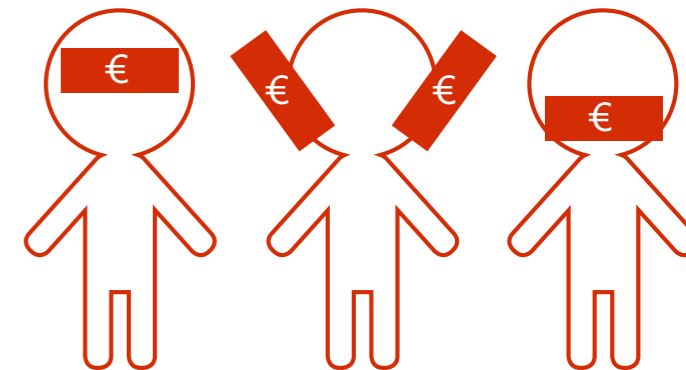
8] Žáci do tabulky zapíší, mohou také jenom sdělit ústně:

1. Zapište nebo vypravujte, co se stalo.	2. Usuzujte, jak bude příběh pokračovat dál?	3. Vypravujte po přečtení celého příběhu, jak to bylo doopravdy.

- Co se z příběhu po přečtení první části textu Ilony Ferkové dozvěděli?
- Jak se bude dle jejich názoru odvíjet příběh dál, jak dopadne?
- Po přečtení druhé části textu převyprávějí celý příběh, srovnají svoji původní představu s opravdovým příběhem.

„Neboj se tati, povídá nejstarší syn, „dáme ti do koruny všechno, co vyděláme. A šli do práce. Matka na ně prala, vyvářela, aby se pořádně najedli. A přišel den první výplaty. Jdou chlapi jdou a po cestě se přou. „Usmrkání,“ povídá nejstarší, „peníze odevzdáte vy, protože já si chci koupit rádio.“ „Tak to teda ne,“ rozčílil se druhý. „Já si koupím kytaru a peníze dáš hezky ty!“ Šel kolem jejich strýc a slyší, jak se hádají. Slzy mu vstoupily do očí. „Nestydíte se? Váš táta si zničil zdraví, jak na vás dřel, vaše matka si v životě nekoupila žádnou parádu, jen aby vy jste měli všechno, co potřebujete. A vy sotva dostanete peníze, už nevíte, že máte rodiče?“ Nejmladší bratr se rozběhl domů. Strašně se styděl. Ostatní šli za ním, se sklopenýma hlavama. A to se skutečně stalo.

- Dočtete celý příběh.
- Převyprávějte (jako nejstarší bratr, jako nejmladší bratr, jako strýc).
- Proč se nejmladší syn styděl?
- Jak byste řešili situaci vy? Nechali byste si výplatu pro sebe?
- Co byste si za vydělané peníze koupili?
- Prohlédněte si obrázek, jak mu rozumíte?

- Měli bychom se ve stáří starat o své rodiče? Proč?
- Znáte ve svém okolí příběh, který je podobný?

9] Jaká přísloví známe?

Žáci se seznámí s romským příslovím: *Pheras, godi, jilo – so mek kampil kijo bachtalo dživipen?* (Žerty, rozum, srdce – co víc potřebuje člověk k životu?) a jmenují další romská, česká apod. přísloví s podobným významem.

V malé vesničce na kopci u lesa, tam kde bydlí Romové, se jedné ženě narodil chlapeček. Když ho porodila, zděsili se všichni lidé hrůzou. Dítě mělo přední dva zuby, tři oči, tři nohy, ocas a celé tělo chlupaté. Pojmenovali ho Čendeš. Odmalička na něho všichni Romové plivali, někteří se mu smáli, jiní se ho báli. Nikdo se s ním nechtěl přátelit, nikdo ho neměl rád, jen jeho matka a otec, kterým dal Bůh jediného syna.

Čendeš rychle vyrostl. Mezi lidmi nechodil, protože se za sebe styděl. Ze všeho nejraději četl, a tak byl velmi moudrý.

Jedné noci přemýšlel nad svým životem. Kladl si otázku: „Proč nemůžu žít jako ostatní lidé? Proč mě nikdo nemá rád? Proč jsou lidé tak zlí?“ Došlo mu, že v rodné vsi štěstí nenajde. A tu noc se také oblékl a odešel z domu. Políbil svou maminku na čelo, slzy mu při tom stékaly po tváři.

Ráno ho všichni hledali. Čendeš už ale byl v hlubokém lese, a tak ho nikdo nenašel. Vybral si krásné místo u vody, kde si postavil dřevěný přístřešek. Večer chodil krást slepice, aby měl co jíst. Vysel žito, z žita vyrobil mouku, z mouky chléb. Každý den zasadil jeden stromek, aby poznal, jak dlouho žije sám v lese. Každý z nich mu byl bratrem nebo sestrou, s nimiž hovořil. Naučil se žít o samotě a byl tak spokojený.

Jednou Romové z osady, zrovna když byli na dříví, zabloudili hluboko do lesa. A koho nezahledli? Čendeše! Hned ho poznali a začali pokřikovat: „Čendeš je tu! A jak je ošklivý!“ a rozutekli se. Všem Romům doma vyprávěli, koho v lese potkali. Nikomu se nechtělo věřit, že chlapec po tolika letech ještě žije. Každý si myslel, že dávno zemřel.

Když se tu zprávu dozvěděli Čendešovi rodiče, měli obrovskou radost. A hned se ho taky vydali do lesa hledat. Cestou jim ale docházely síly, byli

už oba dost staří. Syna hledali dva dny a jen s pomocí boží ho nakonec našli. Jakmile matka svého syna spatřila, rozplakala se, rvala si vlasy, líbala mu ruce a děkovala Bohu. Přemlouvala ho: „Pojď domů, synáčku, netrap mě. Jsem už stará, špatně se mi bez tebe žije.“ Čendeš ale odpověděl: „Maminko, sice se mi po tobě hrozně stýská, ale nikam s tebou nepůjdu. Nech mě tu zemřít. Zvykl jsem si na samotu. Tady na mě nikdo neplive a neposmívá se mi.“ Matce pukalo srdce, když syna poslouchala. S pláčem se tedy vrátila se svým mužem zpátky do osady. Otec to všechno trápení pro změnu držel v sobě. Doma se Romové ptali, kdeže Čendeš je. Žena se neudržela a začala křičet: „Jen proto, že jste zlí lidé a vysmívali jste se mému dítěti, jen proto jsem svého jediného syna ztratila!“

Po nějaké době se Čendešovi zdál o matce sen. Zjevilo se mu, že umírá. Bez dlouhého otálení vyskočil z postele a běžel za ní. Byla tma, a tak ho nikdo z vesničky nezahlédl. Jakmile vešel do domu a spatřil v posteli umírající matku, rozplakal se jako malý kluk. Vzal ji za ruku a matka mu povídá: „Neplakej, chlapče můj, Bůh si pro mě přišel, musím odejít. Teď když jsem tě viděla, bude se mi lehce umírat,“ a sotva to dořekla, vydechla naposledy. Čendeš svému otci neřekl nic, vyběhl z domu a běžel lesem jak šílený. Všechny stromy, co zasadil, pokácel.

Po půl roce z velkého žalu zemřel i on. Jen otec je všechny přežil. Ve vsi se už od té doby žádnému člověku nevysmívali.

O Čendeš

Andre jekh gavoro, upre paš o veš, kaj bešen o Roma, ulihas jekha romňake čavoro. Sar les andas pro svetos, ta savore džene lestar darandile. Ole čavores has duj danda anglal, trin jakha, trin pindre, e pori the dzaralo has. Dine les o nav Čendeš. Ciknorestart pre leste savore Roma chungarenas, vare-save lestar asanas, varesave daranas. Ńiko leha na delas duma, Ńiko les rado na dikhelas, ča leskri daj tho dad. O Del le manušen diñas ča jekhe čavores. O Čendeš sig barilas avri. Na phirelas maškar o džene avri, ladžalas pes. Ča khere pes likerlas.

Jekh raťi gondolinelas pre peskro dživipen. Phučelas korkoro pestar. Soske našťi dživav sar aver džene? Soske man Ńiko rado na dikhel, soske hine o džene ajse nalače? Odi rat pes urdas the odgelas le kherestar.

Tosara les savore rodenas. Ńiko les na arakhlas. Odgelas andro baro veš. Arakhlas peske šukar than paš o paňi. Kerđas peske le kaštendar cikno kheroro. Sikhlihas te dživel korkoro. Ratenca phirlas te čorel le papiňen, hoj te avel les so te chal. Thodas andre phuv dživ, olestar kerlas o jaro, le jarestar o maro. Sako džives thovelas andre phuv jekh kašt, pal kada džanelas, keci dživesa hino korkoro andro veš. Sako kašt has leskro phral the pheň. Lenca dživelas the delas peske duma.

Jekhvar o Roma pal e koloňija, sar has andro veš kaštenge, našlile. Kas dikhle? Le Čendešis! Mindar les prindžarde. Chudle te kerel vika the te denašel. Savore Romenge denas duma, kas dikhle andro veš. Ńiko na kamelas te paťal, hoj pal ajci berš mek dživel. Gondolinenas, hoj muľas.

Sar pes dodžanenas leskri daj tho dad, ta les gele te rodel andro veš. Na birinas imar ajci te phirel, bo phure has. O Del diñas, hoj les arakhle. Sar peskre čhas dikhlas, ta e daj chudľas te rovel, vičinelas les khere. O Čendeš

phendas: „Daje, phares mange pal tu, ale na džav tuha ňikhaj, mukh man adaj te merel. Sikhlihom te dživel korkoro. Adaj pre ma ňiko na čhungarel, na asal mandar.“ Sar kada e daj šundas, ta lakro jilo pukinelas. Rovibnaha gełas pale khere.

Jekhvar džalas o Čendešiske suno la daha. Andro suno pes leske sikhadaš, hoj e daj leske merel. Míndar uštílas upre the gełas pal peskri daj. Avłas andro kher the dikhłas peskra da andro hađos, sar merel. Rovlas sar brišind, chudłas la da le vastestar. E daj leske phendas: „Ma rov, mro čo, o Del vaš mange avłas, mušnav te džal, feder pes mange merla, hoj tut dikhłom.“ The mułas. O Čendeš denašłas avri andal o kher. Le vešeha denašelás sar te dili-ňalílas. Savore kašta, so thođas andre, ta tele čhingerđas.

Jepaše beršeha mułas the jov. Leskro dad savoren predžidílas.

Metodika k textu Ivety Kokyové Čendeš

Cílová skupina

9. ročník

Cíl

- seznámení s dílem romské autorky Ivety Kokyové
- porozumění textu
- vypravování příběhu
- pochopení odlišností
- rozvoj osobnosti

Využití

- český jazyk
- výchova k občanství
- osobnostně sociální výchova
- etická výchova

Pomůcky

žádné

Jsme i nejsme stejní

- 1] Žáci říkají, co si představí, když slyší jméno Čendeš. Jaký asi je? Jak vypadá?
- 2] Volné psaní na téma **NAROZENÍ DÍTĚTE**.
- 3] Žáci čtou párovým čtením úryvek z pohádky **Ivety Kokyové**.

V jedné malé vesničce na kopci u lesa, tam kde bydlí Romové, se narodil jedné ženě chlapeček. Když ho porodila, zděsili se všichni lidé hrůzou. Dítě mělo přední dva zuby, tři oči, tři nohy, ocas a celé tělo mělo chlupaté. Pojmenovali ho Čendeš.

Odmalička na něho všichni Romové plivali, někteří se mu smáli, jiní se ho báli. Nikdo se s ním nechtěl přátelit, nikdo ho neměl rád, jen jeho matka a otec, kterým dal Bůh jediného syna.

Čendeš rychle vyrostl. Mezi lidmi nechodil, protože se za sebe styděl. Ze všeho nejraději četl, a tak byl velmi moudrý.

Jedné noci přemýšlel nad svým životem. Kladl si otázku: „Proč nemůžu žít jako ostatní lidé? Proč mě nemá nikdo rád? Proč jsou lidé tak zlí?“ Došlo mu, že v rodné vsi štěstí nenajde. A tu noc se také oblékl a odešel z domu. Políbil svou maminku na čelo, slzy mu při tom stékaly po tváři.

4] Žáci do tabulky zapíší (mohou také sdělit jen ústně):

- Co z příběhu po přečtení první ukázky jste se dozvěděli?
- Jak se bude dle vašeho názoru odvíjet příběh dál, jak dopadne?
- Po přečtení převyprávějte celý příběh, srovnajte svoji představu pokračování s reálným příběhem (tento bod bude následovat po úkolu č. 9).

1. Zapiš nebo vypravuj, co se stalo.	2. Usuzujte, jak bude příběh pokračovat dál?	3. Vypravujte po přečtení celého příběhu, jak to bylo doopravdy.

5] Žáci vypíší, co všechno o Čendešovi vědí:

Postava	Vypiš, jak se chová, co dělá.	Napiš, jaký podle tebe je, jaké má vlastnosti.
Čendeš		

6] Doplní do Pětílítku, jaký Čendeš byl:

ČENDEŠ

1 podstatné jméno

2 přídavná jména

3 slovesa

věta se čtyřmi slovy

synonymum, metafora

7] Žáci utvoří skupiny (4–5 žáků). Každá skupina vybere z textu jednu situaci a interpretuje ji dle zadání uvedeného v závorce pod úryvků:

- V jedné malé vesničce na kopci u lesa, tam kde bydlí Romové, se narodil jedné ženě chlapeček. (Nakreslí obrázek.)
- Když ho porodila, zděsili se všichni lidé hrůzou. Dítě mělo přední dva zuby, tři oči, tři nohy, ocas a celé tělo mělo chlupaté. (Vytvoří role a zahrají jako divadelní hru.)
- Čendeš rychle vyrostl. Mezi lidmi nechodil, protože se za sebe styděl. Ze všeho nejraději četl, a tak byl velmi moudrý. (Složí báseň.)

8] Žáci napíší Čendešovi libovolný dopis.

9] Žáci si příběh přečtou do konce. Celý příběh vypravují tak, že každý žák převypráví kousek a předává slovo dalšímu spolužákovi, dokud není příběh u konce.

10] Učitel vede diskusi nad otázkami:

- Jak příběh skončil a proč?
- Proč asi Čendeš rozbořil celou svou zahrádku?
- Znáte nějaký podobný příběh ze svého okolí?
- Jsou někteří lidé ve vašem okolí odlišní? Zamyslete se, jak se jim žije.

12] Ulička odlišnosti

Žáci vytvoří uličku, postaví se čelem proti sobě. Uličkou prochází jeden ze žáků, dobrovolník, který představuje Čendeše, ostatní představují děti, které se mu posmívaly. Žáci nahlas sdělují myšlenky, které běží Čendešovi hlavou.

13] Seznámení se s Ivetou Kokyovou

Učitel žákům na závěr hodiny pustí video (nebo přečte sám) dostupné ve video-sekci příručky na webových stránkách nakladatelství KHER (www.kher.cz), kde Iveta Kokyová sama čte svůj medailon. Na základě medailonu se žáci pokusí odhadnout, z jakého prostředí autorka pravděpodobně čerpá náměty ke svým povídkám.

Emil Cina

Strach

Strach se dobře dívá.
Starý muž od stolu
řekne: Co bude?
Co s námi bude?

Mladá žena na rukou
děťátko uspává,
uvnitř s kořalkou
si někdo vykládá.

Oči vyhlíží do tmavé noci,
nikomu nevěříš.
Den po dni sháníš kousek chleba,
kdo se tě zastane –
čekáš. Co bude?

Vítr nás bere s sebou
k té černé zemi.
Náš smích, písničku naši
odvívá... Proč jenom, Bože?
Prosím odpověz!

Dar

Dar dikhel duje jakhenca.
Phuro murš bešel paše skamind,
vakerel: So ela?
So ela amenca?

Terňi romňi le čhavores
pro vasta zasovel,
andro kher la moľaha
dareko vakerel.

O jakha dikhen andre kaľi rat,
na paťas ňikaske.
Tu o maro pale dīvesa rodes,
ko čačipen tuke dela –
užares, so ela? So ela?

E balval amen lel peha
pal kodi kaľi phuv.
O asaben, giľori amenge
lel... Phen mange soske, Devla?
Ča phen!

Z romštiny přeložila Alena Scheinostová

Strach

1] Žáci přečtou báseň po odstavcích. Po každém z nich vysvětlují, jak jednotlivým slokám rozumějí.

2] Žáci odpovědí na otázky:

- Znáte nějaké jiné básně?
- Uveďte příklad. Jakou báseň máte nejraději a proč?
- Co vás napadne, když se řekne strach?
- Máte z něčeho strach? Z čeho?

Mám strach z ...	
Mám strach z ...	
Mám strach že, ...	
Mám strach že, ...	
Mám strach že, ...	

3] Žáci si vyberou jeden ze svých strachů a rozepíší se o něm metodou volného psaní.

Příklad →

Metodika k básni Emila Ciny Strach

Cílová skupina
9. ročník

- Cíl**
- seznámení s dílem romského básníka Emila Ciny
 - porozumění textu
 - rozšiřování slovní zásoby
 - pochopení životních závazků a povinností
 - rozvoj osobnosti
 - podpora budování pozitivního vztahu k romštině

- Využití**
- český jazyk
 - výchova k občanství
 - osobnostně sociální výchova
 - etická výchova

Pomůcky
fotoaparát nebo mobilní telefony s fotoaparátem a připojením k počítači, počítač

Příklad
„Jsem strach Trapas. Můj čas nastává například, když se někomu někdo líbí. Nesmírně si užívám, když se lidi ostýchají říct o svých pocitech ostatním. Lidé se mě bojí, protože se nechtějí ztrapnit. Proto často o svých pocitech nikomu neřeknou.“

Poznámka k aktivitě 6
Pro více informací a inspirace k tématu handicapů například www.chodicilide.cz.

4] Žáci vystříhnou z papíru masku, která bude vyjadřovat strach. Vymyslí své masce jméno. Masku mohou pomalovat, přilepit k ní špejli a promluvit v roli.

5] Jaké oči má strach? Žáci vysvětlí přísloví STRACH MÁ VELKÉ OČI. Mohou také nakreslit nebo vymyslet krátký příběh a zahrát ve skupině jako divadlo.

6] Žáci řeší následující úkoly:

- Pojmenujte svůj strach.
- Dá se se strachem bojovat? Jak?
- Představte si, že svět kolem sebe vnímáte jen jedním smyslem (například sluchem, hmatem, čichem, zrakem, chutí). Popište nebo nakreslete, jak by takový svět vypadal.
- Jak se žije lidem na vozíčku, nevidomým, hluchým, hluchoněmým? Jak jim můžeme pomáhat?

Poznámka →

7] Jaké postavy vystupují v básni? STRACH, MLADÁ ŽENA, DĚTÁTKO, STARÝ MUŽ, NĚKDO S KOŘALKOU

Žáci vytvoří skupiny, rozdělí si role podle postav a probíhá vzájemný rozhovor: o čem mluví, co si sdělují, co řeší. (Např. co říká starý muž děťátku, problém stárí, opilosti, jak uživit dítě, vychovat ho.)

8] Žáci zaznamenají do myšlenkové mapy, jaké strachy či obavy mohou podle nich mít lidé:

9] Žáci napíší strašidelný příběh na základě jednoho z veršů básně:

- Strach se dobře dívá.
- Oči vyhlíží do tmavé noci.
- Den po dni sháníš kousek chleba.
- Co bude?

Žáci fotoaparáty ve svých mobilních telefonech (nebo fotoaparátu školním) nafotí strašidelný fotopříběh na základě jednoho z výše uvedených veršů básně. Fotografie potom stáhnou do počítače, mohou je dále rozpracovat například v grafickém programu, doplnit texty apod. Hotové příběhy mohou posloužit jako originální příspěvek do školního časopisu, kalendáře nebo je možné uspořádat z fotopříběhů výstavu pro zbytek školy v jejich prostorách.

Poznámka k aktivitám 10 a 11

Cílem aktivit je zejména podpořit sebevědomí romských žáků a podpořit jejich pozitivní postoje k romštině jako jazyku, který je rovnocenný jazykům dalším. Je ale důležité k tomuto tématu přistupovat obzvláště citlivě. Celá řada romských dětí dnes již z různých důvodů v romštině kompetentní není, mohou se současně před svými spolužáky stydět. Je proto důležité žáky v případě, že s romštinou chtějí pracovat nebudou, nenutit. Aktivitu s romským textem ale mohou být také naopak možností, jak podpořit pozitivní vztah romských dětí k romskému jazyku, a tím pádem i k vlastní

identitě a přijetí svého romství v pozitivním světle. A to právě tím, že učitel prací s romštinou postaví tento jazyk na roveň jazykům ostatním a ukáže, že má romština (a romské téma obecně) ve škole své legitimní místo. Problém s prací s romštinou může nastat, pokud se ve třídě vyskytují děti z různých subetnických skupin Romů (například olašští, maďarští nebo další Romové). Mezi jednotlivými skupinami často panuje nevěrohodnost, může se tedy objevit také nechuť dětí z některých skupin pracovat s textem v jazyce jiné skupiny. Více informací o problematice užívání romštiny ve výuce a situaci romštiny v ČR najdete v úvodu k této publikaci.

10] Učitel pustí žákům načtenou romskou verzi básně. Ta je k dispozici v audiosekcí příručky na webových stránkách www.kher.cz formou odkazu na Youtube.

Poznámka →

Učitel citlivě vede s žáky diskusi:

- Rozuměli jste básni?
- Dokážete odhadnout, o čem byla?
- Pokud básni nerozumíte jako celku, je vám povědomý alespoň význam některých slov?

11] Učitel žákům přečte citát Emila Ciny k jeho psaní v romštině s otázkou, k čemu čtenáře vyzývá?

„Svými básněmi se snažím povzbudit Romy, aby romštinu nezapomínali. Je to náš jazyk. To, co nás drží spolu, proto se ji snažím uchovat.“

Učitel následně vede diskusi (pokud to atmosféra a naladění žáků ve třídě dovoluje) na následující témata:

- Myslíte si, že je užitečné mluvit romsky?
- Pokud romsky neumíte, chtěli byste se romsky naučit?
- Souhlasíte se spisovatelem Emilem Cinou? Proč?

Na závěr učitel žákům pustí ještě jednou z příslušné audiosekcí příručky na webových stránkách www.kher.cz romskou a vzápětí českou verzi básně Strach pro doznění probíraných témat.

Použité metody práce s textem

ČTENÍ S OTÁZKAMI

Cíl:

porozumět textu do hloubky, hledání podstatného, důležitého

Postup:

- dvojice pročítá text, odstavec
- jeden klade otázky z textu, druhý odpovídá
- dvojice se vystřídá

DVOJITÝ DENÍK

Cíl:

- komentovat text
- spojit text s vlastními myšlenkami
- porozumět textu do hloubky

Postup:

- vyber z textu myšlenku, která tě zaujala, zapůsobila na tebe
- napiš komentář, proč vybíráš tuto myšlenku: co ti připomněla, jaké otázky vyvolala

PANTOMIMA

Cíl:

- interpretovat obsah sdělení (příběhu, přísloví) pohybem,
- vyjádřit obsah jiným způsobem než slovně nebo písemně

Postup:

- Skupina žáků si na lístečku vytáhne jedno přísloví.
- Svoji představu vyjádří pohybem těla bez mluvení.
- Spolužáci usuzují, o jaké přísloví se jedná.
- Žáci by se měli dopředu s příslovími seznámit, v dnešní době jsou pro ně málo známá.

PÁROVÉ ČTENÍ / ČTENÍ S OTÁZKAMI

Cíl:

porozumět textu do hloubky, hledání podstatného, důležitého

Postup:

- dvojice pročítá text, odstavec
- jeden klade otázky z textu, druhý odpovídá
- dvojice se vystřídá

PĚTILÍSTEK

Cíl:

- evokace nového učiva; zjistit, bylo-li nové téma, pojem pochopeno
- stručně shrnout téma, názor, postoj
- naučit se přesně formulovat myšlenky, neodbíhat od tématu

Postup:

- Seznámit žáky se strukturou pětilístku
- Napsat jim na tabuli, co píše na který řádek:
 1. řádek – pište 1 slovo (podstatné jméno, název, námět, téma).
 2. řádek – pište 2 slova (přídavná jména, vyjadřující jaký je?...).
 3. řádek – pište 3 slova (slovesa, děj, co dělá, co činí, co koná...).
 4. řádek – pište 4 slova (věta, souvislé vyjádření).
 5. řádek – pište 1 slovo (synonymum, pointa, vyjádření podstaty, metafora).
- Žáci podle instrukcí vytvoří svůj pětilístek. Je možné jim na tabuli načrtnout následující strukturu, do které oni pouze doplňují co nejvýstižnější slova k tématu:

NÁZEV, TÉMA

PŘÍDAVNÉ JMÉNO

PŘÍDAVNÉ JMÉNO

SLOVESO

SLOVESO

SLOVESO

VĚTA (SOUVISLÉ VYJÁDŘENÍ) O ČTYŘECH SLOVECH

PODSTATNÉ JMÉNO (SYNONYMU)

- Učitel může tvořit pětilístek společně s žáky.
- Prezentace pětilístků (dobrovolným přečtením, zveřejněním na nástěnce apod.).
- Zpracování pětilístků může být přípravou pro slohovou práci (např. charakteristika osoby), kdy v pětilístcích získáme velkou zásobu vhodných slov, především sloves.

POJMOVÁ, MYŠLENKOVÁ MAPA

Cíl:

- uplatnit vědomosti a zkušenosti, prohloubit poznání, zpřesnit vztahy mezi pojmy
- rozvíjet intelektuální dovednosti, učit srovnávat, hodnotit, vysvětlovat, interpretovat
- cvičit analýzu a syntézu, učit se učit

Podstata metody:

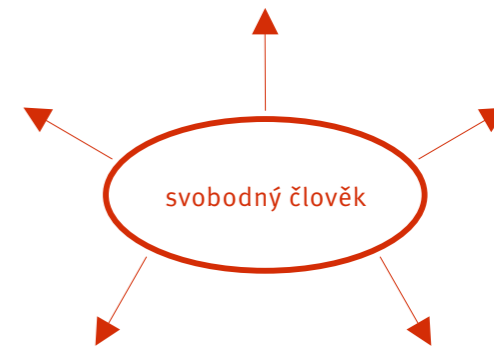
V odborné literatuře se setkáme jak s totožným chápáním pojmové a myšlenkové mapy, tak s tím, že pojmové mapy představují pouze „soupis“ všech pojmů k danému tématu, zatímco myšlenkové mapy tyto pojmy systematizují, logicky třídí, naznačují vzájemné vztahy atd. Myšlenkové mapy cíleně kombinují klíčová slova a hlavní myšlenky s obrázky, prostorovými schémata, barvami, velikostí nebo tvarem písma atd.

Postup:

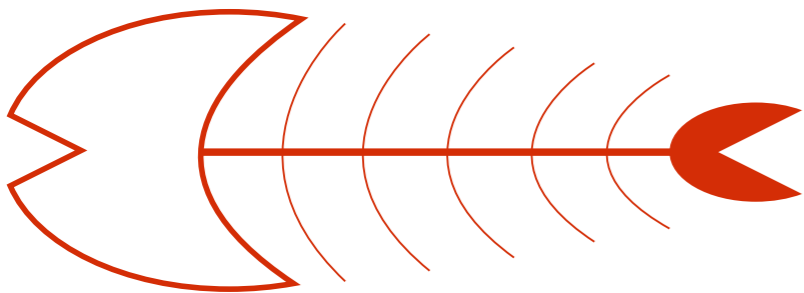
- Napiš doprostřed velkého papíru problém (pojem) a zakroužkuj ho.
- Uvažuj o dílčích problémech, které mají nějaký vztah k hlavnímu problému.

- mu. Každý menší problém dej do menšího kroužku a přiřaď ho k hlavnímu problému, tvoř „podmnožiny“. Učitel může důležité pojmy napsat na kartičky, které žáci v prvních fázích pouze logicky třídí.
- Hledej a vyznačuj vztahy mezi jednotlivými kroužky.

Zpočátku mají mapy podobu **brainstormingu** – pojmy se postupně nabalují okolo ústředního tématu. Pojmy se zatím nepropojují, děti neurčí souvislosti. Mapy u nejmenších dětí bývají **obrázkové**. K posunu vedou vhodné **otázky učitele** (K čemu slovo patří? Není tu už napsáno jiným výrazem? Jak říkáme slepici, kočce, psovi dohromady?). **Hledání souvislosti, třídění pojmů a přiřazování ke kategoriím** je další etapou ve zvládnutí tvorby myšlenkových map. Ve chvíli, kdy vědomě začínáme hledat souvislosti a vazby, je potřeba, aby se pojmy daly snadno ubírat, přidávat a přemísťovat. Zde se osvědčily **lepicí kartičky** nebo **kartičky s magnety**. Na kartičkách mohou být nejen pojmy, ale i otázky, ke kterým se můžeme vrátit. Proto je důležité, aby mapa mohla být určitou dobu ve třídě k dispozici.

Je možné použít také formou rybí kosti, kdy místo hlavy znázorňuje centrální pojem, od něhož se odvíjejí další na něm závislé pojmy, které žáci píšou k hrotům kostí.

ŘEKA / SNĚHOVÁ KOULE

Cíl:

- získat co nejvíce názorů na řešení určité úlohy nebo problému skládajícího se z více částí
- seznámit se s problémem z různých úhlů pohledu, inspirovat se názory ostatních
- zpracovat složitější úkol

Postup:

1. Třída je rozdělena do skupin. Každá skupina řeší jednu část úkolu, dohromady tvoří jeden celek. Nápady zapisují na papír.

2. Po určitém časovém intervalu se papíry posunou a další skupina dopisuje vlastní poznatky. Papíry kolují tak dlouho, až se dostanou zpět k původní skupině.
3. Skupiny prodiskutují svůj úkol, nyní obohacený o názory jiných skupin.
4. Každá skupina postupně prezentuje svoji část problematiky, tím dojde k prezentaci celého úkolu.

VOLNÉ PSANÍ

Cíl:

- objevit v sobě nečekané nápady, myšlenky, souvislosti, pomocí psaní se učit, reflektovat

Postup:

1. Polož tužku na papír a piš svým tempem souvislý text/věty, co tě napadá k danému tématu.
2. Neplánuj si dopředu, co a jak budeš psát, prostě pořád piš. Tužka musí být stále v pohybu.
3. Nevrať se k tomu, co máš napsané, neopravuj chyby (v této fázi je dovoleno chybovat).
4. Piš po celý stanovený čas (min. 3–5 minut) a stále usilovně mysl na dané téma. Když tě nic nenapadá, piš např.: „Co mám psát, když mě nic nenapadá, jak mám pokračovat...“
5. Rozhodni, jestli své volné psaní budeš prezentovat před spolužáky.

Rady:

Ideální čas je 5 min, minimální doba na psaní jsou 3 min (kratší doba nemá smysl). Na závěr tématu můžeme psát i 10 min.

Bude-li text podkladem pro zápis do sešitu, slohovou práci apod., musí žáci opravit chyby.

Při zadání tématu je nutno zdůraznit, že se žáci vyjadřují ze svého hlediska, tedy co si myslí, jak to vidí, nač si vzpomínají. Vhodný začátek volného psaní je: „Když přemýšlím o..., napadá mě...“. Žáky ke zveřejnění nenutíme, učitel může psát současně s žáky a pak svůj pokus na ukázkou prezentovat.

Zpočátku musíme uvádět mnoho příkladů, jak lze o daném tématu uvažovat, případně píšeme společně s žáky – na tabuli či meotaru.

Dbáme na to, aby se nikdo nikomu nesmál, aby žáci vzájemně oceňovali své nápady, názory.

ŽIVÝ OBRAZ

Cíl:

- vyjádřit děj pomocí vlastních těl
- zachytit jeden okamžik z přísloví (příběhu)
- zastavením pohybu jako sousoší (socha) si okamžik uvědomit a zapamatovat

Postup:

1. Skupina žáků se domluví a začne pantomimicky vytvářet obraz, jak mohla situace vypadat.
2. Po určité době, učitel počítá do pěti, žáci zkamení, vytvoří sousoší – svoji představu přísloví (příběhu).

Seznam bibliografických odkazů na použitá literární díla

CINA, Emil (2000). E Dar / Strach. In: *Legendy, balady a romance národů*. Praha: Velká Ohrada o.s.

DANIŠOVÁ, Eva (2012). Pal o duj mačkici / O dvou kočičkách. In: *Otcův duch a jiné pohádky romských autorů* (eds. HOUDEK, Lukáš; PATOČKOVÁ, Radka). Praha: KHER, s. 83–84.

FABIÁNOVÁ, Tera (1992). *Sar me phiravas andre škola / Jak jsem chodila do školy*. České Budějovice: ÚDO, s. 3–4, 7–9.

FEČOVÁ, Olga (1991). Ko avel sig, pherel paňi, ko avel nasig, pherel čik / Kdo přijde včas, nabere vodu, kdo přijde pozdě, nabere bláto. In: *Godaver lava phure Romendar / Moudrá slova starých Romů* (ed. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena). Praha: Apeiron, s. 42–43.

FERKOVÁ, Ilona (1991). Jekh daj bararela avri deše čhavoren, aľo deš čhave na líkerna jekha da / Jedna matka vychová deset dětí, ale deset dětí se nedovede postarat o jednu matku. In: *Godaver lava phure Romendar / Moudrá slova starých Romů* (ed. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena). Praha: Apeiron, s. 43–44.

ELIÁŠOVÁ, Irena (2008). *Naše osada – Smutné, veselé i tajemné příběhy Romů*. Liberec: Krajská vědecká knihovna v Liberci, s. 16–20.

GIŇA, Andrej (2013). *Pre Boňa / Na křtinách*. In: Kher.cz: <http://www.kher.cz/clanek.php?id=700>.

HEJKRLÍKOVÁ, Jana (2007). Kampil mange ajsi škola? / Potřebuji takovou školu?. In *Čalo vodi / Sytá duše* (eds. KRAMÁŘOVÁ, Jana; SADÍLKOVÁ, Helena). Brno: Muzeum romské kultury, s. 349–356.

HEJKRLÍKOVÁ, Jana (2011). *Savi godi chudňom la phura datar / Jakou moudrost mi předala má babička*. In: Romea.cz: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/jana-hejkrlikova-jakou-moudrost-mi-predala-ma-babicka>.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena (1998). *Amari abeceda / Naše abeceda*. Praha: Fortuna.

KOKYOVÁ, Iveta (2012). O Čendeš / Čendeš . In: *Otcův duch a jiné pohádky romských autorů* (eds. HOUDEK, Lukáš; PATOČKOVÁ, Radka), Praha: KHER, s. 78–79.

OLÁH, Vlado (2005). Romipen / Romipen. In *Le khameskere čhave / Děti slunce*. Praha: Matice romská, 48–49.

OLÁH, Vlado (2005). Paštiris / Na Pastvě. In *Le khameskere čhave / Děti slunce*. Praha: Matice romská, s. 52.

OLÁH, Vlado (2005). Andre amaro kher / Domov. In *Le khameskere čhave / Děti slunce*. Praha: Matice romská, s. 53.

O autorech publikace

Mgr. LUKÁŠ HOUDEK (1984)

Absolvent oboru Romistika na Filozofické fakultě UK v Praze. Během studia se účastnil několika sociolingvistických a etnografických výzkumů v romských a dómských komunitách v ČR i zahraničí. V letech 2009–2012 pracoval pro sdružení ROMEA jako šéfredaktor časopisu pro mládež *Romano vođori*. V roce 2010 ve stejném sdružení koordinoval projekt *Šukar laviben le Romendar / Romové píší*, v rámci kterého byly publikovány desítky děl romských autorů na stránkách Romea.cz. V roce 2011 připravil k vydání romské číslo časopisu pro světovou literaturu PLAV. Je spoluzakladatelem a současně předsedou nakladatelství KHER, kde působí také jako editor (knihy *Otcův duch*, *Listopad*). Vedle toho se věnuje dokumentární fotografii, zejména potom záznamu života Romů v různých zemích Evropy.

PhDr. VLADIMÍRA NEUŽILOVÁ (1951)

Absolventka oboru Pedagogika – Český jazyk a literatura na Filozofické fakultě MU v Brně. Působila jako učitelka na Základní škole Pozořice. Nyní pracuje na Katedře pedagogiky na Pedagogické fakultě MU v Brně. Současně vede semináře zaměřené na rozvoj čtenářské gramotnosti žáků pro centra dalšího vzdělávání učitelů. Je autorkou pracovního sešitu pro 6. ročník *Český jazyk a komunikace*, spoluautorkou *Čítanky pro 5. ročník základní školy* a publikace *Druhá směna – Jak využívat historii a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ*.

Mgr. RADKA PATOČKOVÁ (1981)

Absolventka oborů Žurnalistika na Fakultě sociálních věd UK v Praze a Romistika na Filozofické fakultě UK v Praze. V občanském sdružení ROMEA vedla projekt zaměřený na vzdělávání žáků a pedagogů 2. stupně základních škol (2009–2012). V roce 2010 se v témže sdružení spolupodílela na projektu *Škar laviben le Romendar* / Romové píší, podporujícím literární tvorbu Romů a její zprostředkování veřejnosti. Pro občanské sdružení R-mosty lektoruje semináře o historii, jazyku a sociokultuře Romů určené zaměstnancům ve školství, samosprávě a nevládním sektoru. Je spoluzakladatelskou nakladatelství KHER, kde působí jako editorka (knihy Otcův duch, Listopad).

PaedDr. MARIE PAVLOVSKÁ, Ph.D. (1954)

Absolventka oboru Český jazyk a občanská výchova na Pedagogické fakultě UJEP v Brně. Působí jako odborný asistent na Katedře primární pedagogiky a na Katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně. Je autorkou četných článků a publikací věnujících se zejména využití dramatické výchovy v práci pedagoga či při práci se sociálně znevýhodněnými dětmi. Dlouhodobě se zabývá také tvůrčím psaním: v této oblasti pracuje jako lektorka a každoročně organizuje festival tvůrčího psaní a teorie vyprávění na PdF MU. Je spoluautorskou publikace Druhá směna – Jak využívat historii a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ.

Roman G. Erös

signeta

RONALD LEE

Stojká ZIJEMĀ VE SKRYTU Vyprávění

Elena Lacková

SUDBA
URSITORU

Feri Lainšček